

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MELANKOLİK KADINSI

CATHERINE CHABERT

Türkçesi: Kıvılcım İlbaşı

MELANKOLİK KADINSI

CATHERINE CHABERT

Türkçesi: Kıvılcım İlbaşı

Bağlam Yayınları 494
İnceleme/Araştırma 327
Düş/Düşün Dizisi 62
ISBN 978-605-9911-88-7

Düş/Düşün Dizisi Editörü: Ayça Gürdal Küey

Catherine Chabert
Özgün Adı: Féminin Mélancolique
Melankolik Kadını

© Presses Universitaires de France/Humensis, Féminin Mélancolique, 2003
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Temmuz 2022
Kapak Resmi: Egon Schiele
Crouching Nude in Shoes and Black Stockings, Back View, 1912

Baskı: Avı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45259

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

Melankolik Kadınsı: Bir Giriş	7
-------------------------------------	---

Birinci Kısım

İçerideki Yollar

Edilgenlik	21
Nereden Başlamalı?	22
Baştan Çıkarma Düşlemleri.....	33
“Bir Çocuk Dövülüyor” Düşleminden	
Ahlaki Mazoşizme	40
Narkissos’un Gölgesi: Olumsuz Terapötik Tepki	48
Kendilik, Fetişistik İlişki ve Görsel Olan.....	51
Olumsuz Terapötik Tepki	56
Mazoşizm mi Melankoli mi?	65
Ölü Çocuk.....	67
Acı	75

İkinci Kısım

Kaybetmek, Yeniden Bulmak

Kayıp Yer	99
Aşkın Hayaletleri.....	115

İnsanlar İyileşmek İstemez	129
Dirençler	129
Derinlemesine İşlemeler	147
İlerleyen Kadın.....	171
Kaynakça	196

Melankolik Kadınısı:

Bir Giriş

“Kadınısı” ve “melankolik” sözcüklerinin birbirine bağlanması, mazoşizm, kayıp, duygulanımların taşması ve medetsizlik ile çok çabuk ilişkilendirilmiş bir kadınlığın yazgılarıyla ilintili ölümcüllüğü açığa çıkardığı için tahrik edici görünebilir. Bunun karşısında anneselin zaferinin, onun ideal ve endişe verici mutlak mevcudiyetinin ve temsillerindeki görkemin tanınmasına dair güçlü bir hak iddiasında ya da dahası penis eksikliği ve onun simgesel eşdeğerlerine zorunlu bir başvuru ile tetiklenen isyanda desteğini bulan başka imgeler de açığa çıkabilir, ki bunlar aynı zamanda karalanmış ve utanç verici bir analite ile kendi mutlak görkeminin sürekliliğinde salınan muzaffer-çocuk arasında gidip gelen narsisistik çiftedeğerliliklerinin çelişik salınımında kendilerini bulurlar.

Aşırıya kaçan, karikatürize edilmiş bir sunum mu bu? Kesinlikle. Fakat bu sunum günümüzde kadınlığa dair alınan bazı kültürel ve psikanalitik konumlarca üzerinde mutabakata varılmış kimi biçimlerde kendisini gösterebilir. Bu ifadeleri hızla ardımızda bırakmayalım: Bunlar, uygun ölçülerde göz önünde bulundurulabilir ve daha da önemlisi örtük, daha uzak başka anlamları, görünür anlamlarının maruz bıraktığı deformasyonlara daha az tabi anlam-

ları açığa çıkarabilirler. İyi bildiğimiz üzere, bize en yabancı olan bilinçdışının gölgesinde saklanabiliyorsa, en mahrem olan da sığınağını kamusal söylemde bulabilir. Kadınının çehreleri de bu yasadan muaf değildir. Cinsellik -mahrem ve yabancı, dolayısıyla özne ve öteki- söz konusu olduğunda hep nasılsa burada da mahrem ve yabancı olana ilişkin soru bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

1932’de Freud, kadınının muammasını kabul eder ve gizemlerini tanımakla yetinir: Bu, şüphesiz, psikanalizin her ne pahasına olursa olsun açıklık kazandırmak istediği en keskin zorluklardan biridir. Ancak bu gizemler, -bir erkek olarak Freud’a tam anlamıyla yabancı gelen- kadınlığın kendisine değil, cinsiyetler arası *farka*, her iki taraf için de bilinemez kalan ve cinsiyetler arası farkı yaratan şeye dayanmaktadır.

Freudyen düşüncenin diyalektiğinde karşı karşıya gelen ve birleşen karşıt çiftler arasında, erkeksi ve kadını paradigmatik bir yer tutar. Cinsel dürtüler ve kendini koruma dürtüleri arasındaki ayırım, enerji yatırımlarının dağılımı vasıtasıyla özne ve öteki arasındaki ayırma olanak sağlar¹ fakat nihai anlamda öteki, aynı zamanda fark yaratan, aynıyı ayırandır. Eğer cinsel dürtüler kendini koruma dürtülerine zıt düşüyorsa bunun sebebi bu dürtülerin ötekiyi, öteki cinsi, nesnesi olarak almasından kaynaklanır. Dolayısıyla farkın cinsel temsilleri ve bunlardan ayırıştırılamayacak olan benlik ve nesne farkına dair temsil-

¹ S. Freud [1915] “Pulsions et destins des pulsions” (Dürtüler ve dürtülerin yazgıları), *Métopsychole* (Metapsikoloji), *Œuvres Complètes, XIII*, PUF, Paris, 1988, s.161-185.

ler birbirinin üstüne eklenirler ve yoğunlaşırlar. Eğer cinsellikten arındırma* (bundan cinsiyetler arası farkın lağvedilmesini anlıyorum) özneliliğin ve ötekiliğin kaybına eşlik ediyor ya da bu kaybı beraberinde getiriyorsa şüphesiz ki bu durum rastlantısal değildir.

Çiftcinsellik*, kompleks bir düşlemsel faaliyetten kaynaklanır ve karmaşaya sıkı sıkıya bağlı olduğu için bir o kadar da risk teşkil eder. Kabullenilmesi oldukça güç olan Freud'un bu büyük keşfi, bir kez teslim edildiğinde neredeyse uysal bir hal alır çünkü bilince gelişinin dayattığı bayağılaştırmada erozyona uğrar: "Biseksüel" olup, ruhsal çiftcinselliği genişletip genelleştirerek kimliğimizin eşsiz damgasını ve onun kurucu tarafı olan cinselleşmiş kimliğimizi yitiririz. Erkeksi-kadınısı karmaşası belki böylelikle bir başka karmaşayı, benlik ve nesne arasındaki farkı imha eden başka bir sınır yitimini su yüzüne çıkarır.

Bana kalırsa melankoli çalışması tam da bu noktaya denk gelmektedir. Birinci yaklaşımda, kaybedilen nesnedeki kimlik muğlaklığı -melankolik neyi kaybettiğini bilmez- ve narsisistik içe kapanma ile geri çekilme hareketi, melankoliyi yastan ayırt etmeyi mümkün kılar. Bunların ötesinde, melankoli bir o kadar da cinsel kimlik muğlaklığının galip gelişi, yani bedeli her ne olursa olsun yıkıcılığın ardındaki ve yıkıcılık tarafından maskelenen çocukluk çağı tümgüçlülüğünü muhafaza eden çocuksu çiftcinselliğin geri dönüşü olarak anlaşılabilir. Yanılsamaların (ya da hezeyanların) yol açtığı engellerde bozguna uğrayan ve

* *Désexualisation* (fr.) (ç.n.)

* *Bisexualité*. (f.r.) (ç.n.)

muzaffer olduğu kadar aldatıcı da olan bu zararlı stratejiyi bazı rahatsızlıklar oldukça iyi ortaya koyar. Güçlü ve çiftcinsiyetli olmakla birlikte tüm özdeşleşme alanını kaplayan annesel bir figürde cisimleşen melankolik kadınsı, böylelikle eyleminin araçlarını bulur.

Kadınsı ile avatarlarının en sıradan veya en nadir temsil-leri tarafından süzülen, yoğun ve bazen de boğucu olabilecek deneyimler ve aktarım yaşantısı sayesinde analitik yöntem tedavide melankolik kadınsının açılanması için istisnai bir imkân teşkil eder. Sınırların geçirgenliği ve kırılabilirliği, psiko-patolog ve psikanalistlerde sınır belirlemeye, çerçevelemeye ve kesinleştirmeye dair buyurgan bir ihtiyaç yaratıyormuş gibidir, ancak halen sınırlandırılmaya çalışılan olumsuz kliniğin ve nevrozların klasik alanından taşan psikanalizdeki güncel bulguların ötesinde, çoğunlukla yoğunlaşmış, kimi zaman da birbirinden ayrıştırılamaz hal alan bir çifte akımın her tedavide duyulmaya müsait olduğunu düşünebiliriz: İlki, Oedipus kompleksinin ve özellikle de Freud'un *Benlik ve Altbenlik*'te² adlandırdığı gibi tam Oedipus kompleksinin karmaşık ağlarına kazılı iken diğeri ise nesnenin aşkını kaybetme kaygısının gizemlerine kök salmıştır.

Erkeksi ve kadınsı bu çifte harekete sıkı sıkıya bağlıdır; her biri kendi anlam, duygulanım ve temsil yükünü beraberinde getirir. Kadınsı, şüphesiz ki edilgenliğe, iktidarsızlığa ve korunmasızlığa dair imgelerin çekimiyle ya da penetrasyon veya ihlale doğru muhtemel bir yön değişimi vasıtasıyla çocuğun, çocukluğun ve çocuksunun temsille-

² S. Freud [1923] "Le moi et le ça" (Benlik ve altbenlik), *Œuvres Complètes, XIV*, PUF, Paris, 1992, s.9-25.

rini kendi derininde barındırır ve yoğunlaştırır. Bu ilk tanımlama kesinlikle indirgemecedir, fakat burada belirleyici bir unsurun altını çizmek gerekir: Buradaki kadını her iki cinsten de mevcuttur. Çiftcinselliğin ve çiftcinsellikten ileri gelen özdeşleşmelerin temel tortulaşma noktasını tesis eder. Kadını, kuşkusuz herkesin oluşundaki ve daha kesin söylersek cinsel-oluşundaki müşterek özüdür.

Buradaki müşterek, anneselin temsillerindeki azledilemez karakterdir. Asla silinmeyecek ilk izi kazıyan, anne ve çocuğun imkânsız ya da kusurlu³ ayrılığı, özdeşleşme süreçlerini destekleyen inşaların da temeli değil midir? Bu, *infans** düşüncelerinin bütünüyle iç içe geçen, her zaman orada mevcut olan anne varsanısına; insanlık durumunda ebediyen izini bıraktığı için dönüşü olmayan bir noktaya mı işaret eder?

Yaşamın, cinselliğin ve ölümün bağları, yalnızca -mahsulleri düşünceye tekrar tekrar geri dönen- anne ve kadın temsillerine değil, aynı zamanda kadını *deneyimine* ve bu deneyimin iletimindeki zorluğa kaçınılmaz olarak ilişiktir. *Lettres Vives*'de Winnicott⁴, temsil ve deneyimin görünüşteki ikiliğini açığa çıkarır. Bu ikilik bizi, kadınların tedavilerinde kadınınsının elbette en canlı haliyle deneyim tarafında konumlandığını, ama erkeklerin tedavilerinde de aktarımın eylemine bağlı olarak edilgenliğin kesinkes harekete

³ Bu sözcüğü Michel Gribinski'den ödünç aldım (*Les Séparations Imparfaites* [Kusurlu Ayrılıklar], Gallimard, 2002).

* Bebeklik (ç.n.).

⁴ D. W. Winnicott [1919-1969] *Lettres Vives* (Yaşayan Mektuplar), Gallimard, Paris, 1989 (1987).

geçtiğini ve böylelikle analitik sürecin malzemesinin dahi deneyim olduğunu kabul etmeye iter.

*

“Deneyim” sözcüğüne ve ima ettiği “tehlikeye”, hatta “yok olmaya” geri dönelim. Bu demektir ki tüm deneyimler risk ve belki de ölümcül bir risk barındırır. Analitik deneyimi bu bakış açısından görebiliriz: Duyulması gereken temsil, kuşkusuz ruhsal gerçekliğe, yani düşünme ilişkindir.

Dolayısıyla, bir tehlike, her iki karakter için de tehditkâr bir durum söz konusudur. Analizan tarafında bu tehlike elbette nevrotik nesnelerini, “neurotica”larını⁵, semptomun ve ıstırabın üreticisi olsa da hastalığın getirdiği kazançlarla paradoksal bir rahatlama da sağlayan o kıymetli uzlaşmayı terk etme zorunluluğunda yatar. Aktarım, etkinliğinde ve özünde, (tam olarak kelimenin ifade ettiği gibi) bir yer değiştirmeyi varsayar ve yer değiştirme, kısmi dahi olsa bir yerin bir diğeri için terk edilmesini gerektirir. Bu işlem, enerji yatırımlarının ilk nesnelerden analistin şahsına doğru kayabilmesini kolaylaştırarak tedavinin özünde bulunan devinimi destekler. Eğer analizde bir çifte vektör bulunduğu fikrinde ısrarcı olursak aktarımın kendisinin de bu çiftedeğerliliğin, ödipal ve depresif değerliliklerin taşıyıcısı olduğunu teslim ederiz: İlki gücünü baştan çıkarmadan ve cinselliğe ilişkin düşlemsel desteklerden alırken di-

* Sırasıyla *expérience*, *péril* ve *périr* (ç.n.).

⁵ Fliess'e mektubun (21 Eylül 1897) son çevirisinde J. Laplanche'in önerdiği gibi “neurotica” çoğul formda kullanılmıştır (*Libres Cahiers pour la Psychanalyse*, “Les secrets de la séduction” (Baştan çıkarmanın sırları), Press, no. 6, Sonbahar 2002, s.11-14 içinde).

ğeri kaybın, yasın ve ölümün tarafına meyleder. Diğer yandan, ikinci dürtü kuramı modelini ve Eros ile Thanatos'un diyalektiğini takip eden bu iki değerlik, onları kimi zaman birleştirip kimi zaman ayıran biçimlenimlerde de belirir.

Bu iki eğilim ve ürettikleri temsiller, şüphesiz farklı kiplerde olmak üzere analizan gibi analiste de kendilerini dayatır. Fakat, muhtemelen dayanakları müşterektir: Uyarım ve uyarımın sönümlenmesinde, dirençleri besleyen çekme ve itme kuvvetlerinde kaynaklarını bulurlar. Melankolik uğraklar, yalnızca analizanın dirençlerine, mazoşizmine ve umutsuzluğuna tanıklık etmemekle birlikte yöntemin etkilerine dayanıklı belli bir psikopatolojik örgütlenmeyi nitelendirmez, psikanaliz için "olumsuz bir belirti" teşkil etmezler. Kayıp ve kaybın ürettiği kaygı, bunların farkına varılmasını elindeki tüm araçlarla geçersiz kılmaya çalışan narsisistik bir yazgıyı takip ettiği zaman bu uğraklar bütün tedavilerde belirebilir.

Analisti etkiledikleri zaman, analistin onları karşılayabilme, onlara kendini tabi tutabilme, onların iletimlerinin etkisi altına girebilme becerisini; onların üzerinde çalışılma ve onları geriletmeyi mümkün kılma becerisini. Analistin kendi de uyarımdan muaf değildir: "Aşırı sıkı kurulmuş uyarım bağlama sistemlerinin, geçirgenliği çok düşük bir uyarım kalkanı oluşturacağını ama diğer yandan yetersiz bağlamaların da duruma aşırı yoğun bir narsisistik enerji yatırımı yapılmasına sebep olacağını göz

önüne alırsak, [...] sevgi oyununda sınanacak olan *analistin direncidir*⁶ ve direnç burada çifte itilafını görünür kılar”, yazar Laurence Kahn⁷. Tehdit tam da bu taraftan, yani narsisistik taraftan ağırlığını koyar ve analize karşı saldırının şiddetlendiği, aşırı şiddet barındırdığı uğraklarda pusuda beklemektedir. Bu saldırı, J.-B. Pontalis’in⁸ yazdığı gibi “var olandan”* ileri gelmekte, diğer bir deyişle analistin bütünsel bir özne olarak kendini ortaya koymasının ve tanınmasının imkânına bağlı olan analist “oluşuna” karşı vahşi bir saldırı olarak hissedilir.

Bu şiddetin karşısında hissedilen dehşet, analistte önemli bir karşı yatırımı harekete geçirebilir; bu da onu onarıma, analizin -dolayısıyla da analistin- hasta için iyi olduğunu “göstermeye” dair naif bir amaçla (kötülük yapmamasın) iyilik yapmaya iter. Ancak onarım, iyileşmeye izin vermez: Karşı aktarımdaki nefreti gizleyip maskeliyor ve analist ile analizanın masumiyetini garantileyecek şekilde zararın dışarıdan, analitik durumun dışından geldiğine dair nesnel bir onaylamadan güç alıyorsa tam da bu sebeplerle çifte değeri aşındırarak tüm çatışma** potansiyelini orta-

⁶ Vurgu bana ait.

⁷ L. Kahn, “L’excitation de l’analyse” (Analizin uyarımı), *L’Invention du Fantasmé* (Düşlemin İcadı) içinde, APF’nin iç yayını, 1999, s.65-83.

⁸ J.-B. Pontalis, “Naissance et reconnaissance de soi” (Kendiliğin doğuşu ve tanınması), *Entre le Rêve et la Douleur* (Düş ve Acı Arasında) içinde, Gallimard, Paris, 1977, s.159-191.

* ‘L’étant’, ontolojik anlamda varlıktan (*être*) farklı olarak tek tek var olanlara işaret eder (ç.n.).

** Çatışma (*conflict*) ve çifte değeri (*ambivalence*) metapsikolojinin temel kavramlarından. Psikanaliz ruhsal yaşamın çeşitli unsurların çatışmasından doğduğunu ve geliştiğini savunur. (ç.n.)

dan kaldırır. Böylesi bir konum, hastalığın ıstıraplarını dindirebilecek ve ortadan kaldıracabilecek mutlak bir gücün olumlanması vasıtasıyla (analiste ait) büyüklenmeci bir benliğin buyruklarına boyun eğer.

Bunun zıddı olan konum ise bir o kadar dikkat çekicidir: Bir önceki konumun tersine çevrilmesine bağlı olarak bu sefer de analizin yararlarına dair burukluk ve umutsuzlukta; her iki partneri geriletici ve ölümcül bir şekilde içine alıp birbirlerine karışmalarını amaçlayan melankolik bir devinimin desteklediği, analizin güçsüzlüğüne ve işe yaramazlığına dair inançta kendisini gösterir. Böylelikle içine dalmayı göze aldığımız tuzakları tanırız: Kliniği ve metapsikolojiyi katı ve aslında keyfi bir şekilde birbirine uydurarak bilinçdışını ve analizi denetim altına almaya çabalayan ölçüsüz ve terörist bir entelektüelleştirme ya da analistin kendi ruh hallerini, şüphelerini ve düş kırıklıklarını teşhir etmesi biçiminde analiz üzerine kendi aktarımını göstermeye uysalca dalması.

İlk engel, Winnicott tarafından yine *Lettres Vives*'de büyük bir açıklıkla gösterilmiştir. Winnicott, Melanie Klein'in kuramlarının öğrencileri ve müritleri tarafından kalıp halinde, sistematik ve entelektüelleştirilmiş şekilde kullanılmasına karşı taraf alır. Eleştirdiği Kleinyen kuram değil, onun Kleinyenler tarafından kullanılma biçimidir. Öneren Melanie Klein olduğu sürece yorumlarını kabul eder çünkü o kendine özgü diliyle kendi kişisel işlemelerini dile getirmektedir. Fakat, analistlerin kendilerine ait olmayan bu dili taklitçilik ve mimetizm içerisinde zorla ödünç alıp hatalı kullanmalarına şiddetle saldırır.

Winnicott'un teşvik ettiği, her analistin kendi tekilliğinin, yani kendi düşüncelerinin sahibi bütünsel bir özne

olma statüsünün savunulmasıdır: Ona göre bu, herhangi biri tarafından bulunmuş yeni kuramları desteklemek adına Freud ya da Melanie Klein'ın "eski" kuramlarının değerini düşürmek ya da onları yadsımak anlamına gelmez. Winnicott'un bahsettiği tam da yorumun dilidir ve tedavi-deki iletişim ve hitap* işlevlerini güvence altına alabilmek için bu dil analistin *öznel* dili olmalıdır. Ötekinin söyleminin bir kopyası gibi kuram tarafından dayatılan yorumlar sistematik, dışsal ve yüzeysel bir hale gelir; hastayı anonimleştirir... Ve analisti de.

Sahte kendilik* ile kurulan analogi altta yatar ama aşıkârdır: Nasıl ki çocuk, özne konumuna erişmek için öteki tarafından duyulmasına izin verecek iletişimsel boyutu muhafaza etmek kaydıyla kendi arzusunun dilini bulmak zorundaysa, analist de aynı şekilde kendisine ait, ona uygun gelen ve hastasının onu duymasını mümkün kılabileceğine inandığı bir dil bulmak amacıyla ustalarının kuramsal dilinden kendisini özgürleştirmek zorundadır. Bu tekillik muhafaza edilmezse analist, bilinçdışı şeyi berraklaştırmak için dogmatik bir şekilde kuramsal anlatımlara başvurarak bu durumun üstesinden geleceğine inanabilir. Fakat konuşacak olan, genel ve genelleyici bir dildir. Bana öyle geliyor ki bu genel yorumlayıcı dil, kararsız melankolik bir dildir: Asalak bir sömürgecilikten özgürleşmeye izin verecek herhangi bir açıklığı muhafaza etmeksizin analisti ve analizanı narsistik bir baloncuk içine kapatır.

* *Adresse*, karşı tarafa seslenme, ona hitap etme anlamlarına gelebileceği gibi klinik psikolojide hastanın tedaviye yönelik talebi henüz açık seçik formüle edilmemişken terapist ya da analiste yönelmesi, muğlak da olsa ona bir çağrıda bulunması anlamında kullanılır (ç.n.).

* Winnicott'un *faux-self* (false self) kavramı (ç.n.).

Diğer engelse psikanalizin bekâsına değinen birçok ortama bağlı söylemde kolaylıkla sezilebilir. Psikanalizin çöküşü ve yaklaşmakta olan sonu düzenli bir şekilde yinelenerek ilan edilmiyor mu? Psikanalizi bugün tehdit eden kriz, bu sefer nihai, ölümcül olacak; bilimimizi değerli kılmak, itibarı ile geçerliliğini savunmak ve etkililiğini ortaya koymaktaki yetersizliğimiz bu yazgıyı belirleyecek. Kanıtlardan yararlanma ve araştırmanın bilhassa kışkırtıcı, tehditkâr ve gülünç hale geldiği bir yargılamada kabullenmesi güç prosedürler...

Bana öyle geliyor ki, temelleri ister gerçek ister imgesel olsun, bu düşünceler, diğer durumda olduğu gibi, bir girişim geçici ya da yanıltıcı biçimde de olsa başarıya yazgılı olduğunda taarruza geçen melankolik bir devinim ve suçluluktan kaynaklanır. Bu da olumsuz terapötik tepkinin, başarı önünde başarısızlığın bir formu değil mi? Kendi ölçütlerimiz uyarınca her birimiz herhangi bir anda bu devinime kendimizi bırakabilir ve hatta bırakmak zorunda kalabiliriz. Bu kitap buna da tanıklık edebilir. Melankolik kadınıyı merkeze koyması, Freud'un kimi metinlerine yapılan ayrıcalıklı göndermelerde buluşan modellerin doğuşuna ışık tutar: "Narsisizme Giriş", "Yas ve Melankoli", "Bir Çocuk Dövülüyor", "Mazoşizmin Ekonomik Sorunu" ve "Olumsuzlama" bunlardan yalnızca en önemlileridir. Bu metinlerin psikanalitik klinikle kesişmelerinde de benzer amaçlar kendilerini gösterebilir. Analistin kulağı her zaman aynı temalar, aynı uyumlar ve aynı uyumsuzluklara mı duyarlı olacaktır?

Yine de analizin her seferinde ve yeniden küçük farkların doğuşuna ve keşfine zemin yaratacağına ikna olmaksızın böylesi bir girişime kalkışılmaz. Yöntem, karşıt

güçlerin çatışmaya girmelerini sağlıyor olsa da ne dürtüsel şiddeti ne de imgelerin vahşetini lağveder. Sadece düşünme ve duygulanımların belirmesi sayesinde bunlardaki yön değişikliklerini kavramayı mümkün kılar. Gücü, hiçbir kaçınmaya göz yummamasında yatar; bu da elbette tehlikesini içinde barındırır. Bu, bellek ve bilhassa yeniden canlanmasına ilişkin bir tehlike; tedavinin güncelliğinde, onun işe koştığı mevcudiyete getirme hareketi vasıtasıyla zamandışılığın baş dönmesini yaratarak cisim bulan tehdittir. Bu mevcudiyete getirme, benim araştırmak istediğim çifte hareketin yinelemesini teşkil ediyor olabilir: Uyarımın üreticisi olan baştan çıkarmanın, yani iki tarafın birbiri üstüne karşılıklı eyleminin yinelemesi ve medetsizliğin, yalnızlığın hâkimiyetinin yeniden doğuşu. Sonuncusu en az ilki kadar uyarıma kaynaklık eder fakat bu yineleme karşısında melankoliye dönüş kimi zaman rahatsızlığın sebebinin bulunmasında iş görebilir.

Başlangıçta, yaratılan analitik uzamın iki-aradalığı* vardır: J.-B. Pontalis'in vurguladığı gibi her iki karaktere de ait olup aynı zamanda ikisine de ait olmayan bir iki-aradalık; hem hayalperest hem de tenses canlılığı vasıtasıyla sürece bağlanmayı mümkün kılan kökensel "anne/çocuk" biçimlenimini (çifte itilafında), buradalığın ve düşlemin gücüyle canlandıran bir aralık.

* *Entre-deux* (ç.n.).

Birinci Kısım

İçerideki Yollar

Edilgenlik

Bu sıradan bir hikâyedir. Küçük kız kardeşinin kaybıyla yası, saf ve masum bir genç kız, hayatını ailesine adar. Bir gün, istisnai baştan çıkarma gücüyle onu ölçsüz bir tutkuya sürükleyen bir adamla tanışır. Adam ona sahip olur, sonra onu terk eder. Kız delirir ve kendi kabahatinin çocuğunu öldürür.

“[...] Sanki yaşam ve Eros hâkimiyeti her ele aldığı anda sıradan bir aşkın sıradan biçimde trajik olan hikâyesi filizlenir [...] kabahatin hemen öncesindeki aşk trajedisine hakkını teslim etmekten öteye geçemeyen bir hikâye -‘Faust’suz yaşamaktansa Faust için ölmek’ diye düşünmüş olmalı melankolik Margaret! Çünkü neden kendisi de Mephisto’ya başvurmamalıydı ki? Öyle ya da böyle, Faust’un aksine Margaret karakteri, bize daha sevilesi, daha alımlı, daha acınası görünüyorsa bunu, tam da bu reddedişe ya da bu masumiyete borçludur.”¹

Masum, sevilesi, alımlı, acınası Margaret! Bu figür -kadını figüründe bir kez daha yoğunlaşan çocukluğun figürü- hangi bastırmaların, hangi sessizliklerin pahasına bir annenin deliliğinin melankolik kaynağını gizler? Margaret, Faust’un kadını ikizi değil midir? Boyun eğişi -baştan çıkarılmaya, deliliğe, suça, feda etmeye boyun eğişi-

¹ J.-C. Rolland, “L’Intervention du diable”, *Guérir du Mal D’Aimer*, Gallimard, Paris, 1998, s.19.

suçlu bir yazgının ağırlığına işaret etmek için çocuk katlinin ölçsüz imgesini sunmaz mı? Melankoli imgesi, baştan çıkarılma ve terk versiyonuyla mazoşizmin dramatik sahnelenişi, kökensel düşlemlerin köklenmesi... Bunlar, muhtemelen edilgenlik fikrini başlangıçta harekete geçiren unsurlardır.

Nereden Başlamalı?

Başlangıçta Freud, “[b]öylelikle çocukların *edilgen hareket* oyunlarını bu denli seviyor oluşunda, bedenin mekanik sarsıntılarından doğan hazzı dair bir kanıt buluyoruz”, yazar ve birkaç satır sonra ekler: “Çocuk için enerjik ve bereketli bir kas etkinliğinin, doyuma ulaştığında eşsiz bir hazzı açan bir ihtiyaç olduğu oldukça iyi bilinir. Bu hazzın cinsellikle bir ilişkisi olup olmadığı hatta cinsel bir doyum barındırıp barındırmadığı sorusu da kuşkusuz, *edilgen hareket* duyumlarının yol açtığı hazzın cinsel nitelikte olduğuna ya da cinsel uyarımı kışkırttığına dair yukarıdaki teze ilişkin eleştirel incelemelere malzeme sağlayabilir.”²

Freud, ilk uyarılmanın, duyumsal yüzeyler (deri ve duyu organları) olduğunu açıklar: uyarım, (dışsal) uyarılmanın yoğunluğuna bağlıdır. Ancak Freud, *içsel süreçlerin* büyük bir kısmında cinsel uyarımın bir yan etki gibi açığa çıktığı noktasında *bilhassa ısrarcıdır*. Dürtüler doğrudan bu içsel kaynaklardan türerler; bu kaynaklardan ve erojen bölgelerden yola çıkarak birleşir ve bir araya gelirler. “Belki de

² S. Freud [1905] *Trois Essais sur la Théorie Sexuelle* (Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme), Gallimard, Paris, 1987, s.134.

organizmada olup biten önemli hiçbir şey, cinsel dürtünün uyarılmasına katkıda bulunmaksızın gerçekleşmemektedir.”³

Uyarımın kökeninde, dürtüsel devinimler çifte boyutlarıyla ele alınmalıdır: Yetişkinin devinimleriyle harekete geçen çocuk örneğindeki gibi duyumun, izin tarafındaki edilgenlik boyutu ve egzersizin, hâkimiyetin* tarafındaki etkinlik boyutu. Her iki durumda da duyum ve haz içeride deneyimlenmektedir fakat bir farkla: etkinliğe kıyasla edilgenlik, özne üzerindeki edimi ile ötekinin dahiliyetini daha fazla gerektirmektedir. Edilgenliğin her zaman ve yalnızca hareketsizliğin eşanlamlısı olmadığını eklemeliyiz: Bu alelade eşitleme, davranışın ve dolayısıyla görünür olanın genellenmesi ile açıklanabilir.

Yine *Cinsellik Üzerine*’de (“Erinliğin Metamorfozları”⁴) Freud, etkin/edilgen karşıtlığına geri döner. 1915 tarihli dipnotunda, erkek ve kadının birbirinden farklılaştırılması konusunu detaylandırır: “‘Erkeksi’ ve ‘kadınsı’ sözcükleri bazen *etkinlik* ve *edilgenlik* anlamında, bazen *biyolojik* anlamda, bazen *sosyolojik* anlamda kullanılır (vurgu Freud’a ait). Bu üç anlamdan ilki esas olanıdır ve psikanaliz için en elverişli olanıdır. Yukarıda libidoyu erkeksi olarak betimlerken atıfta bulunduğumuz anlam budur çünkü dürtü her zaman etkindir, edilgen bir ereğe bağlandığında dahi [...]. Etkinlik ve ona eşlik eden görünüm, kural olarak biyolojik erkeklikle bağdaştırılır fakat *ona zorunlu olarak bağlı*

³ S. Freud [1987] *a.g.e.*, s.138.

* *Maîtrise* (fr.) yer yer denetim yer yer de hâkimiyet kelimeleriyle karşılandı. (ç.n.)

⁴ S. Freud [1905] 3. Bölüm, s.141-164.

değildirler. [...] Sonuçta insanlar söz konusu olduğunda ne psikolojik ne de biyolojik anlamda saf bir erkeklik ya da saf bir kadınlık bulunamaz. Her birey daha ziyade kendine özgü biyolojik cinsel özelliklerin ve diğer cinsin biyolojik özelliklerinin bir karışımı ve etkinlik ile edilgenliğin bir alaşımını sergiler.”

Bu konum *Uygarlığın Huzursuzluğu*’nda tasdiklenir: Birey, biri “salt” erkeksi, öteki “salt” kadını olmak üzere iki simetrik parçadan meydana gelmiştir. Fakat anatomi bu özellikleri açıkça gün yüzüne çıkarabiliyor olsa da bu durum, erkeksi/kadını karşıtlığını etkin/edilgen karşıtlığı ile değiştiren psikoloji için farklıdır; “buradan yola çıkarak erkeklikle etkinliği, kadınlıkla edilgenliği örtüştürsek fazlaca dikkatsiz davranmış oluruz”⁵.

Bilindik hususları hatırlatıyorsam bunu Freud’un çalışmalarındaki tüm etkin/edilgen karşıtlıklarını tekrar ele alma niyetiyle yapmıyorum. Bu pasajları seçmemin sebebi ilk olarak bunların cinselliğin iki zamanına denk düşmeleridir: Bu soruyu açılmakla es geçemeyeceğimiz iki hudut olan çocuksunun ve erinliğin* zamanı. Dahası, yazımın başından beri kadını/edilgen - erkeksi/etkin çağrışımından sıyrılmayı arzu ediyorum; önemini reddettiğimden değil, fakat ötesine geçmeye çabalamak için... Belki de bir o denli üzerinde uzlaşılan çiftcinsellik savının da ötesine... Aslında (klinik ve kuramsal gelişimlerini sorgulamaksızın) cinsiyetlerin farkına ve bu farkın desteklediği edilgenliğin (ve

⁵ S. Freud [1930] *Malaise Dans la Culture*, “Quadrige”, PUF, Paris, 1995, s.48-49.

* *Puberté* (fr.) (ç.n.)

karşıtının) figür ve imgelerine yaslanmak istiyorum: Kadınsı muntazaman görünür bir edilgenliğe ve edilgenlikten türeyen senaryolara bağlanıyorsa bu durum, edilgenliğin özünün kendi kökensel tertiplenmelerinde bastırılmasının hizmetinde değil midir?

Nereden başlamalı? Belki tedavinin başından, analiz talebinin temel muğlaklığından; ele geçirilemez olanın, yaşam sancısının kaynağının üzerinde etkin bir hâkimiyet kurma arzusu ile analitik çalışmanın yaratmaya meyilli olduğu bağımlılığa ilişkin giderek artan korku -edilgenliğin cazibesinin düşürdüğü gölge; bilinmeksizin sığınacak yer arayan kökensel bir baştan çıkarılmanın ve medetsizliğin sezilmesine karşı ortaya çıkan başlangıç dirençleri- arasındaki salınımlardan...

Fakat güven ya da kuşkuculuk, Freud'un yazdığı gibi "nevrozu koruyan içsel dirençler"⁶ ile kıyaslandığında pek de önemli değildir. Öyleyse "dürtüsel yaşantımıza egemen olmak için akıldan başka bir aracımız olmadığını"⁷ ve bu görevin nihayetinde aktarım aşkı yoluyla gerçekleşebileceğini kabul edersek bu ikisi birbiriyle nasıl örtüşecektir? Rasyonalite ve tutkuyu nasıl uzlaştırebiliriz? Başka türlü söyleyecek olursak etkin hâkimiyet kurma arzusu ve bir o denli güçlü olan akıl dışı bir aşka edilgence sürüklenme arzusu nasıl bir arada doyurulabilir?

⁶ S. Freud [1913] "Le début du traitement" (Tedavinin başlangıcı), *La Technique Psychanalytique* (Psikanalitik Teknik), PUF, Paris, 1977, s.83.

⁷ S. Freud [1927] *L'Avenir D'Une Illusion* (Bir Yanılsamanın Geleceği), PUF, "Quadrige", Paris, 1995.

Nereden başlamalı... Ruhsal gerçekliğin kurucularından, kökensel düşlemlerin ihtiva ettiği örgütlenmelerden mi? Bunların her birinin en azından yapılarındaki nevroitik model bağlamında özneye, yani çocuğa edilgen bir konum atadığını reddedebilir miyiz?

Öncelikle, ilkel sahne* ve gösterinin, görülen ile duyulmanın karşısında kendisini medetsizlik içinde bulan çocuğun, onun dışlanışının ve uyarılmasının birincil yeri: Dışsal uyarıların yoğunluğuna kuşkusuz tabi olan, fakat daha da önemlisi ruhsal etkinliğin belirleyicisi olan dürtüler tarafından desteklenen içsel süreçlere bağlı bir uyarım durumu...

Bastırma kalktığında ya da yeterli olmadığında, bir yanda devamlı olarak kendini hissettiren dışlanma ve iktidarsızlık hissi, hatta bu sahneyle çağrışimli fiziksel acı, -görünür- edilgen konumu desteklerken diğer yandaysa cinsel uyarım ve dalgalanmaları içeride hükmeder. Bu uyarımı söndürmek, bu denli yoğun duyusal uyarıları ortadan kaldırmak, onları belleğin olabildiğince uzak köşelerine sürgün etmek için kaygı açığa çıkar. İmtiyazlı ve devamlı bir çekim tarzı teşkil ederek varlığını sürdüren, yalnız ve edilgen, taşkın ve yoksun bırakılmış çocuktur. Bu çocuk kendi kökensel düşlemlerinin içine hapsolmuştur: İlkel sahne, baştan çıkarma ve kastrasyonun ağlarına dokunmuştur.

* Çocuğun gözlemlediği ya da çoğunlukla duyduğu sesler ve benzeri izlenimlerinden yola çıkarak kurguladığı ebeveynler arası cinsel ilişki sahnesi. İlkel sahne, baştan çıkarma, kastrasyon ve anne rahmine dönüş düşlemleri ruhsal gerçekliği kuran ve bireyin ruhsal örgütlenişine dair önemli ipuçları veren temel kökensel düşlemlerdir (ç.n.).

Baştan çıkarma düşlemleri de öznenin sahnede edilgen konumda tasarlandığını ima etmektedir. Freudyen düşüncenin evrimi, baştan çıkarmanın değişimlerini takip eder. Nevrotik rahatsızlığın etiolojisindeki maruz kalınan olay, belirleyici travma, çocuğu ötekinin arzusuna tabi kılar: “Sapkın” yetişkin, baba, yabancı kötülük ederek (Belki iyilik etmek için? Mephisto gibi, analist gibi?) etkin bir konumu işgal ederken 1897 sonrasında düşlemin *yaratıcısına* dönüşecek olan özneyse edilgen masumiyet konumunu sürdürür -çünkü masum olmak, “hiçbir şey yapmadığını” onaylamak değil midir?

Nitekim “realist” ilk versiyonda devinimin baştan çıkarıcı olarak tayin edilen öteki tarafında başladığını ve daha sonra gerçeğin göstergelerinden destek alarak kurguyu yaratan özneyi merkezine aldığını, fakat bu kurgunun ruhsal gerçeklikte konuşlandığını vurgulamamız gerekir. Freud için bu, *neurotica*’nın reddi, baştan çıkarma *kuramının* temelindeki *eyleme* olan inancın terk edilmesidir: istilanın* ve olayın somutluğu karşısındaki öznenin birincil edilgenliğinden, baştan çıkarma sahnesinin inşası ve düşlemin düzenlenmesi ile etkin konuma geçişini temsil eder. Baştan çıkarmadaki cinsel olanın kavranışıyla sonradan etki,** o ünlü uzlaşa sayesinde bir işlemeyi mümkün kılar: Baştan çıkarma kurgusu, ötekinin saldırısına ilişkin edilgen ve masum versiyonu koruyup muhafaza eden bir

* İstila sözcüğüyle karşılanan Fransızca yazındaki *effraction* terimi, kırarak içeri girme anlamı taşır. Bu nedenle, bazı yerlerde kırılma olarak Türkçeleştirmeyi seçtik. (ç.n.)

** *Après-coup* (fr.) (ç.n.)

temsil etkinliğinden kaynaklanır. Uyarımın taşma ve dağılma tehdidi oluşturduğu bir durum, ruhsal bir etkinlik vasıtasıyla potansiyel olarak denetim altına alınır. Ancak bu görevin başarılması, uyarım durumuna içkin olan edilgenliğin (... tarafından uyarılmış olmanın) kabul edilmesi koşuluna bağlıdır. Çünkü Freud'un daha sonra 1915'te geliştirdiği gibi, edilgen/etkin karşıtlığı, benlik-özne/dışarı-nesne karşıtlığıyla karıştırılmamalıdır. Benlik, dış dünya karşısında edilgen bir konum alıyorsa bunun sebebi dış dünyadan uyarımlar alıyor olmasıdır. Fakat bu uyarımlara etkin bir şekilde tepki verir: "Dış dünya karşısında oldukça kendine has bir etkinliğin [benliğin] asli yanını öne çıkartacak biçimde dürtüleri tarafından ona dayatıldığını söyleyebiliriz: *benlik-özne dışsal uyarımlar karşısında edilgen, kendi dürtüleri sebebiyle etkindir.*"⁸ İçsel algılar ve bunların ötekine yönelik tepkimeler olarak saptanabilmesi mümkün olmalıdır. Ötekine bağlı bu uyarım deneyimi ve bu uyarımın ilkin bir sınanma, sonrasında ise duygulanım olarak deneyimlenmesinden yola çıkarak, baştan çıkarma düşleminin temsili ve -içsel- izleği yapılanmaya başlar.

Bu, kaçınılmaz olarak ilkel sahne ve kastrasyon düşlemleri kadar ortaya çıkardığı edilgen temsillere de sıkı sıkıya bağlıdır. İster kastrasyona uğramış-kadını ya da tehdit edilen-erkeksi biçimini alsın, ister suçluluk hissi ya da mazozizmde kendisini gösterecek edilgen konumdan duyulan korkuya damgasını vuracaktır. Kadını cinsiyetin kastras-

⁸ S. Freud [1915] "Pulsions et destins des pulsions", *Métapsychologie, Œuvres Complètes, XIII*, PUF, Paris, 1988, s.161-185.

yona eşitlenmesi burada da doğrudan çocuksu cinsel kuramlara sadakatin zorunlu kıldığı, ortak bir sapmaya yol açar: Kadınsıya gönderme yapılarak edilgenlik ve kastrasyonun eşdeğerliği onaylanır.

Ancak Freud, çalışmasının sonlarına doğru⁹ bu muam-maya geri döner. Çelişkiler, kuşkusuz ki sorunun sebep olduğu kafa karışıklığı ile doğru orantılıdır. Nitekim Freud için (halihazırda 1915'te de belirttiği gibi) erkeksi-iyi etkinle, kadınsıyı edilgenle eşitlemek mümkün değildir. Tuhaf bir biçimde bu eşitlemenin ilk olarak davranış-sal argümanlarla çürütülmesi gerektiğinde ısrar eder. Daha sonra erkek ve kız çocukların psikoseksüel örgüt-lenmelerinin çözümlemesine girişerek daha ziyade nesne seçimleri ve bunların yer değişimlerindeki temel farklı-lıklar üzerinde diretir.

Fakat kadınsı cinselliğin acı verici ve ıstıraplı yönüne yapılan bu vurgu yazarın devamlı olarak etkisi altında kal-dığı yansıtmanın kurnaz etkilerinden biri midir? Mazo-sizmle çağrışımı güçlü bu özelliğin öne çıkarılması, diğer yandan yatırımların yer değiştirmesi için en ufak bir çare bulamamış bir adamın pişmanlığını mı yansıtmaktadır? Anne-kız ilişkisinin önemini ve gelişime -ve atalet ile sü-rekliliğe- şekil veren çiftedeğerliliği bu denli vurgulayan Freud, aslında ne (kim) üzerine konuşmaktadır?

⁹ S. Freud [1932] "La féminité" (Kadınlık), *Nouvelle Suite des Leçons D'Introduction à la Psychanalyse*, XXXIII. ders, PUF, Paris, 1995, s.195-220.

Kadınlığın dönüm noktasını gerekçelendirmek için öne sürülen unsur kısa ve özdür: Erinliğin uğrağında kendisini hissettiren “bir edilgenlik itimi”*. Kadının başlangıçta anneye, daha sonra babaya yönelmesine benzer biçimde, erkeğe doğru çekilmesini sağlayan edilgenliğin itimi midir? Belki de Freud “edilgenliğin itimini”, kadınıya özgü olduğunu vurguladığı *sevilme arzusunun* baskısı ile ilişkilendirmektedir. Sevmekten ziyade sevim, “sevmek” eyleminin edilgen kipi yalnızca kadınların bir özelliğini mi yoksa bunun ötesine geçerek her iki cinsiyetteki kadınının bir özelliğini mi belirtir?

Öyleyse başlangıçta, çocukta açığa çıkan edilgen bir konum vardır. Dilin güçlerinden mahrum olan çocuk, nenenin aşkını yitirme kaygısına kapılarak içsel kaynaklarından da giderek daha fazla yoksun kalacaktır: Bu, insanlık durumunun ve onun dramının temellerini oluşturur. Bu durumda aklını yitirmemesi koşuluyla, daha sonra Oedipus trajedisi ve trajedinin en az kendisi kadar cinsellik için kurucu olan damgası, çocuğu aynı edilgen konuma acımasızca itecektir.

Kökensel düşlemlerde beni ilgilendiren, yalnızca sahnelerin içeriği ve tekil kümelenmeleri değildir: Bu içerikler kendilerini söylemin görünür düzeyinin altında, kimi zaman fazlaca beklenen ya da fazlaca kararlaştırılmış biçimlerde analistin dinlemesine dayatırlar. Bunun da ötesinde beni ilgilendiren, uyarımın işlenmesi ve ruhsal gerçekliğin kurulmasında ruhsal aygıtın görevi ve kökensel düşlem örgütlenmelerinin katkısıdır. İletim biçimleri her

* *Poussée* (fr.) (ç.n.)

ne olursa olsun bu düşlemlerin varlığı, esas olarak temsil ve duygulanımlar arası ilişkileri içeren bir ruhsal tutumlar bütünü buluşturur. Çağdaş psikanaliz ve bilhassa Freudyen sistemin *içselliğini* sinsice sorgulayan [çağdaş psikanalizin] kliniği tarafından güncellenmiş Freudyen metapsikolojiyi odağına alan tüm sorgulama burada yoğunlaşmaktadır. Günümüzde bu denli sıklıkla bahsedilen “içselliğin patolojilerinde” öne sürülen yeni bir metapsikoloji midir? Alternatifleriyle beraber -maddi gerçeklik, bağlantı düşüncelerinin gerçekliği, ruhsal gerçeklik- gerçekliğin Freudyen kavranışı, kendi diyalektiğini göstermek için halen uygun mudur? Güncel psikanalitik kliniğin -Freudyen metapsikolojinin temellerine yaslanmaya devam ederek- ruhsal bir alanın inşasını başka türlü ele almamıza izin verecek gelişim izlekleri sağlamadığını düşünebilir miyiz?

Tedavinin özünü, yani aktarım kliniğini yitirme tehlikesi barındıran psikopatolojik ayrımlar ile uğraşmaksızın nevroz paradigmasını, düşlemsel temellerinde ve içerdiği ruhsal gerçeklik temsillerinde teste tabi tutmak mümkündür. Bu bakış açısında edilgen konum (ve karşıtı) merkezi bir yer işgal edecektir: nevroz paradigmasının uzağında, psikanalizin “yeni” bulguları açısından bu yer hayli önemli görünüyor olsa da benzer usullere göre ele alınmaz. Bastırmanın başarısızlığı, edilgenliğin etkinliğe dönüşü, alanların karmaşası, ruhsal alanın terk edilmesi, içsel çatışmaların aşınması... Bunca çalışmaya konu olan bu olumsuzun kökensel edilgenlik/etkinlik ile nasıl bir ilişkisi vardır?

J.-B. Pontalis “Kendiliğin Doğuşu ve Tanınması”¹⁰ adlı metninin başında, 1942’de Helene Deutsch’un “as if” kişiliğini betimlerken gösterdiği dürtüsel hareketi* hatırlatır. Klinik tablo nevroza kıyasla müphemdir. Nevrozda, semp-tom ruhsallık içi çatışmanın işlenmesinde bir uzlaşma işlevi üstlenirken burada daha ziyade dikkat çekici bir aktarım özelliğinin eşlik ettiği bir edilgenlik ve çevreye tabi olma biçimi gözlemleriz; *huzursuzluk ve kaygı muhatap tarafından*, analist tarafından *hissedilmektedir*. Bu hastalarda ruhsal merciler arası çatışmaların, hatta oyunlarının işaret edilebilmesi mümkün değilmiş gibi durmaktadır. Çelişik arzuların karşılaşması içeride değil, ruhsal alanın dışında gerçekleşir: “Boş ruhsal alan”, “oyunlaştırma yoksunluğu”, “duygulanım yoksunluğu” gibi formülleştirmelere hiç durmaksızın başvurulur. Bu hastalar içsel alanlarındaki boşluğu¹¹ telafi etmek için dışsal gerçekliği kullanmaktadırlar: “Psikotiğin yansıtma, inkâr ve tümgüçlülükten oluşan son derece savunmacı bir işlemede yaptığı gibi içeriği dışarıya püskürtmezler; histerik gibi önce düşlemsel sahnelerde düzenlenmiş olan bir senaryoyu sahnelemezler. Bunların yerine bu hastaların var olabilmek için bir sahneye koyucuya ihtiyaç duyduklarını söyleyebiliriz”.¹² Sahne mevcuttur ancak görevini yerine getiremeyen bir içsel gerçekliğin boşluklarını (A. Green’in sözleriyle “deliklerini”) örtbas

¹⁰ J.-B. Pontalis, “Naissance et reconnaissance de soi”, 1977.

* *Impulsion* (fr.) (ç.n.)

¹¹ Bu hastalar, A. Green’in “ölü anne kompleksi” ismini önerdiği vakalardan bu noktada ayrışır (A. Green [1980] “La mère morte” (Ölü anne), *Narcissisme de vie, Narcissisme de Mort*, Ed. de Minuit, “Critique”, Paris, 1983, s.222-253.

¹² J.-B. Pontalis, “Naissance et Reconnaissance de Soi”, 1977, s.166.

etme görevi gören bir takım dışsal gerçeklik parçaları ile kısmen işgal edilmiştir.

Baştan Çıkarma Düşlemleri

Anna O.'nun kişisel tiyatrosu, Breuer'in¹³ genç kızın düşlemlerine erişebilmesi için bir yol sağlamış ve patojen gücün burada zayıflatılmasına dair projesini belirlemişti. Hayali üretimlere olan ilgi, bu dönemde çoktan tarihsel olaylara gösterilen ilginin önüne geçmişti. Freud'a göre "düşlemlerin dünyası" tamamıyla dışsal gerçekliğe olan karşıtlıkta yerini bulur: "özel ve nesnel arasındaki, yani yanılısamanın doyumuna meyilli bir iç dünya ile gerçeklik ilkesini algı sistemi aracılığıyla aşamalı olarak özneye dayatan bir dış dünya arasındaki"¹⁴ karşıtlıktır bu.

Bu iki dünya arasında tereddüt, seçim ve çifte açmaz, her koşulda [bu dünyaları] düzene koyan iki ilkedен birine ve/veya diğerine kısmen de olsa boyun eğmeye davet eder. İçsel buyruklara sadık kalmak ya da dışarının kurallarını kabul etmek, baskın devinime uymamız anlamına gelir: Varsanımsıya* uzanan yolda arzunun gücüyle

¹³ J. Breuer, S. Freud [1895] *Études Sur l'Hystérie* (Histeri Üzerine Çalışmalar), PUF, Paris, 1978.

¹⁴ J. Laplanche, J.-B. Pontalis [1965-1985] *Fantasmes Originaires, Fantasmes des Origines, Origines des Fantasmes* (Kökensel Düşlem, Kökenlerin Düşlemleri, Düşlemin Kökenleri), Hachette, Paris, yeniden basım 1985, s.14.

* *Hallucinatoire* (fr.). Varsanı sözcüğüyle karşılanan Fransızca *hallucination* sözcüğünden türetilen *hallucinatoire*'ı varsanımsı olarak Türkçeleştirdik. Arzunun varsanımsı gerçekleştirilmesi/doyurulması, psiko-seksüel gelişimde nesnenin yokluğunda varlığa getirilmesini içerdiği için temsil ediminin ilk nüvesidir. Dolayısıyla çoğunlukla psikotik bir

savrulur ya da ketlenmeye varabilecek düzeyde gerçekliğin gücüne boyun eğiz.

Freud, *Düşlerin Yorumu*'nda¹⁵ ruhsal gerçeklik kavramını tanıtırken onu tüm öznellik alanını işgal edecek şekilde tasavvur etmez. Nitekim üç gerçeklik türü olacaktır: maddi gerçeklik, "bağlantı düşünceleri" gerçekliği ve düşlemsel ifadesiyle bilinçdışı gerçeklik. "Ruhsal gerçeklik" olarak tasarlanabilecek olan sonuncusudur. Freud bu farklı gerçekliklere gönderme yaparak *neurotica*'yı terk ettiğini iddia eder: "Histeriklerin semptomlarının gerisinde kurgusal travmalar olduğu doğruysa buradan çıkacak olan yeni gerçek, bu sahneleri düşlemiş olduklarıdır; dolayısıyla pratik gerçekliğin yanı sıra ruhsal bir gerçekliği de dikkate almamız gereklidir. Bunu takiben, düşlemlerin çocukluğun ilk yıllarındaki otoerotik etkinliği gizlemeye, bu etkinliğe renk katmaya ve onu daha ileri bir aşamaya taşımaya yaradığını keşfettik. Böylece bu düşlemlerin ardında çocuğun cinsel yaşamı tüm bolluğuyla gün yüzüne çıktı."¹⁶

Laplanche ve Pontalis¹⁷ *neurotica*'dan vazgeçişini yorumlarken, Freud'un "hatasını" kabul ettiğini vurgularlar: İçeriye ait olanı dışarıya yüklemiştir. Fakat cinsellik,

semptom olarak düşünülen varsanıdan -ya da sıfatlaştırılmış biçimiyle varsanısalardan (*hallucinatif*)- ayrılır. (ç.n.)

¹⁵ S. Freud [1900] *L'Interpretation des Rêves*, PUF, Paris, 1967.

¹⁶ S. Freud [1914] *Sur L'Histoire du Mouvement Psychanalytique* (Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine), Gallimard, Paris, 1991.

¹⁷ J. Laplanche, J.-B. Pontalis, *Fantasmes Originaires, Fantasmes des Origines, Origines des Fantasmes*, 1985.

travma ve savunma arasındaki bağ sürdürülecek ve cinselliğin travmatik etkisini koruması, öznenin edilgenliğinde temelini bulacaktır. Travmanın iki zamanı, cinsel gelişimin iki zamanına eklemlenir: İlk sahnede çocuk yetişkin tarafından bir “saldırıya” maruz kalır fakat bu durum cinsel uyarıma sebep olmaz (en azından bastırılmaz, gizile* bırakılmaz); uyarım için gerekli fiziksel koşulları sağlamamaktadır ve daha da önemlisi bu olayı bütünleştirmesine izin verecek *temsillere* de sahip değildir. İkinci sahne erinlik sonrasında: Bu sahne “nesnel” gerçekliğine bakılırsa ilkinden daha az travmatiktir. Önemsiz ve şiddetsiz olan (Emma’yı anımsayalım) bu sahne gücünü ilk olayın yeniden canlanmasından alır: Anı vasıtasıyla benliği savunmasız bırakan bir uyarım artışını tetikler (bir uyarım artışı, yani edilgenliğin itimi?). Laplanche ve Pontalis’in altını çizdiği gibi Freud’un önerdiği çözüm şaşırtıcı görünebilir: “Kendimize soruyoruz: Dışsal bir uyarım akınının öznde travma yaratması fiziksel istila modelinde mi gerçekleşir? Tersine içsel uyarımın yani dürtünün özneyi ‘medetsizlik haline’ sokması boşalımdaki kusurdan mı kaynaklanır? Öyleyse, baştan çıkarma kuramına sadık kalarak diyebiliriz ki *tüm* travmalar *hem* içeriden *hem de* dışarıdan gelir. Dışarıdan gelir çünkü özneye cinsellik ötekinden ulaşır; içeriden gelir çünkü içselleştirilmiş bu dıştan, güzel bir formülle söylendiği gibi histeliklerin mustarip olduğu ve halihazırda içinde düşlemi

bulduğumuz o ‘anıdan’ fıskırır.”¹⁸ Baştan çıkarma kuramının ana iddiası “bastırma ve cinsellik arasında içkin bir ilişki” kurmak ise bu kaçınılmaz olarak içselleştirme sorusunu ortaya atacaktır: Travmatik bir olay ya da bir kurguyu ilgilendiren *baştan çıkarma sahnesi* (ya da düşlemi), ötekinin varlığı ve imalı kışkırtmasıyla öznenin aynının dışına, hatta benlik ve kendini koruma dürtüleri arasında bir karşıtlığa yerleştirilmesini içerir.

Öteki tarafından getirilen cinsellik, ötekiliğin alanına yazılıdır; yabancıнын kendilikteki mevcudiyetini ve bilinç-dışının yabancılığını aynı hareket içerisinde tesciller. Yine de baştan çıkarıcı eylem uyarım ve rahatsızlık yaratmasının yanı sıra bunlarla yüzleşip bunları işleme zorunluluğunu dayatır. Dahası, bu *eylemin ötekinden geldiğinin* kabul edilmesi gereklidir. Bu kabul, *ötekinin üzerindeki etkisini* onaylaması koşuluyla, başka bir deyişle, edilgen bir şekilde bu yabancı tarafından değiştirilmeye izin vermesi koşuluyla özneyi elbette tepki (*ré-action*) konumuna yerleştirecektir. Baştan çıkarma düşlemlerinin histerik inşasının belirleyici unsurlarına bakacak olursak, baştan çıkarmanın *etkin* halinde öteki tarafına yerleştirilmesinin önemini akılda tutmamız gerekir, ki bu aydınlatıcı bir tersine çevirme vasıtasıyla [öznenin] arzusunu gün yüzüne çıkarabilmek için gereklidir: “onu arzulayan ben değilim, öteki beni baştan çıkarıyor”. Ötekinin böylelikle, uyarıcı bir sahnede baştan çıkaran *fail* olarak tasarlandığı kesindir, fakat aynı zamanda düşlemin yazarının kendi arzu devinimlerini -görünürde- yadsımasını ve masumiyetini korumasını

¹⁸ A.g.e., s.26.

da mümkün kılan ötekidir. Emma girdiği mağazada gülüşen iki adamla karşılaştığında paniğe kapılır ve anında “kıyafetiyle alay ettiklerini ve aralarından birinin onu cinsel olarak etkilemeye çalıştığını” düşünür. 8 yaşına ait eski bir hatıranın bir o denli baştan çıkarıcı olduğu açığa çıkar: “satıcı, elbisesinin kumaşı üzerinden cinsel organlarını ellemiştir.”¹⁹

Burada önemli olan Freud’un 1897’den itibaren cinsel travmanın “gerçekliğini” reddediyor oluşu değildir, çünkü [gerçekliğin] yerini alan fantezi etkin olan ötekini (yetişkini) edilgen öznenin (çocuğun) karşısında aynı şekilde konumlandırmaktadır: “Sapkın” öteki ve masum çocuk arasındaki ayrım korunmaktadır. Ancak sahnedeki kırılmanın gerçek boyutunun yerini bir kurgu alıyorsa, hatıranın “maddi” gerçekliği içindeki masum kurbanın edilgen konumu, ruhsal gerçeklik yoluyla, yani bir inşa ve temsil etkinliği vasıtasıyla sürdürülecektir. Sahnenin yaratımıyla özne, düşlemi ve içsel ruhsal gerçekliği zapt etme hareketine girer; bunun etkin boyutu aşikârdır. Fakat temsile geçişi, düşlemin inşa gücünü ve düşlemin hem narsisistik hem de nesnel bakımdan teskin edici işlevini güvence altına alan, öznenin sahnede edilgen rolü üstlenmesi ve bu rolün ihtiva ettiği uyarım ve duygulanımlardır.

Nitekim masumiyete inanç, erinlikten itibaren ciddi olarak sınanmaya başlar çünkü cinsel duygular kendilerini öyle yüksek bir yoğunlukla dayatırlar ki baştan çıkarma düşlemlerinin yeniden yükselişe geçmesi gerekir:

¹⁹ S. Freud [1895] *Naissance de la Psychanalyse* (Psikanalizin Doğuşu), PUF, Paris, 1979, s.364.

Bu sefer içeriden gelen bir kışkırtma gözler önüne serildiğinden öznenin etkin katılımı gittikçe daha da belirgin hale gelme riski taşımaya başlar -bu, Freud'un çizdiği şemaya uygundur çünkü baştan çıkarma düşlemlerinin başlangıçtaki amacı çocuksu otoerotik cinselliği gizlemektir. Dolayısıyla histerik baştan çıkarma senaryosunun pekiştirilmesi, edilgen özdeşleşmeye ve enestüel düşlemselin bastırılmasına destek sağlar.

Bu işlem, özne ve ötekinin görece farklılaşmış olmasını varsayar. *Etkinliğin edilgenliğe* dönüşmesinin mümkün oluşunu ve son olarak da saptanabilecek bir haz-hazsızlık diyalektiğini varsayar. Freud tarafından 1915'te ("Dürtüler ve Dürtülerin Yazgıları") çözümlenen ruhsal yaşamın bu üç kutbu burada şaşırtıcı biçimde yoğunlaşmış olarak açığa çıkar ve dürtünün izlediği farklı yazgılara yön verir: Tersine dönme, kendine karşı dönme, bastırma ve yüceltme.

Etkinliğin edilgenlikte kerdi tersine dönmesi ve bastırma, baştan çıkarma düşlemini düzenler fakat edilgen izlek erişilebilir olmadığı zaman, etkinliğin edilgenliğe dönüşmesi de mümkün olmaz; "histerik" baştan çıkarılma düşlemi yerini "melankolik" adını verdiğim başka bir versiyona bırakır. Kendine karşı dönme (dürtünün mümkün yazgılarından biri) vasıtasıyla baba tarafından baştan çıkarıldığına değil, onu etkin olarak baştan çıkardığına ikna olur. Artık baştan çıkaran fail sapkın yetişkin değil, öznenin ta kendisidir. Nevrozda, görünür içeriğin ötesinde, "kim kimi baştan çıkarıyor?", kişiye ve/veya ötekine geri dönen nedir (Freud tarafından travma soru-

nuna bulunan “çözüm”, içten ve dıştan kaynaklanan birleşik güçlerin onaylanması idi) soruları açık bırakılırken bu versiyonda, kabaca formüle edilmiş suçluluğa ilişkin inançtan destek alan bir cevap belirir: Özne, temsili bastırılmamış enstest suçlamasını üstlenmektedir. Suçluluk daimidir; hatta beslendiği mazoşist zorlantılar ile özneyi acımasızca kendini kurban etmeye ve aşağılamaya yönelir. Baştan çıkarma düşlemi böylelikle, durmaksızın aşağılayıcı ve ölümcül misilleme talebinde bulunan bir suçlamadan destek alan melankolik türevine sürüklenir.

Baştan çıkarma düşleminin bu versiyonunda özne artık kurban değil suçludur ve (ötekinde) yarattığı uyarım yüzünden ödemesi gereken bedel dürtüsel devinimlerin feshedilmesidir. Yatırımlarından kopuş yalnızca nesnesizleştirici bir saldırıyı beraberinde getirmez; A. Green’in²⁰ vurguladığı gibi libidinal yatırımların böylesine felce uğraması, nesnel ve narsisistik yatırımların geri çekilmesine sebep olur. Burada söz konusu olan, nesne ilişkisinin ötesinde, “onun tüm ikamelerinin, örneğin benliğin ve hatta nesneselleşme sürecine tabi olduğu sürece yatırım olgusunun ta kendisinin” ölüm dürtüsünün hedefine yerleşmesidir.

²⁰ A. Green, *La Pulsion de Mort* (Ölüm Dürtüsü), PUF, Paris, 1984.

“Bir Çocuk Dövülüyor” Düşleminden Ahlaki Mazoşizme

*Bir çocuk dövülüyor*²¹ düşlemi, kökensel düşlemlerin inşasında paradigmatik bir yer işgal eder. Yalnızca düşlemin ortaya çıkışı ve işlenmesini ifade eden üç safhanın dinamiğinin değil, aynı zamanda bastırma mekanizmasının da anlaşılmasına sunduğu katkıdan ötürü önemlidir. Düşlemin gelişim safhalarında yaratıcısının işgal ettiği farklı yerler, kökensel düşlemlerin inşasına ilişkin temel bir hususu açığa çıkarır: Yer değiştirmenin, yani sahnelerde bir konumdan diğerine geçebilmenin imkânı, tedavinin çok önemli bir unsuru olan özdeşleşme hareketliliğini açıklar. Analitik çalışmanın amaçlarından ve başlıca umutlarından biri, *bakış açısını* değiştirmek değil midir?

Gelgelelim, dövülen çocuk düşleminin ilk safhasında (ilk sahnesinde) düşlemin yazarı izleyici konumundayken ikinci safhada kurban konumuna geçer. Tüm dikkatimizi bu ikinci safhada toplamamızın başlıca sebebi elbette yer değişikliğinin, düşlemin yazarını babanın partneri olarak merkezi bir yere konumlandırmasıdır. Dahası, ikinci safhanın eşsiz bir ruhsal statüsü vardır: hatıra değildir; hatırlamanın ürünü değil, analizin ürünüdür; bastırmadan yola çıkan bir inşanın nesnesidir (bu ruhsal

²¹ S. Freud [1919] “Un enfant est battu. Contribution à la connaissance de la genèse des perversions sexuelles” (Bir çocuk dövülüyor. Cinsel sapkınlıkların kökeninin bilgisine katkı), *Œuvres Complètes, XV*, PUF, Paris, 1996, s.115-149.

statü Freud tarafından halihazırda “Kurt Adam”²² vakasında “ilkel sahne” ve kökensel düşlemlerin üretimi bağlamında geliştirilmiştir).

“Baba tarafından dövülme” düşleminin yüreği olan bastırılmış (kadınsı) sekansa; değişik özdeşleşmeler yoluyla birden çok versiyonuna ulaşılabilecek o senaryoya yakından bakalım. Özne ister seyirci ister kurban yerini alsın her seferinde edilgen bir konum üstlenmektedir: İlk safhadaki intikam dolu kıskançlıkta da ikinci safhadaki dövülme/sevilme eşitlemesinde de baştan çıkarıcı bir kışkırtma değil, bir uyarım akını söz konusudur. En az ilgi çeken üçüncü safha, bizim için önemini yine de korur, çünkü burada ikinci safhanın başarıyla bastırılmasına ve babanın sembolik bir ikamesiyle yer değiştirme becerisine tanık oluruz. Bana kalırsa “Bir çocuk dövülüyor” düşlemini, baştan çıkarma düşleminin en eski ve belki de en sık karşımıza çıkan tercümesi olarak düşünmek yerinde olacaktır. Nitekim kökensel düşlemin tüm niteliklerini içinde barındırmakla birlikte bunlara sahnenin tasarlanması için vazgeçilmez olan görsel unsuru da ekler. Dövülen çocuk düşlemi, bilfiil ensest düşleminin bastırılmasından destek alan imgeye, algısal anımsamaya, “görülene” ve düşünsel temsilciye* olan bağlılığı gün yüzüne çıkarır.

²² S. Freud [1914] “À partir de l’histoire d’une névrose infantile” (Bir çocukluk nevrozu hikayesi), *Œuvres Complètes, XIII*, PUF, Paris, 1988, s.1-118.

* *Représentant de la représentation* (fr.) (ç.n.)

Kimi analizlerin²³ gidişatında şu çifte olguyla karşılaştım: Dövülen çocuk düşleminin ikinci sekansının bastırılmasındaki yetersizlik ve baştan çıkarma düşleminin histerik inşasındaki kusur (ve bu düşlemin “melankolik” bir versiyonuyla yer değiştirmesi). İlk hususta, dövülen çocuk sahnesi, analizin bir ürünü, yani bastırmanın kısmi olarak kaldırılmasıyla mümkün olmuş bir inşaymış gibi belirmez. Ya somut ve elle tutulur hatıralara (perdelere?*) gönderme yaparak ya da erkeklerle (kimi zaman babayla kimi zaman da onun “dayakçı” işlevini üstlenen ikameleriyle) olan ilişkilerdeki gerçek sahnelemelerde kendisini hızlıca gerçek bir sahne, *maddi gerçeklik* gibi dayatır.

Bastırmanın eksikliği, düşlemdeki sapkın anıştırmanın işaretçisi olabilir (Freud’un metninin alt başlığını unutmayalım: “Cinsel Sapkınlıkların Kökeninin Bilgisine Katkı”). Bu sahnelerin anımsanmasına eşlik eden çağrışımlar bizim için bu bağlamda bilhassa anlamlıdır: Şiddetle vurgulanan, kurbanın (öznenin, düşlemin yaratıcısının) uyarılması değildir; kendisi olmaktan çıkmış, sinirden köpüren, taşkın, tanınamaz hale gelmiş bir baba, *uyarılmış bir baba* figürü vasıtasıyla ötekinin uyarılmasıdır. Temelindeki baştan çıkarma düşleminin yapısıyla nasıl eklemlendiğini takip etmek kolaydır: Babadaki taşkınlığın sebebi dövülen çocuk,

²³ Bilhassa özyıkımsal zorlantılı rahatsızlıklar sergileyen genç kadınların tedavilerinde.

* *Écrans* (fr.) perde anı terimiyle bağlantılı olarak düşünüldüğünde bir anının tüm berraklığıyla bilince ulaşabiliyor olması, gizli içeriğinin saklanmasıyla mümkündür ve bu içeriğin saklı kalmasını güvence altına alır. (ç.n.)

yani enestüel kız çocuğudur. Sahnede öznenin uyarımı tanınmaz; uyarım bütünüyle kapsanması imkânsız, kör bir taşkınlığa kapılmış durumdaki ötekiye atfedilmiştir. Burada özneye geri dönen bir tür dışarı atma, dışsallaştırma vardır: Uyarılan ötekidir fakat bu görünür uyarımın travmatik bir etkisi olacaktır. Beklenilmeyen, taşkın ve sarsıcı bir şiddeti tetikleyerek babayı (ya da anneyi) baştan çıkardığına ilişkin inanç özünde böylelikle örgütlenir.

Mazoşizm ve zaferleriyle damgalanmış bir cinselliğin kefareti, kendini kurban etme ve bu doğrultudaki kimi kompulsif davranışlar vasıtasıyla ödenebilir. Öyleyse burada söz konusu olan belki de Freud'un 1924'te işlediği halile ahlaki mazoşizmdir: Ahlaki mazoşizmin cinsellikle ilişkisi gevşemiştir; erojen mazoşizm ve kadınsı mazoşizmde acı, sevilen kişiyi işaret ederken bu koşul ahlaki mazoşizmde karşılanmamaktadır, çünkü önemli olan acının ta kendisidir; "acının sevilen ya da umursanmayan bir kişiden gelmesinin bir önemi yoktur."²⁴

Bu davranışı yorumlarken yıkıcı dürtünün içe doğru dönmesinden dem vurmak ya da benliği ölüm dürtüsünün hışmına terk eden libidoyu dışarıda bırakmak oldukça cezbedicidir. "Fakat dilsel kullanımın yaşamdaki bu davranış normu ve erotizm arasındaki bağlantıdan vazgeçmemiş olması ve kendine zarar veren bu kişilere de mazoşist ismini vermesinin yine de *bir anlamı olmalıdır*."²⁵ Freud, ahlakın

²⁴ S. Freud [1924] "Le probleme économique du masochisme" (Mazoşizmin ekonomik sorunu), *Œuvres Complètes, XVII*, PUF, Paris, 1992, s.17.

²⁵ *A.g.e.*, s.17.

bilinçdışı uzantısı (bilinçdışı suçluluk hissi) ile ahlaki mazoşizm arasındaki fark sorusunu derinleştirirken temel bir ayrımın altını çizer: İlk durumda vurgu *benliğin boyun eğdiği* üstbenliğin sadizmi üzerindeyken, ikinci durumda ise vurgu *cezalandırılmayı talep eden* benliğin mazoşizmi üzerindedir ve cezanın üstbenlikten ya da dışarıdan gelmesi önemli değildir. Her iki durumda da söz konusu olan benlik ile üstbenlik ya da ona eşdeğer başka kuvvetler arasındaki bir ilişkidir; her iki durumda da cezalandırılma ve acıda doyumunu bulan bir ihtiyaç söz konusudur. Fakat suçluluk hissi ile ahlaki mazoşizm önemli bir detayla birbirinden ayırır: “Üstbenliğin sadizmi büyük çoğunlukla ham bir şekilde bilinçliyen benliğin mazoşist eğilimleri ise genellikle kişiden gizli kalır ve davranışlarından anlaşılamaz.”²⁶

Başka bir ayrıştırıcı unsur eklemek istiyorum: İlk durumda benlik, üstbenliğin hışmına boyun eğer ve onun karşısında *edilgen* bir konum alır; ikinci durumdaysa benlik cezalandırılmayı “talep ederken” *etkindir*. İlk durumda benliğin üstbenliğe boyun eğmesi, içsel bir *sistemin* içinde, ruhsal yapılar arasında gerçekleştiğinden bilinçli bir suçluluk hissine ve kelimelere dökülmeye giden yol açıktır. İkinci durumdaysa benliğin talepleri tamamıyla bilinçdışı kalır ve davranışlara dökülmekten başka ifade yolu bulamaz.

Freud, ahlaki mazoşizmin bilinçdışı karakterini takip ettiği izleği sürdürür. “Bilinçdışı suçluluk hissi” ifadesini, ebeveynlere ait bir güç tarafından cezalandırılma ihtiyacı

²⁶ A.g.e. s.21.

olarak tercüme eder ve cezalandırılma ihtiyacını “Bir çocuk dövülüyor” düşlemiyle ilişkilendirir. Bağlantı harikuladedir: Baba tarafından dövülme arzusu, der Freud, başka bir arzuya, “onunla edilgen (kadınsı) cinsel ilişki yaşama” arzusuna çok yakındır; “ilki, ikincisinin yalnızca gerilemeli bir çarpıtmasıdır.”²⁷ Ne muhteşem bir metapsikolojik sıçrama! 1919 metni ve dövülen çocuk düşleminin incelemesiyle, ikinci dürtü kuramına ait 1924 metni arasında aniden kurulan o bağ!

Elbette halihazırda birkaç sayfa öncesinde “sapkın” düşlem, kadınsı mazoşizmin görünür içeriğinden yola çıkarak anımsatılmıştı: “ağzının tıkanması, bağlanmak, acı verici şekilde dövülmek, kırbaçlanmak, öyle ya da böyle kötü muamele görmek, koşulsuz itaate zorlanmak, kirletilmek ve aşağılanmak.”²⁸ Bunu yorumlanması takip eder: “Mazoşist, medetsiz ve bağımlı küçük bir çocukmuşçasına muamele görmek ister.”²⁹ Bunun da ötesinde: “Böylelikle [mazoşist fantezilerin] kişiyi kadınlığa özgü bir duruma yerleştirdiklerini ve dolayısıyla iğdiş edilme, ilişkiye sokulma, doğurma anlamlarına geldiklerini kolaylıkla keşfediyoruz.”³⁰ Yön değişiminin işaretleri çoktan verilmiştir: Edilgenliğin yazgılarından biri, kadınsıyla olan birlikteliğinde belirecektir...

Fakat ahlaki mazoşizmde bu yazgı terk edilir. Freud’un önerdiği inşa heyecan vericidir: Normal bir gelişimde bi-

²⁷ *A.g.e.* s.21.

²⁸ *A.g.e.* s.14.

²⁹ *A.g.e.* s.14.

³⁰ *A.g.e.* s.14.

linç ve ahlak, Oedipus kompleksinden, kompleksin aşılması ve dolayısıyla cinsellikten arındırılmasından doğar. Ahlaki mazoşizmde ise “ahlak yeniden cinselleşmekte, Oedipus kompleksi tekrar canlandırılmakta, ahlaktan Oedipus kompleksine doğru bir gerileme izleği kolaylaştırılmaktadır”³¹. Vicdanın önemli bir bölümü böylelikle ahlaki mazoşizm için feda edilir ve cezayı kışkırtmak için günah işleme isteği kendisini dayatır. “Demek oluyor ki ahlaki mazoşizm, dürtülerin birbirine karışmasının klasik bir kanıtıdır. Tehlikesi, ölüm dürtüsünün soyundan gelmesi ve bu dürtünün yıkım dürtüsüne dönüşmesini sağlayan dışarıya yönelme hareketinden kaçan kısmına teka-bül etmesinde yatar. Fakat diğer yandan erotik bir bileşen değeri taşıdığından öznenin kendisini yok etmesi bile libidinal bir doyum olmaksızın gerçekleşemez.”³²

Benim önerdiğim inşa ise şu şekilde: Bilhassa kadınları etkileyen³³ kimi düşlem örgütlenmelerinde vicdan, ödipal yeniden cinselleşmeye; aşkın yitimine dair temel bir kaygıyı ve nesneyi hedefleyen yıkıcı saldırıların benliğe karşı nefretle tersine döndürülmesini belirleyen ensestüel bir kaniya sabitlenmiştir. Baştan çıkarma düşlemlerinin melankolik versiyonunu zorunlu kılan, elbette anneyle rekabetin imkânsız sahnelenişidir; fakat, daha önemlisi, edilgenlikle imkânsız yüzleşmedir: Babayı baştan çıkarmakla

* *Frayée* (fr). Kolaylaştırma olarak Türkçeleştirilen *frayage* teriminin fiil hali. (ç.n.)

³¹ A.g.e. s.21.

³² A.g.e. s.23.

³³ Benim deneyimimde.

suçlu kız çocuğu, sınır aşımı suçlamasının ve cezalandırılmanın ayrıcalıklı hedefi haline gelmiştir; bu cezanın uygulanmasını üstlenecek olan suçlanandır, kendi kendisini cezaya tabi kılacaktır. Kendisini ölümcül bir kefarete tabi kılmasının ötesinde, aslında özdeşleşmelerin narsisistik ağırlığından dolayı hedefe yerleştirilen ve saldırılan, annesidir.

Gelgelelim, yatırımların ani ve gaddar bir şekilde geri çekilmesiyle çocuğun maruz kaldığı oyuğu, boşluğu doldurabilmek amacıyla düşüncenin *etkinleşmesinin* önemi vurgulamalıyız. Temsil etkinliğine aşırı yatırım ve ruhsal feveran esasen terk edilme durumuna içkin edilgenliğe karşı koymayı amaçlayan bir işleme tarzı teşkil etmez mi?

Etkinliğin aşırı artışı hangi reddedilmelere, hangi düşlemlere, hangi duygulanımlara karşılık vermeye çabalar? Aktarımda ortaya çıkan kompulsif eyleme dökmelemler, temsillerin kompülsiyonunun başlatıcısı mıdır? Düşlemsel kaynakları durma noktasına getirme riski barındıran davranışların ötesine geçersek, dışa vurulan bu hiperaktivitenin, aslında, tecavide ölü bir anneyle özdeşleşmenin gözler önüne serilmesini engelleyebilmek için tek yol gibi görünen, kompulsif bir dille analiste söylemek, konuşmak olduğunu iddia edebilir miyiz?

Bu figürün [ölü annenin] canlanmasını analiste atfetmek, daha fazla onu düşünmemek ve onun tarafından ele geçirilme tehlikesinden hızla kurtulmak için, sanki eski bir eşyadan ya da külfetli, asalak bir hayaletten kurtuluyormuş gibi onu dışarıya atmayı mümkün kılar.

Narkissos'un Gölgesi: Olumsuz Terapötik Tepki

30 yaşındaydı ama hatları belirsiz ve renksiz kıyafetlerle sarılı, biçimsiz bir bedeni taşıyan, sakar ve şişman küçük bir kız çocuğunu andırıyordu. Hanna buna rağmen evli ve iki çocuk annesiydi. Kendini geleceksiz görüyor ve yaşamı “her yerinden” dağılıyordu. Kötü muamele gördüğü kocasından boşanmaya karar vermiş, aklından çıkmayan düşüncelerle bağlantılı kötücül bir kaygıdan kurtulmayı arzuluyordu: “Kötü bir anne” olmaktan korkuyordu.

Ergenliğinde psikoterapi görmüştü ve ona kalırsa lise bitirme sınavını geçip evlenebilmesini mümkün kılan da buydu. Bugün her şey gizil bir depresyonla çözünmeye başlamıştı: Üniversitedeki sınavlarını geçemiyordu; ilişkisi darbelerin ve sözcüklerin şiddetiyle çöküntüye uğramıştı. Annelik deneyimlerinin onu doyurması gerekirdi fakat ikinci kızının doğumundan sonra karanlık ve ümitsiz bir gündeliğin açmazına düşmüştü ve sıkıntısını alkolle yenmeye çalışıyordu.

Çocukluğunda mutsuz olcuğunu anlatıyordu. Ailenin en büyük çocuğu olan Hanna annesini tatmin edemediğine, annesinin de bu sebeple hemen yeni doğumlar yaptığına inanıyordu. Başarılarının ısıltısı ve arzularının canlılığıyla kendisine alan bırakmayan sapasağlam üç erkek kardeşinin doğumuysa annesi için gözle görünür bir neşe

kaynağı olmuştu. Bu erkeksi kalabalıkta kaybolan Hanna, baştan çıkarıcı ve şehvetli karısının kıskanç bir şekilde sakındığı, uyarıcı olduğu kadar yokluğunu da hissettiren babasına tutunmuştu. Yine de babası, onu aşırı durumlardan kurtaracak ve desteklemeyi kabul edecek düzeyde kızının sıkıntılarıyla yeterince ilgilendiğini kanıtlamıştı.

Hanna, analize başlama arzusundaydı. Aslında ben de bu genç kadının kendisine ait olduğunu kabullenebileceği bir hikâyeye yerleşebileceğine ve bunun için analiz çerçevesinin -haftalık üç seans ve düş ile düşleme sunulan açıklığın- uygun koşulları sağlayabileceğine inanıyordum.

Hanna seanslarına düzenli olarak geliyor; onları yerinden oynatılamaz sınır taşları, sonsuz şikâyetlerin alanı gibi kullanıyordu. Anlatımı yavan denilebilecek nitelikteydi: Seanslarda aynı, tekdüze tonda her günkü yaşantısını, az sayıda çocukluk anısını, nadir olarak da düşlerini anlatıyordu. Güçlkle uzanıyor; seansta aşırı gerçekçiliğe öykünen ayrıntılı bir raporlamaya dalıyor; kırk beş dakikanın sonunda duruyor ve bir sonraki seansta anlatımına kaldığı yerden devam ediyordu.

İlginç olan, beni sıkımmasıydı. Belki de bunun sebebi, yaşamının sefil gerçekliğini görsel hamlık ve somutluklarıyla yansıtan imgelerin neredeyse varsanımsı bir aşırılık içerisinde muntazaman belirmeleri ve anlatımının tekdüzeliğinde nefes alınabilecek boşluklar açmalarıydı. Hanna gündelik sefaletine oldukça bağlıydı. Ben de anlatımlarını işlemsel bir düşüncenin göstergeleri olmaktan uzak buluyor, Hanna'nın kendine saklamaya ve bana göstermeye çalıştığı iç dünyasının temsiline, betimleyici dayanaklar sağlarmış gibi göründükleri müddetçe onlara büyük bir

dikkat gösteriyordum. Aslında düşleri de yaşamının yok-sul gerçekliğinin birer imgesi olmaktan ibaretti: Hanna günlerinin mutsuz ve aksi gölgesine nasıl gömülüyorsa bu karanlık, yapışkan ve balçıklı düşlere de aynı şekilde saplanıp kalıyordu.

Bu kasvetli evrenin ötesinde cılız birkaç parıltı sanki kazara ortaya çıkıyor fakat o, bunların hemen sönüp gitmesi için çabalıyordu. Bu, onun da içinde sanki ışıldamasını engellemek için belirttiği bir miktar neşe bulunduğunu düşündürüyordu bana: Ailesinin parlak yaşantısından, babasının gerçekleştirdiği yüksek görevlerden kaçmak bir şekilde bahsediyor; kilerinde sakladığı kristaller, değerli porselen ve gümüş işleriyle dolu gelin sandığı için (böylelikle bana hazineleri olduğunu açıklıyordu) annesiyle kavga ediyor; çalınmalarından korktuğu için babasının armağan ettiği değerli taşları (bazı seanslar hari-cinde!) takmayı reddediyordu. Tanınmayan ya da kendisini saklayan bir prensesi, hayalleri olmayan bir Sindi-rella'yı anımsatıyordu bana. İçinin en derinlerinde gömülü tuttuğu tüm imkânları tanıyıp bunlardan güpegündüz keyif alabilmesinin analiz sayesinde mümkün olup olamayacağını soruyordum kendime. Fakat iyilik perisinden istediği en ufak şey yoktu.

Yıllar içinde Hanna için kendime ait bir varlığımın olmadığını iyiden iyiye sezmeye başlamıştım: O ya da bu şekilde beni kendisine katıyor ve o/ben varlığı ile dış dünya arasına zulmedilme hezeyanlarının yoğunluğuyla durmaksızın güçlendirdiği bir duvar çekiyordu. Nadiren yaptığım müdahalelere verdiği fazlaca ani tepkileri düşünmem ya da yorumlamam için bana çok az alan bırakması da buna

kanıttı. Bu müdahalelerim bazen semptomlarının -bilhassa somatik olanların- anlık olarak ortadan kaybolmasına sebep oluyordu. Kelimelerin büyüğü mü? Muhtemelen hayır. Hanna'nın, ben ve kendisi arasındaki tüm farklılaşmaları feshetmek için benim sözlerimi bedeninin içine alarak* kendisinin kıldığına inanıyorum. Gerçekten de ona kalırsa onun üzerinde herhangi bir etkim olması ihtimal dışıydı; hiçbir etkinlik bana bahsedilemezdi. Monoloğunu, acılarının uzun uzadıya anlatımını dur durak vermeden sürdürebilmesi için benim hareketsiz, sessiz, mevcudiyetsiz kalmam gerekiyordu.

Kendilik, Fetişistik İlişki ve Görsel Olan

Gerçekliğe başvurusunun devamlılığı ve yoğunluğu, bu ölçüsüz dışsallaştırma eğilimi nedeniyle analizin Hanna için uygun olup olmadığını ciddi bir şekilde sorguluyordum. Bilhassa iç ve dış arasındaki ısrarcı ayrımın ve sınırlara yapılan aşırı yatırımın, Federn'in¹ terminolojisini kullanacak olursak "benlik sınırlarını" korumak amacıyla gerçekliğin kullanımı ve içsel yıkım tehdidini savuşturmak için vazgeçilmez olan tehlikeli nesnelerin dışarı yerleştirilmesi üzerine kurulu savunma düzenlemelerini ya da H. Deutsch'un² betimlediği "as if" kişiliğine benzer iş-

* *Incorperer* (fr.) (ç.n.)

¹ P. Federn [1953] *La Psychologie du Moi et les Psychoses* (Benlik Psikolojisi ve Psikozlar), Puf, Paris, 1979.

² H. Deutch, "Some forms of emotional disturbance and their relationship to schizophrenia", *Psychoanalytic Quarterly*, 11, 1942, s.301-321.

leyiş usullerini ifade edip etmediğini kendime soruyordum. Hanna belki de kendi içsel alanının boşluğunu telafi edebilmek için gerçekliği kullanıyor; “var olduğunu hissedebilmek için bir sahneye koyucu”³ ararken kendi ruhsal sahnesini dışarıda buluyordu.

Aktarımın kurulma biçimi ise E. Kestemberg’in⁴ detaylandırdığı haliyle nesneyle fetişistik ilişkiyi fazlasıyla anımsatıyordu. Kendiliğin bir ürünü ve ruhsal aygıt tarafından örgütlenen ilk biçimlenim olarak bu ilişki, anne-çocuk ilişkisinden taşar ve onun yerini alır. Özne ve nesne arasındaki ayrımın henüz oluşmadığı fazlasıyla erken bir zamanda bu ilk biçimlenim, özne-nesne düzeyinde öznenin kendisine ait olanı temsil eder. Bu, birincil otoerotizmdeki narsisistik devamlılığın bedeninde dahi nesne ilişkisinin içerildiğini ima eder. E. Kestemberg’e göre bu, nesneyi ayrıık olarak temsil etmeksizin ya da resmetmeksizin içeren bir otoerotik örgütlenmedir.

Bu bağlamda nesneyle fetişistik ilişki, öznenin nesneyi kendinden dışarı püskürtülmesini ifade eder ancak buradaki nesne, *öznenin ayrıık olmayan, dışarıdaki varlığı* [öznenin] *kendi varlığına tanıklık eden bir nesnedir*. Bu fetiş nesne, öznenin aynası değil, öznenin kendi varlığını ve idealliğini teyit etmesini sağlayan dışsal duplikasyonudur: Dışlanan, dışarıya atılan nesne böylelikle öznenin narsis-

³ J-B. Pontalis, “Naissance et reconnaissance de soi”, *Entre le Rêve et la Douleur* içinde, Gallimard, Paris, 1977, s.159-191.

⁴ É. Kestemberg, “‘Astrid’ ou homosexualité, identité, adolescence. Quelques propositions hypothétiques”, *Les Cahiers du Centre de Psychanalyse et de Psychothérapie*, no. 8, 1984, s. 1-30.

tik kefilî olur. E. Kestenberg'e göre bu durum, örneğin ruhsal bir travma nedeniyle ya da tedavinin bir ânında gerçekleşen geçici bir gerileme esnasında ortaya çıkabilir. Nesneyle fetişistik ilişkide kendiliğe yapılan böylesi bir başvuru, nesnenin içerilmesinin kaygının yoğunluğunu azaltmaya yarayan bir işleme izin verdiği, otoerotik bir işleyişe geri kaçış sayesinde ödipal sorunsala kısa devre yapılmasını mümkün kılan bir düzenleme kipi teşkil eder.

Analizin çerçevesi ve şartları, sonradan anladığım üzere, benden gelebilecek tüm hareketi radikal bir dışsallık olarak tasdikleyecek Hanna için kesinkes gerekli olan hareketsizliğim, yani bedenimdeki hareketin onun tarafından algılanmasının imkânsızlığı ve böylelikle benim mevcudiyetimin ve bilhassa yaşayan varlığımın onun üzerindeki tüm etkisinin olumsuzlanması ile beslenen fetişistik bir ilişkinin gerçekleştiği bu aktarım kiplerinin kurulmasına uygun bir ortam sağlamıyor muydu?

"Ölü bir anne", işte benim olmam gereken buydu: Onun şikâyetlerine ve taleplerine kulaklarını tıkamış bir anne, müsait olmayan, dilsiz bir anne... "Nesne, bir kese içine kapatılmış ve yatırımların çekilmesiyle [nesnenin] izleri yer değiştirmişti. Ölü anneyle birincil özdeşleşme ve olumlu özdeşleşmenin olumsuz özdeşleşmeye dönmesi; yani yatırımın geri çekilmesi ve nesnenin reddinin geride bıraktığı o delikle özdeşleşme söz konusuydu."⁵ André Green devam eder: "bu vakalarda sessizlik kuralının olsa olsa annenin

⁵ A. Green [1980] "La mère morte", 1983, s.235.

boş yasının* aktarılmasını daimi hale getireceğinden hayli endişe duyuyorum.”⁶

Hanna’nın tedavisi konusunda, yüz yüze görüşmenin en baştan etkileşimli bir ilişkinin zorunlu olarak kabul edilmesine izin vereceğini düşünüyordum. Bu sayede, Hanna’nın böylesine temelden yatırım yaptığı somut gerçeğin desteğiyle, yüzdeki mimik oyunlarının, duruştaki değişikliklerin -burada sözün rolünü henüz saymıyorum- içsel durumların yansıması olan belirtilermişçesine algılanabilmeleri mümkün olabilirdi. Bu belirtiler, ilişkideki değiş tokuş içerisinde, temsil ve düşlemlerden tamamıyla koparılmış tanımlanamaz duyguların sorumluluğunu üstlenecek bir şekillenme* taslağı sunabilirdi. Hanna’da şaşırtıcı biçimde eksik olan, algısal olanı görmenin değil, Winnicott’un⁷ “nesnenin kullanımı”ndan bahsettiği anlamıyla, onu imgelere ve düşlere dönüştürmek için *kullanmanın* imkânıydı.

Oldukça güzel bir metinde J.-B. Pontalis şöyle yazar: “Kayıpta en dayanılmaz olan, gözden yitirmek midir? Öteki için aşkın mutlak olarak geri çekilmesini, bizim içinse temel bir sakatlık endişesini mi ilan eder kayıp? Gö-

* *Deuil blanc* (fr.) (ç.n.)

⁶ *A.g.e.*, s.236.

Figuration (fr) kavramını şekillenme, *figurer* fiilini şekillendirmek ve *figurabilité*’yi şekillendirilebilirlik olarak Türkçeleştirdik. Şekillenme, Freud’un eserinde ilk olarak düşününç inşasında bilinçdışı düşüncelerin görsel imgeler haline gelmesini sağlayan mekanizma olarak karşımıza çıkar. (ç.n.)

⁷ D. W. Winnicott [1971] *Jeu et Realite. L’Espace Potentiel* (Oyun ve Gerçeklik. Potansiyel Alan), Gallimard, Paris, 1975.

rünmez olanı sevmeye becerisinden yoksun oluşumuzu... İlk görmemiz gerekir. Yalnızca görmek değil, ilk olarak görmek ve *sevilen nesnenin bütünüyle görüş alanımızda olduğunun ve bizi kendi özdeşliğimizde yansıttığının* güvencesiyle yokluğun yarattığı kaygıyı her an yatıştırabilmek.”⁸

Hanna analizinin başlarından itibaren ailesi için bir varlığının olmadığını, orada bir yerinin olmadığını söylemiş ve buna -alışageldiği üzere gerçek bir- kanıt olarak hiçbir grup fotoğrafında kardeşlerinin ve ebeveynlerinin ortasına *alınmamasını* sunmuştu. Tedavinin tertibatı -karşılıklı görünmezliğimiz- bu var olmama kanaatini yineleyip beslemiyor muydu? Bakış ve düşüncenin birbirinden ayrışmasına katkı sağlamıyor muydu? Hanna'nın somut ve gündelik bir gerçekliğe tutkuyla tutunması, ötekinin bakışı tarafından fark edilmemiş ve fark edilemez olduğu için yoksun, alımsız, silik bir varlık olarak tasarladığı kendi temsilinin yansımalarını *görmemi* sağlamak için umutsuz bir çaba teşkil etmiyor muydu?

Hanna'daki çocuksunun izleri, olabilecek en dışsal gerçekliğin imgelerini kullanarak görsel olarak şekilleniyordu. Fakat bu aşırı yatırım, duygulanımların, düşlemlerin ve kelimelerin birlikteliğinin imkânsızlığında tam da düşüncesinde delik açan, belleğinde yitirilmiş olan şeye tanıklık ediyordu. Aşırı gerçekçiliğinin perdesi ardında saklanan kendisiydi ve onu görüş alanının dışında bulabileceğimi hayal edemiyordu. Belki de narsisistik bir ilişkinin besleyici etkileri vasıtasıyla karşılıklı kimliklerimizi

⁸ J.-B. Pontalis [1987] “Perdre de vue” (Gözden yitirmek), *Perdre de Vue* içinde, Gallimard, Paris, 1988, s.275.

düşünmek üzere Hanna'nın bakışının benimkiyle birleşebileceği yapılandırıcı yüz-yüze bir tertipte "özdeşleşmeci bir karşılaşma"⁹ gerçekleşebilirdi.

Olumsuz Terapötik Tepki

Kimi değişiklikler oldu: Hanna öcü kocası/babasından ayrıldı, sınavlarını geçti ve bitirme diplomasını aldı, küçük odasından ayrılarak daha geniş ve rahat bir apartman dairesine taşındı. Bunların hepsi, aynı daimi oyun dışı bırakma hareketi içerisinde birbiriyle ilişkiliydi.

Değiştiğini ani bir şekilde algıladım: Senelerdir onu sarmalayan çuvalımsı kıyafetlerden kurtulduğunda ince, güzel, makyajlı ve iyi giyimli bir genç kadını keşfettim bir gün. Kısacası, radikal bir değişimdi. Bu mutasyonu mutlulukla karşıladım çünkü Hanna'dan bakışımı sakınsaydım konuşmasında ikame eden umutsuzluğa gömülecektim: Tamamıyla kasvetli ve çorak bir evrenin kaçınılmaz devinimsizliğinden şüphe duymasına sebep olabilecek en ufak hareket belirtisine ve değişimin kabulüne karşı şiddetli bir saldırı içerisinde, konuşması seanstan seansa yoksullaşıyordu.

Benimle ilişkisinin izleri benzersiz bir biçimde Hanna'nın içine işlemeye başlamıştı: Bu izler, esasen gittikçe daha da güçlenen duyumlarla örülüyor, bir adım sonra gelecek olan olumsuz terapötik tepkinin öncüllerini (daha sonra anladığım gibi sinyallerini) oluşturuyorlardı. Hanna her yerde parfümümü hissediyordu; söylediğine göre seansta makas

⁹ É. Kestemberg, "'Astrid' ou homosexualité, identité, adolescence. Quelques propositions hypothétiques", 1984, s.1-30.

sesleri duyuyordu ve bu yüzden de kendimi bir takım dikiş işlerine verdiğime ikna olmuştu. Evinden gelene kadar yol boyunca tuttuğu çişini yapmak için divanda şiddetli bir arzuya kapılıyordu. Benim yaşayan mevcudiyetimin bu duyumsal (ve tensel) işaretlerinin, görselin tüm müdahalesini bertaraf ettiklerini fark edebiliriz: Analitik çerçeveden kaynaklı görünmezlik, sanki diğer duyum kiplerine aşırı yatırım yapılmasını tetikliyordu. Olumsuz terapötik tepki, nihayetinde analizin olumlu etkilerine bakılırsa anlamlı bir görünür bağlam içinde kuruluyordu: 35 yaşındaki Hanna diplomasına uygun bir iş bulmuş, babasından destek almayı bırakmış ve bir sevgili edinmişti.

Analizde ise aşırı bir olumsuzluk sistemine trajik şekilde savruluyor; yaşamaktan, var olmaktan aciz hissediyordu. Hanna şikayetini etkileyici bir şiddetle artırdı, artık bedeni de umutsuzluğunun ve taleplerinin dışavurumunda yerini almıştı. Divanda çılgıncasına hareket ediyor, bacaklarını neredeyse kompulsif denilebilecek biçimde birbirine vuruyordu. Bu davranışın elbet birden çok anlamı olabilir: Teşhirci, çünkü uyarıcı bir baştan çıkarmayı tetiklemek için bakışımı kendisine çekiyordu; otoerotik, çünkü beni Hanna'nın temsil alanından dışlıyor ve onun kendi kendisine yeterli olma arzusunu işaret ediyordu; uyumsuz, çünkü melankolik ve intihara meyilli upuzun söylemlerle cinsel uyarımı birleştiriyordu; mazoşist, çünkü amansız bir işkenceci rolü oynadığım bir düşlemin hayata geçirilmesine önayak oluyordu; sadist, çünkü beni kötü muamele edilen ve güçsüz seyirci rolüne yerleştiriyordu.

Fakat bu çok anlamlılığın ötesinde, Hanna'nın bilinçdışı girişiminin hedefi aslen beni silahsız bırakmaktı: Arzu duyan varlıklar olmamız anlamıyla varoluşumuzu reddeden bir çileciliği* kuşanarak eşcinsel bir aktarımın coşkusuyla karşılaşmayı reddediyordu. Bana sürekli olarak değiştirilebilir, soğuk ve mekanik bir robot olduğumu belirtmesi, aynı zamanda olumsuz bir aktarıma girişmekten kaçınmaktı, çünkü bana karşı hissettiği nefret duygularını tanıması kaçınılmaz şekilde Hanna'yı aktarım aşkını kabul etmeye zorlayacaktı.

1916'da Freud, analitik çalışmanın ve dayattığı feragatlerin (semptomlardan ve ikincil kazançlardan feragatin) reddedilmesi noktasında kimi hastalarda kendilerini "istisna" olarak görme arzusu olduğunu vurgular. Freud, bu hastaların tümünde bulunan ortak bir özelliğe dikkat çeker: "Nevrozları, çocukluk dönemlerinin ilk zamanlarında onları etkileyen, suçsuz olduklarını bildikleri ve kendilerine dayatılan bir zarar, bir haksızlık olduğuna inanabilecekleri bir deneyim ya da bir ıstırapla bağlantılıdır."¹⁰ Benzer şekilde kadınlar da çocukluklarından itibaren "bir parçalarının kısaltılmasından"¹¹ ibaret olan bir zarara katlanmak zorunda kaldıkları için kendilerini yaralanmış hissedebilir ve "onları erkek olarak değil de kadın olarak doğuran" annelerine karşı acı duygular besleyebilirler.

* *Mortification* (fr.) (ç.n.)

¹⁰ S. Freud [1916] "Quelques types de caractère dégagés par le travail psychanalytique" (Psikanalitik çalışma ile açığa çıkarılan kimi karakter türleri), *L'Inquiétante Étrangeté* içinde, Gallimard, Paris, 1985, s.142.

¹¹ *A.g.e.*, s.145.

Fakat tersine çevrilebilir bu engellenmenin (“biyolojik ana kaya”¹²) ötesinde Freud’un ilgisini çeken, *çelişkili başarı önünde başarısızlık görüngüsüdür*: İnsanın engellenme yüzünden hastalandığını öne süren kuram ile “başarının önünde başaramayanlar” arasındaki çelişki belki de içsel engellenme ve dışsal engellenme ayrımını yaptığımız anda çözülecektir. “Bunun nevroz oluşumundaki tanıdık durumlardan farkı şudur: ilkinde, o ana dek az düşünülmüş ve az tanınmış olan düşlemi ürkütücü bir düşünmana dönüştüren, libidinal yatırımlardaki içsel yoğunlaşmalardır; bu vakalarda ise çatışmayı tetikleyen sinyali veren, gerçek dışsal bir değişimdir.”¹³

Gerçek dışsal değişim Freud için başarı önünde başarısızlığı belirleyen ikinci unsurdur. 1916’da esasen edebiyattan ödünç alınmış örneklerdeki (3. Richard, Leydi Macbeth, Rebecca West) ödipal suçlulukla ilişkilendirilen ve mazoşizmle bağlantılı olan olumsuz terapötik tepki, 1937’de ölüm dürtüsünün farkına varılmasını sağlayacaktır. Fakat, Jean ve Florence Bégouin’in¹⁴ vurguladığı gibi bu yalnızca “belli bir nicelikte ıstıraba katlanabilmek değil aynı zamanda bu ıstırabı dışarıda, benliğin sınırlarının dışında, örneğin dışsal gerçeklikte tutabilmektir”. Dolayısıyla, olumsuz terapötik tepkinin altında yatan şeyin

¹² S. Freud [1937] “L’analyse avec fin et l’analyse sans fin”, *Résultats, Idées, Problèmes* içinde, PUF, Paris, 1985, s.231-268.

¹³ S. Freud [1916] “Quelques types de caractère dégagés par le travail psychanalytique”, *a.g.e.*, s.148.

¹⁴ J. Bégouin, F. Bégouin, “La réaction thérapeutique négative, envie et angoisse catastrophique” (Olumsuz terapötik tepki, katastrofik arzu ve kaygı), *Psychanalyse en Europe*, no. 16, 1981, s.5.

aşırıya kaçmış bir suçluluğun ötesinde, narsisistik bir sorunsal olduğunu düşünebiliriz. Belki de Freud'un başarı önünde başarısızlığın örnekleri olarak doğurgan olmayan iki kadını seçmesi şans eseri değildir. Aslında, olumsuz terapötik tepkinin hedefi analitik ilişkinin *kısır kalması*; analist ve analizanın ortak çalışmasına tanıklık edebilecek, gerçekten hissedilebilir hiçbir ürününün olmamasıdır. *Dışsal tüm dönüşümler*, iki partner arasındaki verimli ilişkinin *görünür işaretleriymişçesine kendilerini sunacağından* analitik sürecin verimli olduğu düşünülemez. Olumsuz terapötik tepki, analiste nefret dolu bir saldırı olmaktan ziyade onun olumlu etkilerinin kuvvetli bir şekilde reddedilmesiyle analitik bağın lağvedilmesine yönelik bir ayartımadır. Dolayısıyla başarı önünde bir başarısızlık olduğu kadar, tetikledikleri uyarım aşırılığı yüzünden katlanılamayacak olan baştan çıkarma düşlemleriyle desteklenen içsel devinimleri açığa çıkarabilecek bir değişimin tüm tezahürlerinin kökünün kazınması işlemidir.

Burada Freud'un Rebecca West'te çözümlediği gibi suçluluğun yeniden harekete geçişini buluyoruz: Annesinin eski sevgilisiyle yaşadığı ilişkideki ensest niteliğin umulmadık şekilde açığa çıkması, arzularının ilk hikayeye bağlı yokmuş gibi görünen yeni bir durumda gerçekleştiğine ilişkin bilinçdışı bir bilgiyi teyit etmiştir. Fakat açığa çıkan, suçluluğun da ötesinde utançtır; kendi temsiline yatırımını sakatlayan katlanılamaz bir ifşa olma hali... Arzunun gerçekleşmesi, ahlaki vicdandan ziyade ideale ölümcül bir darbe vurmuştur.

Eylem/tutku*: olumsuz terapötik tepki, işte bu karşıtlar çiftine göndermede bulunur. Tepki, analistin eylemine karşıdır; kaçınılmaz bir baştan çıkarmanın eylemine ya da ötekinin sözü ile bağlantılı bir duygunun getirdiği değişimin etkilerinden birine karşıdır. Harekete geçirdiği düşlemselin enstest ve narsisistik boyutu, gerilemeci konumlara doğru şiddetli bir kapanmayı zorunlu kılar: Bu konumlar, ruhun içerisinde değişmez bir kötü anne figürünün zaruri olarak sürdürülmesi sayesinde fetişistik bir ilişkiyi onarır; ödipal sorunsal ve analitik çalışmayı aynı reddediş vasıtasıyla maskeleyerek geçici bir çözüm önerirler.

Burada “kötülüğüyle” karikatürü andıran kontrol dışı bu anne imagosu temsilinin neredeyse sapkın bir kullanımı söz konusu olabilir ancak bu, hastayı fetiş temsilini değiştirebilecek aktarım hareketlerine karşı korumaktadır. Dolayısıyla bu hastaların neden bu denli bir yırtıcılıkla analistlerine bağlı kaldıklarını anlayabilir ve bu saplanıp kalmanın neden gerekli olduğunu yine aynı perspektiften kavrayabiliriz: durumlarının ağırlaşması *sayesinde* (-na rağmen değil) bu sınıksız tutunma hali sürdürülür.

Yine de fark edilebilir ve çözümlenebilirse acıdaki artış, nihayetinde olumsuz terapötik açmazdan sıyrılacak şekilde düşlemin yeniden inşasına giden yolu açabilir. [Düşlem] çoğunlukla hastanın gösterdiklerinden ziyade, analiste dayatılan karşı aktarımdaki bir ıstırap yaşantısı vasıtasıyla fark edilebilecek acı dolu bir çekirdek, bir “bana zarar veriyorlar” inancı çevresinde düzenlenir. J.-B.

* Etkin/edilgen (*actif/passif*) karşıtlığına göndermeyle *action/passion* (fr.) (ç.n.)

Pontalis'in¹⁵ vurguladığı gibi konuşmanın *etki edici* işlevi, onun yalnızca analistin ruhsallığı üzerinde değil her şeyden önce analistin bedeni üzerinde etkide bulunmasını sağlar. Analizin aşırı anlarında tetiklenen müthiş bir gerilim, ruhsal hareketsizliğin yanı sıra bir tür düşünce felcine sebep olur.

Bana öyle geliyor ki bu gerilim analistin narsisistik bir başvuruda bulunmasını gerekli kılar: Gerilim tarafından belirlenen bedensel tutulma; nesne karşıtı yönelimiyle temel bir narsisistik incinme değeri alan bir olumsuzluğun sinsi ataklarına karşı durmayı (tepki vermeyi?) sağlayan pürüzsüz ve dayanıklı bir yüzeyin, ikinci derinin, kabuğun ya da zırhın muhalefeti... Bu gerilim, en derinde analist "oluşa" dokunur.

Halbuki devamlı telaffuz edilmesiyle şüpheli hale gelmiş olan analize karşı *hayır*'ın hastada ümitsizce dile getirmeye çalıştığı şey ancak aynalayıcı ilişkiden destek alarak kavranabilir. Ümitsizliğe düşmeksizin bakışını aradığı, sessizliğini bozmaya çalıştığı sağır ve dilsiz bir anne figürüne tutunup kalmış ve sonsuz bir bekleyişte kaybolmuş çocuğu, gücenmiş yetişknde keşfetmemizi sağlayan bir *hayır*... Muhafaza edilen, baskılanmış ve boğulmuş çocukluk arzularının mutlak surette ortadan kaybolacağına dair artık hiçbir umut kalmadığını ima etmez mi ergenlik-çocukluğun bu sözde sonu?

¹⁵ J.-B. Pontalis, "Non, deux fois non. Tentative de définition et de démantèlement de la réaction thérapeutique négative", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 24, 1981, s.53-75.

Örtüyü aralayan analize hayır, arzuların izini süren analize hayır, bu hayaletleri yeniden canlandıran analize hayır! Bunca zamandır toprağın altında gömülü olduğu için mumyalaşmış durumdaki düşlemlere tekrar yaşam vermek, onları sahnelemek ve temsil etmek isteyen analize hayır! Ve düşleri uyandıran, bekleyişi besleyen, dürtülerin coşkusu ve aşkın göz kamaştırıcılığında buluşmayı iple çeken cinsele karşı da hayır!

Kuşkusuz ki önerim, kışkırtıcı olduğu gibi itina ile geliştirilmeye de muhtaç. Yine de *olumsuz terapötik ilişkide narsisizmin ve cinselin bir kaynaşımı olduğuna* dair düşüncemi savunuyorum. Bana öyle geliyor ki hayır'ın dizginlenmeye çalıştığı aktarımın narsisistik sonuçları, bedende tutma ve uyarım aşırılığı, analisti ve analizanı birbirine lehimleyen aynalayıcı çağrışımında duyulabilecek ve hissedilebilecek işaretlerden bazılarıdır. Piera Aulagnier, son metinlerinden birinde, bir "bellek kaynağının"* kurucu unsurlarının seçilmesi ve benimsenmesi sayesinde öznenin tarihe yerleşmesini ergenliğin asli görevi olarak belirler. Böyle bir geçmiş inşasının mümkün olması için duygulanımların "düşlemsel bir efsane" içerisinde, diğer bir deyişle, "'Ben'"**'in bir haz ya da acı tınısıyla maruz kaldığı duygudan yola çıkarak kendisine sunduğu nedensel yorumda; *duygulanımın hem kaynağı hem de nedeni olan düşlemsel sahnelemenin yerini alan yorumda*"¹⁶ bir anlam kazanmaları gerekir.

* *Fond de mémoire* (fr.) (ç.n.)

** *Je* (fr.) (ç.n.)

¹⁶ Vurgu bana ait. (s.202)

Olumsuz terapötik ilişkinin kökeni olan düşlemler serbest kaldığında tarihe yerleştirmenin inşası başlar. Bu düşlemlerin tedaviye içkin yinelemede anlam kazanabilmesi için, yabancılaştırıcı bir gerçekliğin zindanında bitmek tükenmeksizin canlandırılmalı gelmiş olanların bir “efsane” vasıtasıyla başka bir sahneye yerleştirilmesi gerekir. Analitik süreç kaynağını ve hareket gücünü buradan alır: En nihayetinde düşe ve düşsel kurguya erişimi açan, fakat kimi zaman ölçüsüzce yavaş ilerleyen bir çalışmanın sonradan etkisinde...

Kimi analitik süreçlerde -Hanna’da olduğu gibi- tedavinin gidişatında iki zaman birbirini takip eder: Tedavideki “çocukluğun” (ilk yılların...) tarihe yerleştirilmesine izin veren uzun ve şiddetli bir krizde dile gelen [birinci zamanın] ardından, kırılmanın*** sahnelenişi bir kez işlendiğinde, esrarengiz potansiyelinden ödün vermese de belki tanıdık gelebilecek, farklı çalışma (ve sevme) tarzlarına doğru geçiş mümkün olur.

*** *Rupture* (fr.) (ç.n.)

Mazoşizm mi Melankoli mi?

Freud'un eserinde "Yas ve melankoli" çalışması kronolojik olarak mazoşizm çalışmasını önceler; psikanaliz kliniğinde anında ortaya çıkan mazoşizm, büyük çoğunlukla melankolinin kendine has biçimlerinin habercisidir. Freud'un 1915'te önerdiği semptomatik tasvir, şaşırtıcı biçimde ahlaki mazoşizmin tasvirini anımsatır: İstiraplı ruh hali, dış dünyaya ilginin yokluğu, *sevme yetisinin yitimi* ve ketlenme, benliğe karşı "çalışan" bir varlık kipinin belirleyici unsurlarındandır. Fakat özellikle "kendini yeme ve aşağılamalarda ifadesini bulan öz saygıdaki azalma", mazoşizm kadar olumsuz terapötik tepkiyle de ilişkili olan kendini cezalandırma hareketlerini sözcüklere dökerek bir söyleme kaynaklık eder.

Kliniğe bağlılığını sürdürüp onu adım adım takip ederek gerçekleşen sürecin yeniden inşası, melankolinin metapsikolojik işleminin belirlenmesine izin verir: kökeninde, istisnai bir şekilde yatırım yapılmış bir nesneyle (psikanalitik tedavi sürecinde analistle?) ilişkide yaşanan yoğun bir düş kırıklığı vardır. Düş kırıklığını takip etmesi beklenen, düş kırıklığına uğratan nesneye bağlı bulunan libidonun geri çekilmesi ve yeni bir nesneye yerleştirilmesinden ibaret olan bu "normal" ve doğal devinim beklendiği şekilde tetiklenmez ve başka bir yol izler: *Zayıf dirençli* nesne yatı-

rımı benliğe çekilir ve benliğin terk edilen nesne ile özdeşleşmesinin gerçekleşmesine katkı sağlar. Öyle ki, benlik mahkûm edilir (bırakılan nesnenin gölgesi benliğe düşmüştür) ve nesne kaybı benlik kaybına dönüşür.

Başlangıçta nesne seçimi zorunlu olarak narsisistik bir temelde gerçekleşmiş olmalıdır (yoksa, nesne yatırımı çok daha dirençli olurdu); nesneyle ilişkide zorluklar (örneğin, düş kırıklığı) baş gösterirse narsisistik gerileme kaçınılmaz hale gelir ve “nesneyle narsisistik özdeşleşme aşk yatırımının yerini alır”¹. Narsisistik hastalıkların alametifarikası olan bu mekanizma, nesnenin terk edilmesini ve nesneye duyulan aşkın narsisistik özdeşleşmeye sığınarak muhafaza edilmesini mümkün kılar.

Nesneyle ilişkinin narsisistik bir sisteme çekildiği, ıstı-
rabın (nesne için değil) sırf ıstırap için istendiği, nesneye
nefretin nesnenin ikamesi olan benliği aşağılayıp ona acı
çektirerek ve bu acıdan sadist bir doyum sağlayarak ben-
liğe karşı işlediği ahlaki mazoşizmdekine benzer bir prose-
dür değil mi bu? Çünkü ahlaki mazoşizmin görünüşte lağ-
vedilmiş libidinal yanı, kendini cezalandırmada yaşamaya
devam eder: Freud’un vurguladığı gibi bu, ilk nesnelerden
intikamını alabilmesine izin verir ve hastalık hali aracılı-
ğıyla değer verdiği kişilere (bunların arasında elbette ana-
list de vardır) işkence edebilir.

Nesne karşısındaki edilgenliğin reddi, bu devinime şid-
detle dahil olarak otarşik* geri çekilmeyi harekete geçirir:

¹ S. Freud [1915] “Deuil et mélancolie” (Yas ve melankoli), *Méta-psychologie, Œuvres Complètes*, t. XIII, PUF, Paris, 1988, s.259-278.

* *Autarcique* (fr.) Kendi kendine yetme, mutlak gücü tek başına elinde tutma durumuna çekilme. (ç.n.)

Yineleme kompülsiyonunun yerine geçmesi gereken, temsil etme kompülsiyonu (J.-C. Rolland'a göre) duraklama tehlikesiyle karşılaşır çünkü [temsil etme kompülsiyonu] ötekinin ruhun *içinde* mevcut olduğunu ima eder ve ona bağlı libidinal izlerin uyarılması sayesinde ötekinin temsilinde harekete geçer. Ölüm dürtüleri tarafından beslenen ve nesnesizliği hedefleyerek benliğe karşı çalışan bir narซิสistik kendine yeterlilik halinin olumlanması, *avutucu* bir varsanımsı işlevi olan temsile başvurudan muntazaman kaçınılmasını da beraberinde getirir.

Ölü Çocuk

Edilgenlik ve ölüm çağrışımının tartışmaya açık olduğunu gayet iyi biliyorum. Freud'un eseri boyunca edilgenlik, karşıtı olan etkinlikle birlikte libidinal gelişime ve cinsel dürtülere bağlı kalmıştır. İlk olarak kökene, *Hiflosichkeit*'a, sonra analiteye ve en son olarak eşcinselliğe gönderme yapan edilgenlik, Freud'un 1896'da² atadığı anlamıyla "sınır temsiller"e bağlı değil midir? Sınır temsilin bu şekilde adlandırılmasının nedeni, "bilinçli benlikte görünmesi ve bunun haricinde travma yaratıcı anının deformasyona uğramamış kısmını teşkil etmesidir... Travmaya sebep olan olay, motor [etkin?] tepkileri serbest bıraktığı zaman bunlar, tamamıyla sınır temsillere ve bastırılmış malzemelerin ilk simgesine dönüşürler".

² S. Freud [1896] "Lettre à Fliess, 1er janvier 1896, manuscrit?" (Fliess'e mektup, 1 Ocak 1896, el yazısı), *Naissance de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 1979, s. 125-137.

Bastırma, aşırı kuvvetli bir karşıt fikrin oluşumu ile değil, “bundan böyle zihinsel işlemlerde bastırılmış anıyı temsil edecek olan bir ‘sınır temsil’in güçlendirilmesiyle gerçekleşir.”³ *Analojik bir ikame* üzerine kurulu olmayan, fakat eşzamanlı oldukları için birbirine bağlı bulunan bir temsiller serisi boyunca dikkatin yer değiştirmesine yaslanan bir uzlaşıdan kaynaklanır. Sınır temsili... Aynı, dürtünün sınır kavram olması gibi. Bilinçli/bilinçdışı, somatik/ruhsal, etkin/edilgen olmak üzere çifte tescilli? Ölü çocuk temsili ni işte bu bakış açısından so-ruşturmak istiyorum.

Ölü çocuğun tedavideki yeri neresidir? Trajik masumiyet düşleminde yoğunlaşan topyekûn edilgenlik ve radikal anlamda dürtülerin yok oluşuna dair ölümcül düşlemleri şekillendirmek değilse nasıl bir işlevi olabilir? Mitlere damgasını vuran insani acının bu figürü, aktarım, aktarımın melankolisi ve etkileri hakkında ne söylemektedir? J-B Pontalis şöyle yazar: “Freudyen psikanaliz için ölüm teması en az cinsellik kadar kurucu önemdedir. Hatta bana göre ikincisi yalnızca ilkinin örtmek için böylesine öne çıkarılmıştır”⁴.

J-B Pontalis’e göre, Freud’un eseri boyunca ölümün temsillerini canlandıran farklı zamanlar birbiri ardına edilgenlik izleklerini takip ederler: İlk zamanda, ölüm, be-

³ *A.g.e.*

⁴ J.-B. Pontalis [1977] “Sur le travail de la mort” (Ölüm çalışması üzerine), *Entre le Rêve et la Douleur*, Gallimard, Paris, 1977, s.242.

den tarafından *hissedilir* ve onu tehdit eder; ikinci zamanda, ruhsal alan içerisinde *temsil edilir*; üçüncü zamanda ise “beden-ruh” içerisinde *mevcudiyete getirilir*.

Freud’un kendi bedeni hakkındaki takıntılı endişelerinin damgasını vurduğu ilk zamanın galeyanında mevcut olan *devinimdir*: Ölüm kaygısını açığa vuran aşırı coşkunluk, taşkınlık, somatik karmaşa ve “normal hiperaktivite” ile “ölüm ve elveda görüleriyle kendisini gösteren ruhsal depresyon”⁵ arasında salınan çeşitli devinimler... Uyarılma, duygulanım ve temsiller arasındaki bağ sayesinde, edilgenliğe dönüş (nesne ve nesnenin kaybını ima eden “ruhsal depresyon”) vasıtasıyla örtülü bir çözüme mi ulaşmaktadır? Yoksa karşıt hipoteze göre, “ölüm ve elveda görüleri”, dayattıkları imgelerin canlılığıyla, dikkati beden üzerine yerleştiren ve Fliess’e gönderilen mektuplarda öne çıkan somatik endişeleri belirleyen rahatsızlıkları, şiddeti ve baskılamaları mı harekete geçirirler? Sembolleştirmeyi varsaymaksızın çatışmayı edimselleştiren farklı bedensel semptomların hükmettiği bu dönemi düzene koyan şey, ekonomik, yani niteliksel olanın egemenliğidir. *Ölüm, aynı uyarım gibi, ilk olarak bedene kayıtlıdır*.

Düşlerin Yorumu ikinci zamana işaret eder. Düş ve bir öteki-yerin açıklığı, ölümü tahliye eder: beden artık doğrudan ölüme ait değildir. Bilhassa ödipal dramın inşasıyla ölüm, kendisine olası şekillenmeler alabileceği bir sahne sağlayan içsel bir alana geçmiştir. Ölüm, artık babanın, ra-

⁵ S. Freud [1897] “Lettre à Fliess, 25 mai 1897”, *Naissance de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 1979, s.179-182.

kibin ölümüdür; ötekinin ölümüdür. Kendi ölüm takıntısını, bir anlığına annesinin sevgilisine karşı öldürücü bir baba katli arzusuna dönüştüren Hamlet için varoluşsal sorgulama, üç köşeli trajedinin sahnelenme zamanında sikkileşse de yenilenmiş, tazelenmiş bir şiddetle, ölümün taşıyıcısı bir uyarımla ve dramı sona erdiren ölümcül bir çılgınlıkla hemen geri döner. Eğer Freud ölüm kaygısının yalnızca kastrasyon kaygısının bir *benzeşiği* olduğunu vurguluyorsa bunun sebebi “çocuk Oedipus’un katledilme girişimi üzerine sessiz kalarak ve aynı zamanda baba katlin-den öte, Oedipus ve Jokaste’nin intiharlarının yasayı ihlal etmenin bedeli olduğunu unutarak, tüm meselenin Oedipus ve fatih Oedipus tarafından yola koyulması”⁶ dileğini, olumsuzlama vasıtasıyla sürdürmesi değil midir?

Freud’un eserinde üçüncü zamana ölüm dürtüsünün tanıtılmasıyla ulaşılır. *Haz İlkesinin Ötesinde*’de, muntazaman ruhsal yaşamın ilkel bir yönelimi olarak tasarlanan ölüme doğru yönelimin endcmorfik niteliğinin kabul edilmesi, Freud’un konumlanışını -bilindışının ölüm temsilini tümüyle hiçe sayması- amansızca sarsar. Başlangıç noktası, Freud’un ilgi odağında bir yer değişikliğini, haliha-zırda 1914-1915’te başlamış olan yer değiştirmeyi gözler önüne serer⁷: bir çocuğun oyununun gözlemlenmesi hangi patikalardan geçerek onu ölüm düşüncesine sürüklemiştir? Her ikisi de yaşamın ve yokluğun devinimlerine peyderpey bağlansa da çağrışım baş döndürücüdür. Oyunun içeriğinde açığa çıkan dikkate değer “yok oluş-geri

⁶ J.-B. Pontalis [1977] *a.g.e.*, s.247.

⁷ S. Freud [1920] “Au-delà du principe de plaisir” (Haz ilkesinin ötesinde), *Œuvres Complètes*, t. XV, PUF, Paris, 1996, s.273-339.

dönüş” unsuru, “dönüşsüz olanın” ve temsilinin ihtiva ettiği kaygının müthiş bir yeniden düzenlenişini kendi içinde barındırır. Annesinden geçici olarak mahrum kalmış bir çocuğun, aynı zamanda hem sıradan hem de özgül olan durumu, yokluk, aşkın kaybı ve ölüme dair esas soru üzerinde yoğunlaşmış temsiller arasından, diğerlerini baskılayan bir temsil, neredeyse bir perde-imge önerir.

Fakat aynı zamanda *deneyimin edilgenliğinden oyunun etkinliğine* geçiş bağlamında yeni gelişmeler yaşanmasının da önünü açar. Burada, öteki tarafından özneye dayatılan ve “gerçekten” yaşanan bir durumdan kaynaklanan şey ile öznenin etkin bir hâkimiyet konuma geçtiği bir temsiller oyunu yaratmasından kaynaklanan şeyler arasında bir zıtlıkla karşılaşırız: “Olayın insafına kalan [çocuk] edildendi, fakat her ne kadar nahoş da olsa onu oyununda yineleyerek etkin bir rol edinir.”⁸ Bu noktada, iç ve dış farklılaşmasının ötesinde, zamanında kendisine gerçek bir doyum vermiş olması ve sonrasında kaybedilmesi koşuluyla nesneyi yokluğunda (içeride) temsil etme becerisini gerektiren “Olumsuzlama”dan ve dilin ortaya çıkışından fazla uzak değiliz.

Analizi yarıda kesmeye dair yinelemeli arzu da aynı ilke -nahoş deneyime yinelemeyle hükmetme ilkesi- uyarınca mı düzenlenir? Freud bu soruyu bir sonraki bölümde gündeme getirir: Tüm dürtüsel feragatlerin kaçınılmaz olarak beraberlerinde getirdikleri büyük acıya rağmen bu ilişki kesme arzusunu nasıl anlamalı? İster ço-

⁸ A.g.e., s.52.

cuğun annesi tarafından terk edilmesi (ve açıkça beraberinde getirdiği dürtüsel devinimleri ifade etmekten feragat etmesi), ister ödipal düş kırıklığı ve çocuksu cinsel arzuların gerçeklikle uyumsuzluğunun tanınması anlamına gelsin, hazzsızlığa sebebiyet veren durumlar *içsel işleme yolları* bulmadığı müddetçe [hazzsızlık] acıya dönüşecektir. Bunlar, ölüm dürtüsü için çağrı işaretleri oluşturmaya elverişli “aşırı” durumlardır.

Nathalie Zaltzman’ın⁹ birbirinden ayırtırmayı önerdiği temel özellikleri arasında -ölüm dürtüsü suskundur, kendine ait ruhsal bir temsili bulunmamaktadır, tarihsiz ve nesnesizdir- sonuncusu bilhassa dikkat çekicidir: Varsanımsı doyum mümkün olmadığında bedensel ihtiyaçlar ve mahrumiyetleri, ölüm dürtüsünün etkinliğine sebep olacaktır. Geçerken şunu da belirtelim: Hayatta kalmak için gerekli asgari narsisizmi tehdit eden aşırı bir tahakküm (aşırı bir edilgenlik?) durumuna ve fazlaca güvencesizleşmiş fiziksel-ruhsal yaşam koşullarına karşı son savunma ihtimalini teşkil ettikleri zaman; “acıya ve çelişkiye yapılan katlanması güç bir yatırımın” çözülmesini amaçlayan savunmacı bir ihtiyaca cevap verdikleri zaman; nesneden ve nesne ilişkilerinden yatırımın çekilmesini hedefleyen bir bağıslaşma etkinliği gerçekleştirdikleri zaman, *yani ne pa-hasına olursa olsun nesneyi muhafaza eden edilgen devinime zıt düşen bir prosedüre katıldıkları zaman* ölüm dürtüleri hissedilebilir hale gelirler.

⁹ N. Zaltzman [1988] “Une volonté de mort” [Bir ölüm istenci], *Topique* içinde, Dunod, Paris, mars 1988, n°41, s.67-85.

Burada önerdiğim gibi edilgenliği yeniden tanıtmak, cinsellik ve ölüm birliğini rahatlatacaktır çünkü tartışma konusu olan dürtü sorunsalı her ne olursa olsun (cinsel dürtüler ve/veya ölüm dürtüleri anlamında), [dürtülerin] birbirine karışması* kendisini dayatır ve yoğunlaşır; belki de bunun sebebi her ikisinin de zorunlu olarak içerdikleri *tutkuyu* tanımaya davet etmesidir. Tutku (ve ona damgasını vuran taşkınlıklar), temsil etkinliğindeki yetersizliklere ve bu yetersizliklerin sebep olduğu karışmalara yalnızca doğuşunu ve çiçeklenmesini borçlu değildir. Aynı zamanda özellikle bastırma temsillerin hatlarını yeterince silikleştirip renklerini sönükleştirmeye yetmediğinde tutkuyu kışkırtan, temsillerin (ve hatıraların) şekillenmesindeki aşırılık, [temsillerin] görsel nüfuzu ve algısal etkisidir.

Fatih Oedipus galip gelmiyor ve çocuk Oedipus'un katli, Kral Oedipus'un intiharında çözümleniyorsa bunun sebebi, arzu *temsilinin* aşırı berrak, tiyatro ışıklarının fazlaca çiğ, projektörlerin aşırı yoğun olması değil midir? İmgelerinin ihtişamı vasıtasıyla anlamın ve düşüncenin böylesi şiddetli biçimde uyarılmasına sebep olarak belki de ıstırap nöbetlerine ve tüm indirgenemezliğiyle ruhsal acıya dönüşen şey aslında gösterinin görüsü (arzu temsiliinin şekillenmesi) değil midir? Ve en nihayetinde ölüm dürtüsüyle iş birliği içerisinde, dayattığı bedensel sapma ve emrettiği narsisistik kapanma vasıtasıyla kişileri, de-

* *Intrication*, her iki türden dürtülerin birbiri içine geçme durumu (ç.n.)

korları, trajediyi ve belki de tiyatronun alanını dahi dışlayacak şekilde gözleri kapamaya ya da kör etmeye zorlayan da o değil midir? Böylesi durumlarda, libidinal yatırım tahammül edilemez hale gelir: Tahammül edilemez olmasının sebebi bana kalırsa imgelere dönüştürdüğü düşünceleri katlanılmaz kılan şekillendirme yetisinin aşırılığı, uyguladığı tehditkâr tahakküm, onarılması imkânsız narsisistik kayıp tehlikelerini açığa vurması ve boyun eğdiği tahammül edilemez edilgenliktir.

Bağısızlaşma böylelikle parçalayarak, yerinden ederek ve ilişkilerini kopararak temsilleri silme girişiminde, çitleme çabası ve devinimsizlik arayışında olumsuz rolünü yerine getirir. Fakat edilgenlik ve kendi içsel kaynakları ise acıya dayanmak ve etkilerini ehlileştirmek için başka yollar açarlar.

Ölü çocuk imgesi, tahammül edilemez bir yatırım için gerekli koşulları bir araya getirir. İster canavarlığa ya da ölüme yazgılı enstest çocuk, ister öldürücü istekleri canlandıran rakip kardeş, ister “bir zamanlar olduğumuz şeyin hatırası olmakla kalmayıp, tüm vaatlerin ve umutların zamanı gibi ya da cennete ait bir zamanmışçasına göklere çıkarılmış bir geçmişte olmak isteyeceğimiz idealin hatırasını”¹⁰ muhafaza eden düşsel arkadaş, yani narsisistik ikiz olsun, bu imge çoklu temsillerin etkilerini yoğunlaştırır. Narsisistik ikiz, “*His majesty the baby*” [bebek hazretleri]’de kendisini sunduğu haliyle çocuksu ideallığın ta-

¹⁰ G. Rosolato [1975] “L’axe narcissique des dépressions”, *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, n° 11, s.5-35.

leplerini karşılar: “Hastalık, ölüm, zevkten feragat, istencinin kısıtlanması, çocuk için anlamsızdır; toplumunkiler gibi doğanın yasaları da onun karşısında sekteye uğrayacaktır; o, gerçek anlamda bir kez daha yaratımın merkezi ve yüreği olacaktır.”¹¹

“Ölü çocuk” olarak görüldüğünde ise “*bir aşkın meyvesini öldürmek için tedirginlik ve pişmanlık duyulmaksızın karar verilen suni düşüktən kaynaklanabilecek*”¹² umulmadık etkiler sebebiyle *yitirildiği için* paradoksal bir tutkunun nesnesi haline gelip zamansızlıkla sabitlenen, çılgın bir idealleştirmeye kendini bırakmaz mı? Bu “sunî düşük” nesne seçiminin narsistik kurulumuna dokunduğu zaman, ölü çocuk özdeşleşme alanını istila ettiği ve [dürtünün] kişinin kendisine çevrilmesi vasıtasıyla annesel melakolinin içe yansıtılmış olduğunu açığa çıkardığı zaman narsistik sistemin çöküşü, indirgenemez bir acı deneyiminin doğmasına sebep olur.

Acı

İçinde, sapasağlam bir taş gibi kararlılığıyla partiden ayrılmıştı. Öylesine sağlam, öylesine acı vericiydi ki kabul edilemez sözcüklerin vuruşunu artık duymuyordu. Karanlıkta parıldayan şehri geçti. Önceki sene defnedilirken yerine yenisi geliyordu. Onu ışıklardan uzağa, kırların derin

¹¹ S. Freud [1914] “Pour introduire le narcissisme” [Narsisizme giriş], in *La Vie Sexuelle*, PUF, Paris, 1985, s.81-106.

¹² S. Freud [1920] “Sur la psychogenèse d’un cas d’homosexualité féminine” [Bir kadın eşcinselliği vakasının ruhsal gelişimi], *Névrose, Psychose et Perversion* içinde, PUF, Paris, 1973, s.265.

oyuğuna taşıyan trenin içinde o taş, bir yürek gibi şişti; pürüzsüz, sımsıkı bir kayaya dönüştü. Sözcükler aklımdan çıktı.

Sakince uzaklaşıyordu: düşüncesiz, heyecansız... En yüksek binayı buldu. Yukarıya, bitmemiş inşaatın en tepesine uzanan merdivenleri çıktı; gözleri açık aşağı atladı. Düştüğünde ağzında sıcak bir sıvı hissetti ve şöyle dedi kendisine: "İşte ölüm; kan gibi yumuşak ve sıcak." Sonra sözcükler geri geldi: "Seni sevmiyorum". Böylece hâlâ yaşadığını anladı.

Eğer Jeanne kendisine bir ölüm verseyse, bu kesinlikle kalp kırıklığından değildi. Öyle olsa hikâye çok basit olurdu. Aradığı, daha ziyade, düşüncelerinin alevini söndürmek, onu kendisinin dışına taşıyan bu dizginsiz devinimleri durdurmaktı. Öngörülemez titreşimleri ve indirgenemez taşkın duyguları tetikleyen imgelerin ve kelimelerin artık kıvılcımlar sıçratarak her yanı sarmadıkları bir istirahat hali aramıştı. Yine de mucizevi biçimde başarısızlığa uğrayan intihar girişiminin ulaşmasına izin vermediği şeyi, eyleminin sonuçlarında bulmuştu: Hayal etmenin ve düşünmenin mutlak imkânsızlığını ima ettiği için sözcüğün gerçek anlamıyla hayal edilemez olan bir ruhsal ıstırap.

Ve böylelikle yineleme kendisini dayatmıştı: bu acıyı, canlı ve ölü olanı birleştiren bu acıyı -düşünmenin (geçici) ölümüyle bağlantılı olan bedensel duyumların aşırılığını- muntazaman yeniden bulmak (fakat intihar eylemini yinelememek). Fakat yatışmaya çalışan Jeanne'ı her seferinde acı arayışına sürükleyen şey, temsillerin zincirlemesindeki hiperaktivite ve kafasının içindeki uyarımdı:

“Bir kalbin çılgıncasına atışı gibi” diyordu, “katlanılamaz çünkü bedenimde değil, öyle olsa onu yatıştırabilirdim... ama kafamda”.

Düşünmenin uyarımının, bedenin uyarılmasından çok daha zor bir deneyim olduğunu daha iyi nasıl ifade edebiliriz? Şimşekli ve fırtınalı bir anın, şiddetli bir belirmenin girdaplarından geriye kalan keskin [bellek] izlerini, ruhta bıraktıkları kelimeler ve imgelerden daha iyi ne tercüme edebilir?

Uyku, böylesi bir aşırılığın dindirilmesine gerçek anlamda izin veremez çünkü düşler uykuda iskân eder ve onu canlandırırlar: Düş çalışması ve gereksinimleri, düşünülemez olanı yakalayacak, ona şekil verecek ve kendi benimsenemez uyarımlar toplamını üzerine yükleyecek bir şekillendirilebilirlik gerektirir. Düş, yoğunlaştırma ve yer değiştirmeyi zorunlu kılar; sahnelemeyi dayatır ve anlamlı figürlerden oluşan yeni bir alan açar: Arzunun gerçekleşmesine doğru ve [gerçekleşmesi] için vazgeçilmez olan bağ kurma etkinliği, düşün dokunmasını ve tasarlanmasını destekler. Fakat düşü harekete geçiren uyarım, olabildiğince canlıdır.

Aksine, acıya müracaat, ruhsal devinimsizliğe erişmek için bir aracı görevi görebilir; hatırı sayılır bir çalışmayı seferber ederek sahici bir sürece bağlıymış gibi görünmektedir. Zihinsel işlemedeki kusur nedeniyle taşkın bir uyarımın, boşalım yolunu bedende bulması gibi anlaşılamaz: böylesi bir yorum, bir eksikliğin, bir başarısızlığın (örneğin, ikincilleştirme sürecinin başarısızlığının)

bakış açısında anlamlı olurdu; biz de acının ve ölüm dürtüsüyle olası bağlarının özgüllüğünden fazlaca uzaklaşmış olurduk.

Jeanne'ın kendisini öldürme girişiminden yola çıkarak onun hakkında ne söylenebilir? Onu sahneden sahneye sürükleyen bir "seni sevmiyorum"u benimsemiştir: ilkin, birincil baştan çıkarma sahnesinde annesinin babasına karşı arzu yoksunluğunu, sevgisizliğini keşfeder ve bu, onu nefret uyandıran ve ölümcül bir ilkel sahnenin uyarıcı inşasına durmaksızın mahkûm eder. Sanki kaynağını canlılığın en derinlerinden alan nefret, her gün bir önceki günün savaşlarını küllerinden yeniden doğurmaktadır.

Jeanne, yırtıcılıkla bağlandığı bu sevgisizlik sayesinde, baştan çıkarıcı bir babaya sunulmuştur. İşte bu durum, müstesna bir yasa ihlalinin damgasını vurmuştur ona. En-sest arzuyu uyaran ve yasaklayan, annenin baba için sevgisi değildir (ödüpal yinelemede "aşığın sansürü"¹³); onu paradoksal bir buyruğun güdümüne sokan, annesinin bu adama karşı duyduğu nefrettir. Bununla birlikte bu [ödüpal] versiyon, baştan çıkarma düşlemlerine kendine özgü bir biçimlenim vererek aşkı ve nefreti bu düşlemlerin temellerinde uzlaştırır. Böylece Jeanne şöyle der: "Babam beni tutkuyla sever", "ben de en az annem (in ondan nefret ettiği...) kadar babamdan nefret ederim." Bu da sapkın yan anlamlar taşıyan ve esas amacı çocuğa yönelmiş ölüm tehditlerini maskeleyen bir ödüpal sahnenin devamlılığını güvence altına almaktadır.

¹³ D. Braunschweig, M. Fain [1975] *La Nuit, le Jour. Essai Psychanalytique Sur le Fonctionnement Mental*, PUF, Paris.

Böylelikle burada yıkım ve ölüm vasıtasıyla uyarım acımasızca belirlenmektedir. Haz değil, uyarım! Çünkü haz, sado-mazoşist düşlemlerin doyurulması için gerilimi devralmamaktadır. Mesele başka bir düzlemedir; annenin korkusundan doğan ve annenin tiksindiği bağı uğursuz ve canlı kanıtı olan çocuk-oluşun var oluşuna dokunmaktadır.

“Hayata gelmemem gerekirdi”, der Jeanne, “Benim varlığım anneme babamı dayattı. Ben olmasaydım, annem özgür olurdu. Benim için katlandı bu dehşete. Ölümüm doğumum olmalıydı.”

Yanılıcı biçimde ele geçirilemez bir kaleye benzeyen ve herkesin arzusunun kesişme noktasında bulunan ama bakışı kendi varoluşunun tek gerekçesi olan biricik çocuğuna sabitlenmiş, yüceltilen ve yücelten bir annenin mutlak sevgisine dair inanç böylelikle mühürlenir.

Ölüm dürtüsünün doğuşu, yıkım potansiyellerinin ötesinde, bireyin narsisistik himayesi için acil durum işlevi görebilir ve bu da onun paradoksal karakterini gözler önüne serer.

Ölüm, dürtü tarafına meylettiğinde kendisine ruhsal gerçekliğin doğasında olan gücü bahşedecek bir içsellığe dahil olur: Bu anlamda ölümün ruhsallık içerisinde, yani [ölümün] özünü tayin eden bir karşıtlıklar sistemi içerisinde içselleştirilmesinden bahsedebiliriz. Bu minvalde, Guy Rosolato¹⁴ tam da ölümü tesis eden karşıtlıklar ve paradokslar nedeniyle ölüm dürtüsünün “olumlu” kavranışlarına geri dönmek gerektiğini vurgular. Tartışmasında,

¹⁴ G. Rosolato [1987] *Le Sacrifice, Repères Psychanalytiques*, PUF, Paris.

Yeni Giriş Dersleri'ndeki Freudyen tersine dönüşü hatırlatır: "Olumsuzla damgalanan her şey; gerileme, obtüzyon, yıkım ve ölüm dürtüsüne özgü olarak ele alınan her şey, [ölüm dürtüsünün] olumlu taraflarını gösteren bir dönüş içerisinde şimdi tekrar ele alınabilir: ölüm dürtüsüne başvuru, yaşam dürtüleriyle birbirine karışması vasıtasıyla [...] yalnızca yaşamın lehine bir çalışma değil aynı zamanda, aynı yineleme içerisinde 'ölmüş gibi yapmanın' hayatta kalmak anlamına geldiği medetsizlik hallerinde devindirici bir kuvvet barındırır."¹⁵

Eros ve ölüm dürtüsünün birbirine karışması, ölüm düşüncesini canlı tutan yapıyı işler. Bana kalırsa J-B. Pontalis'in ölüm dürtüsü bağlamında ayrıştırdığı üç zamanı muhafaza etmek bu yüzden elzemdir: yaşam ve ölüm dürtülerinin birlikte uyarılmaları vasıtasıyla rahatsız edici devamlılığı güvence altına alınan bir güzergâhta, bedende, ruhsal sahnede ve elbette beden-ruh birliğinde bu üç zaman kaybolmaz; biriningelişi diğerinin yok olmasını gerektirmez.

İlk görüşmemizden çok önce onarılmış olmalarına rağmen, intihar eyleminin Jeanne'in bedeni üzerindeki etkileri beni ele geçirmişti; şekil bozukluğu ve dezartikülasyon artık görünür değildi fakat geri döndürülemez şekilde ruhuna kazınmışlardı. Bu kırılma yaratan fakat zihinsel olarak gerçekleştirilmesi imkânsız cerrahi işlemler, beden parçalanmasında faaliyet yolu bulmuştu ve ne biçimsizleşmeye ne de düşüncelerin eklemlerinden oynamasına se-

¹⁵ A.g.e., s.26.

bep olan, fakat sadece düşünmenin ölümüyle sağlanabilecek bir sessizlik, bir ruhsal huzur arayışını kaçınılmaz kılan bir düşünceyle kimliğini keşfediyordu.

Düşünmenin öldürülmesi zorunluydu çünkü temsilleri birbirine bağlayan çağrışım zincirleri onu çaresizce sevginin temellerine, annesinin sevgisine sürüklüyordu. “Seni sevmiyorum” -“Annem beni sevmiyor”. Acıyı ve dehşeti beraberinde getiren bu yokluk, bu ani mahrumiyet nedeniyle düşünce-çocuk ölmeliydi.

Bana kalırsa, bu “seni sevmiyorum”u destekleyen, kökensei sevgideki kusura dair bir inanç değildir. Daha ziyade A. Green’in¹⁶ “ölü anne” kompleksine atfettiği tınılara sahiptir: önceden hiçbir uyarı işareti verilmediği ve açıklaması mümkün olmadığı için travmatik ve beklenmedik bir şekilde annenin yatırımlarını geri çekmesi ile çocuğun ruhsal yaşamının radikal olarak değişmesi. Kimi kendine has savunmaların işe konulması vasıtasıyla bu kırılmanın etkileriyle başa çıkılacaktır: Anne-nesnenin duygulanım ve temsil bakımından yatırımlarını geri çekmesi, bu işleme müdahale eden hiçbir dürtüsel yıkıcılık ve “nefret olmaksızın gerçekleştirilen, nesnenin ruhsal ölümüne eşdeğerdir” ve sonucu, “anneyle nesne ilişkilerinin dokusuna inşa edilen bir deliktir”.¹⁷

Anlam yitimi, sebepsizce çökmüş annenin yatırımlarını geri çekmesini anlamamanın imkânsız olmasıyla ilişkilidir. Böylelikle çocuk, anne ve annenin yasının bilinmeyen

¹⁶ A. Green [1980] “La mère morte”, *Narcissisme de Vie, Narcissisme de Mort* içinde, Ed. de Minuit, “Critique”, Paris, 1983, s.222-253.

¹⁷ A.g.e., s.231.

(babada yoğunlaşan) nesnesini bir araya getiren bir erken üçgenleşmede baba, bir günah keçisi gibi annenin karanlık ruh halinin sorumlusu olarak tasarlanır. Dolayısıyla bu durum beden ve ruh arasındaki çözölmeyi* belirleyen, ikincil bir nefreti ve otoerotik uyarımı tetikler.

Nihayet ve en önemlisi, “benliğin düşlemsel ve zihinsel yetilerinin erken gelişiminin, yitirilen anlam tarafından yapılandırılmasıdır”¹⁸. A. Green böylece, zihinsel gelişimin itaat ettiğı düşünme zorlantısına benzeyen hayal etme zorlantısının belirlediğı bir temsil etkinliğini keşfeder. Esasında bu, var olma hissinin sürdürülebilmesi için vazgeçilmez bir uyarıma sebep olan hiperaktif bir düşünme işleyişi aracılığıyla yatırımın geri çekilmesinin bıraktığı deliğı doldurma çabasıdır.

Düşünme zorlantısı, yarattığı ruhsal fevranla birlikte, travmatik durumu hâkimiyet altına almak ve öngörülemez bir “seni sevmiyorum”un açtığı yarığı kapatmak için harcanan çabayı ve gerginliğı göz önüne serer. Keza düşünme etkinliğı esasında, yeni bir kırılmanın geri dönüşüne hazırlıksız yakalanmamak amacıyla -kıyamet alametlerini gözleyerek- tahmin etme ve öngörme işlemlerine yatırım yapmıştır.

Ölü anne kompleksini, nesne ilişkisi tarzlarına şiddetli değişiklikler dayatan, annenin ani ve geçici olarak yatırımlarını geri çekmesini yeniden yaşatan tüm durumlara -narsistik türden travmatik bir kayıp yaratan ve nihayetinde

* *Dissociation* (fr.) (ç.n.)

¹⁸ *Age.*, s.233.

annenin bakışını çocuktan çevirmesini anımsatan tüm durumlarla- genişletebiliriz.

Buradaki narsisistik biçimlenim, görsele yapılan aşırı yatırımda, azımsanamayacak bir otoerotik uyarıma bağlılıkta göze çarpar: yatırımın geri çekilmesinin bıraktığı deliği maskelemek için düşüncelerden oluşan bir kabuğu sıkı sıkıya dokur çünkü bu delik, tehlikeli bir şekilde ani darbelere, parçalanma yaratabilecek istilalara bir yüzey, acının içine kıvrılıp yerleşeceği bir açıklık sağlamaktadır.

Narsisistik sistemin çöküşü, J-B. Pontalis'in yazdığı gibi, "düşünülemez ve betimlenemez saf hissin"¹⁹, indirgenemez acı deneyiminin doğuşuna yol açar.

Acı, şüphesiz ki hazzsızlıktan farklıdır çünkü sınırların istilasını ihtiva eder ve beraberinde getirdiği nesneden kopuş nedeniyle fazlasıyla narsisistik olan niteliğini ortaya koyar. Acının uyarımla ilişkileri ve indirgenemezliği Freud tarafından 1895'te tespit edilmiştir. "[...] acı, büyük niceliklerin (Q) Ψ 'a akınından ibarettir [...] yayılımı, hiçbir engel tanımaz. Burada süreçlerin en amiranesini görüyoruz"²⁰ der ve daha sonra ekler: "Acıya sebep olan gerçek hadise esnasında, dışarıdan akın ederek Ψ 'ta bir seviye artışını tetikleyen bir niceliktir. Yeniden üretimindeyse -duygulanımda- baş gösteren tek nicelik (Qn) hatıraya yatırım yapan niceliktir (Q). Bu olgu, açıkça tüm algı etkinliği ile aynı türdendir [...] dolayısıyla bu bize,

* *Éprouvé* (fr.) (ç.n.)

¹⁹ J.-B. Pontalis [1977] "Sur la douleur" (Acı üzerine), *Entre le Rêve et la Douleur* içinde, Gallimard, Paris, 1977, s.241-255.

²⁰ S. Freud [1895] "Esquisse d'une psychologie scientifique" (Bilimsel psikoloji taslağı), *Naissance de la Psychanalyse*, PUF, Paris 1979, s.327.

hatıralara yapılan yatırımların bedeninin içinden yükselen bir hazzı, yeniden canlanmış bir hazzı tetiklediğini düşündürüyor.”²¹

Daha sonra *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*’da²² fiziksel ve ruhsal acıyı belirten sözcüklerin özdeşliği muhafaza edilir; burada bir kez daha gördüğümüz, niceliksel olan ve koruma düzenindeki kaçınılmaz yarık üzerindeki vurgu ve bu akının istilacı niteliğine ilişkin süregiden ısrardır.

Ancak, 1926’da Freud, acı sorusunu öncekinden daha kesin şekilde ele alır: Nesne ile ayrılığın etkilerini sorgular ve bu deneyimin çaresizce acı veren niteliğini ortaya koyduktan sonra kaygı, yas ya da acı gibi oldukça farklı tepkileri neyin tetiklediğini sorar. Böylece, acı ve nesne kaybı arasındaki ilişkiler sorusu su yüzüne çıkar.

Travmatizm ilk olarak yenidoğanın annenin yokluğunu anlaması ya da açıklamasındaki imkânsızlıkla ilişkilidir: Kaygının ortaya çıkmasını belirleyen, nesnenin algısının yitirilmesidir, ki bu nesnenin gerçek kaybı gibi deneyimlenir. Daha sonra, yinelenen doyum deneyimleri, “ihtiyaç durumunda hasret dolu olarak betimleyebileceğimiz, yoğun bir yatırımın alıcısı olan”²³ nesnenin, yani annenin yaratımını mümkün kılar. Freud’un acı ile ilişkilendirdiği durum işte budur: Bir uyarımın aşırı yoğunluğu sebebiyle uyarım kalkanının bariyerlerinden taşmasıyla

²¹ A.g.e., s.338-339.

²² S. Freud [1926] “Angoisse, douleur et deuil” (*Ketlenme, belirti ve kaygı*), *Inhibition, symptôme et angoisse*, “Suppléments”, *Œuvres Complètes* içinde, t. XVII, PUF, Paris, 1992, s.271-287.

²³ A.g.e., s.285.

açığa çıkar ve hiçbir eylem tarafından sonlandırılması mümkün olmayacak şekilde kendisini sürdürür.

Acının ortaya çıkışının ve nesne kaybının koşulları arasında nasıl bir karşılaştırma yapılabilir? Bedensel acı durumunda, bedenin acı çeken bölgesi üzerine çok yüksek narsisistik bir yatırım üretilir. Fakat, der Freud, “başka türden bir ilginin ortaya çıkmasıyla gerçekleşen ruhsal sapma durumunda dikkatimizi çeken olgu, en yoğun bedensel acıların üretilmemesidir [...] bu da açıklamasını, bedenin acı içindeki bölgesinin ruhsal temsiliyeti* üzerine yatırımın odaklanması olgusunda bulur.”²⁴

Demek ki acı duyumu ruhsallık alanına aktarılabilir. Namevcut nesneye hasretle yapılan aşırı yatırım, durmaksızın artarak yatıştırılması mümkün olmayan bir uyarım durumu meydana getirir. Öyle ki, ruhsal acının ekonomik koşulları, bedensel acıyı tetikleyen koşullara eşdeğer olacaktır. Ve en önemlisi şudur: “Bedendeki acının ruhsal acıya geçişi, narsisistik yatırımın nesne yatırımına dönüşmesine karşılık gelir. İhtiyacın üst düzeyde yatırım yaptığı nesne temsili, uyarılma artışının yatırım yaptığı beden bölgesinin rolünü üstlenir.”²⁵ Ruhsal medetsizlik halini üreten, bir yatırım (bir uyarım) akınını durdurmanın imkânsızlığıdır; öyle inatçıdır ki aralıksızca sürmesi nedeniyle, kaygı ve hazzsızlıktan ziyade indirgenemez bir

* *Représentance* (fr.) (ç.n.)

²⁴ *A.g.e.*, s.285-286.

²⁵ *A.g.e.*, s.286.

etki, “bu süreçlerin hazzsızlık duyumlarına yol açtığı yüksek yatırım ve bağlama seviyeleri”²⁶ ile tetiklenen bir acı etkisi üretir.

Annenin bakışını çevirmesinde ifadesini bulan yatırımın geri çekilmesi durumu, yani varlığında namevcut olan “ölü anne”nin yarattığı istilalar, acının apansız şiddetiyle açığa çıkması için gerekli koşulları sağlar. Freud’un önerdiği, hasret duyulan nesnenin kaybı ile acı arasındaki ilişki, burada, dayanılması mümkün olmayan ruhsal bir acıyı tetiklemiş olan yatırımların geri çekilmesinin yarattığı “delik”e uzanır. Varlığın gerekçesi dahi, “seni sevmiyorum”un açtığı derin yarıktaki sönme riski taşır; düşünmenin uyarımı ile bu uçurumda, kopmaları asla mümkün olmayacak şekilde birbiriyle çarpışan, birbirini çevreleyen, kovalayan düşüncelerin muntazaman iç içe geçtiği ruhun içerisinde, tekrar tekrar sahnelenen ilkel sahnenin yinelemesi, bir varolma yanılgısını muhafaza eder. Düşünme faaliyetinin coşkunuğu burada, temsilleri bilhassa şekillenmelerin göz alıcılığıyla birbiriyle ilişkilendiren bir bağlama aşırılığı ile anlaşılabilir. Bu şekillenmelerin takıntı yaratan berraklığının önüne geçilemez ve bunlar, yatıştırılması imkânsız, önemli bir uyarım enflasyonuna sebep olurlar.

Böylelikle, ölüm dürtüsüne davetiye çıkaracak koşullar bir araya gelir: acıya yapılan tahammül edilemez bir libidinal yatırım, narsisizm için ölçüsüz bir tehdit... Aşırı sıkılmış temsil zincirlerini gevşetmek gereklidir -yani düşünceleri şekilsizleştirmek, eklemlerinden çıkarmak gereklidir. Ruhsal temsilcilere ve bunların yatırımlarına

²⁶ A.g.e., s.286.

saldırı, düşünme etkinliğinin nesnesizleşmesini beraberrinde getirir.

Eğer Freud'un yazdığı gibi fiziksel acı narsisizmle ve ruhsal acı nesnel olanla ilişkiyse bedensel acıya müracaat esasında, düşünmenin durdurulması -düşüncenin katli- vasıtasıyla nesneden yatırımların çekilmesini hedefler ve başka türlü kapsanması mümkün olmayan bir temsil taşkınlığının en sonunda yatışmasına izin verecek tek sığınağa, tek limana, yani bedensel acıya aşırı yatırım yapılması sayesinde, uyarım yoğunluğunun mutlak biçimde azalması mümkün olur. Bilhassa berraklıklarıyla takıntılı hale gelebilecek şekillenmelerin zenginliği vasıtasıyla temsilleri birbirleriyle ilişkilendiren bir bağlama aşırılığı içerisinde ruhsal uyarım zıvanadan çıktığı zaman, bu diğer zıt devinim boy göstermeye meyillidir. Bu devinim, ötekinin kişinin içindeki aşırı varlığına, ihlalci taşkınlığıyla zulmeden niteliğine, temsillerin ve imgelerin parazit karakterine karşı çıkabilir.

Dolayısıyla, Freud tarafından çizilenin tam tersi bir rota söz konusu olabilir: bedensel acı üzerindeki "dikkati dağıtma" işleviyle bedensel olandan ruhsal olana aktarımın aksine, katlanılamaz temsilleri silmek ya da saptırmak işleviyle ruhsal olandan bedensel olana aktarım.

Bağlama süreçleri, temsillerin şekillenmesini sağlıyor ve fiziksel acıya bir şekilde metaforik yer değiştirme olanakları sunarak onu sabitleştiriyorlarsa bağısızlaşma süreçlerinin tam tersi etki yaptıklarını, yani katlanılamaz temsilleri şekilsizleştirdiklerini iddia edebiliriz. Paradoksal biçimde ölüm dürtüsü, yaşamın muhafazası için mümkün tek dayanak olacaktır -"hayatta kalmak için ölmek".

Uzun süre boyunca Jeanne düzenli olarak acı seyahatlerine çıkmak için tedavisinde delikler açtı. İstiraplarına dalıp gitmeksizin, onlara çok az değinerek, şikâyet etmeksizin, teşhir etmeden, mazoşist bir doyuma dair en ufak belirti göstermeksizin yitip gidiyor; daha sonra, zihinsel etkinliklerinin bir süreliğine durmasını sağlayan bu saf sınanma dönemlerinde arınmış ve bir düşünce boşluğuyla güçlenmiş şekilde tekrar dönüyordu.

Üzerine hiç konuşmadığı bedeni ve durmaksızın bana anlattığı düşünceleri arasındaki çözülme, ilginç bir şekilde bende yankısını buluyordu: devamsızlıklarını yanıltıcı biçimde huzurlu bir durgunluk, bir molaymış gibi hissediyordum, diğer yandansa seanslar sırasında devamlı gergin, sözcükler ve imgelerin kesintisiz müdahalesi içinde ve kimi zaman şaşırtıcı bir yabancılıkla söylediklerinin bana dayattığı şekillendirme yükümlülüğüyle bir düşünme hiperaktivitesi kendisini gösteriyordu.

Jeanne'ın yoklukları yavaş yavaş benimkilere yaklaştı ve tamamen uyumlandılar: Benim olmadığım zamanlar tatile çıkıyor, böylece sessizliklerimiz birbirinde yankılanıyordu. Ta ki bir gün bir ağılıkla, bir mektupla bozulana dek: "kafamın içi gibi bedenim de hasta". Bana bedeninden bahsettiği ilk mesaj, bedeni ve ruhu arasında kurulan ilk bağ...

Bedenini ve ruhunu birbirinden bütünüyle ayrı iki varlıkmişçesine ayırarak narsisistik ve nesnel yatırımları arasındaki karşıtlık ve bölünmeyi şekillendiren sağlam bariyerler böylelikle çözüldü. Beden ve ruh arasındaki sınırları bulanıklaştıran acı, Jeanne'e en sonunda kabul edilebilecek bir beden-ruhun inşası için geçiş, bağlama ve karşılaşma yolu

açan bir deneyim sunmuştu. Elbette acının birden fazla yazgısı olabilir. Burada bu yolların ikisine değineceğim:

Yineleme kompülsiyonu acıya el koyar ve onu otomatik bir devinim içine kapatır: tüm libidinal izlerin yasaklı olduğu, bütünüyle anonim bir etkinliğe dönüşerek sonlanan, acılı ya da travmatik bir senaryo anlamı kazanabilir bu. Yineleme kompülsiyonu, böylece birincil mazoşizm ve ölüm dürtüsünün hükmü altında nesnesiz bir işleme kılavuzluk eder. Bu, ölüm dürtülerinin saf ifadesi olamaz çünkü Freud'un altını çizdiği gibi yaşam için esas olan, ölüm dürtüsü ve Eros arasındaki bir ittifaktan ibarettir.

Fakat, libidinal yatırımların geri çekilmesi süreci yerleştik hale geldiğinde özyıkımcı dürtülerin bağlaması kırılmanlaşır. B. Rosenberg²⁷ tarafından önerilen "öldürücü mazoşizm" ve "yaşamın bekçisi mazoşizm" arasındaki karşıtlık, önemli bir yatırımdan kaynaklanan ve herhangi bir nesnel müracaatı işlevsiz kılan bir uyarımla sınırıldığı zaman mazoşizmin fazlaca başarı sağladığı bir ruhsal işleyişi tehdit eden tehlikelerin kavranmasını mümkün kılar. Ölümcül mazoşizm bu durumda, "sözcüğün her iki anlamıyla, merkezine uyarımın kendisini koyan" bir tür "mazoşist otizmi" gerçekleştirmeye meyilli olacaktır. Dolayısıyla, ölüm dürtüsünün etkileri -ki başlangıçta travma yaratan istila üzerinde hâkimiyet kurmak için işe koşulmuşlardır- nesnesizleştir-

²⁷ B. Rosenberg [1982] "Masochisme mortifère et masochisme gardien de la vie", *Les Cahiers du Centre de Psychanalyse et de Thérapie*, 1982, n 5, s.41-96.

rici ve en nihayetinde de narsisizm karşıtı bir devinimi başlatarak sapkın ve öldürücü kompülsüyonlar vasıtasıyla [bu kompülsüyonların] karşı çıktıkları düşlemsel kaynakları bitap düşürürler.

Veya acıya başvuru fedakârlık anlamı alarak, şiddetin ve dolayısıyla şiddetle bağlantılı uyarımın düzene sokulmasında temel bir yer edinir.

G. Rosolato'nun önerdiği çözümleme, kökeninde "yardım edilmesi gereken", bu nedenle de zalim ve buyurgan bir anne figürünce dayatılan bir onarım ihtiyacını keşfeder. Bu zorunlu onarım, dayattığı yıkım düşlemlerini ifşa eder.

Onarım her zaman bilfiil mümkün değilse ve bazen geri döndürülemezlik engeline takılıyorsa *zihinsel* olarak ve bilhassa kefarete sayesinde gerçekleşebilir olacaktır: Kişiye karşı dönen cezalandırma, "kendisini cezalandırmak için yok etmeye kadar varabilecek tümgüçlü bir zihinsel onarım vasıtasına"²⁸ dönüşür.

Dolayısıyla kefaretin desteklediği acı, ötekinin sevgisi için kendini feda etmek, başta bağlarını kopartmaya çalıştığı nesnel hedefleri tersine çevirir. Acının yeri, bir geçiş bölgesine eşdeğer hale gelir; özneye mi yoksa ötekine mi -bedene mi ruha mı- ait olduğu sorusu artık gerçek anlamda sorulmaz.

Bir ara bölgeye/zamana kazınmış olan acı, beden-ruha, aynı zamanda bir simgeleştirme süreci içerisinde anlam açıklığına, somut ve hissedilir gerçekliğe paradoksal bir yatırım yapılmasına izin verir.

²⁸ G. Rosolato [1987] *Le Sacrifice, Repères Psychanalytiques*, PUF, Paris, s.38.

Şu hâlde, bu tekil deneyim ile kendisini açığa vurmaya çalışan, Freud'un bedensel köklerini hatırlatmaktan vazgeçmediği benliğin yeniden-inşası/yeniden-doğuşu amacıyla, metonimik bir dönüşle geçici olarak kendisini bedene dönüştüren bir ruhun doğuşudur.

Bana öyle geliyor ki, Winnicott'un nesnenin mevcudiyetinde kendi başına olabilme becerisi adını verdiği şeyin kurucusu olan, ötekinin mevcudiyetinde ıstırap çekebilme becerisi, analizde gerçekten de sınanacaktır. İlk etapta taşıdığı gasp ve ihlal tehditlerinden bundan böyle boşalacak olan ötekinin mevcudiyetine *rağmen* tahammül edilebilir bir narsisistik geri çekilme vasıtasıyla, şimdi-burada, ruhsal acı içerisinde, yüksek düzeyde bir uyarım yaşayabilme becerisi... Yalnızlığı ve yokluğu ötekinin mevcudiyetinde yaşayabilme becerisi böylelikle yanılsama içerisinde ötekinin varlığını -yokluğunda- yaratabilme becerisini, düşünceyi ve düşünceyi canlandıran temsilleri yeniden nesnelleştirme hedefine yerleştirir.

Öyleyse acı, ölüm dürtülerinin sapmasını buyurarak düşünceyi [bu dürtülerin] bütünlüğü bozan saldırılarından korur. Bir kırılma anlamına gelse diğer yandan düşünmenin uyarımında verilmiş bir moladır, çünkü acı her şeyden önce düşünülmaz olandır, çünkü şekillendirebilmeyi yerinden eder ve temsil etme devinimlerini felce uğratar; fakat uyarımların ve temsillerin yeniden bağlanması sırasında, ruhsal ıstırap ve ıstırabın konuşlanmasında ikincil olarak deneyimlenen bir aktarımın potansiyel temeli olarak beden alanını sunar.

Acı, hazzsızlıktan farklıysa, tam da bu yüzden edilgenlikle hiçbir ilgisi olmadığını söyleyebilir miyiz? İlk olarak uyarımın aşırılığı sebebiyle sınırların istila edildiğini varsayar ve sonra da ihtiva ettiği nesneden kopuş vasıtasıyla kaçınılmaz olarak narsisistik bir geri çekilmeyi başlatır. Dolayısıyla diyebiliriz ki, öteki tarafından yaratılan hazzsızlık (istila, uyarım), nesneyi dışarıda bırakmak için acıya yerini bırakır.

Acının uyarımla ilişkili olduğu 1895'ten itibaren Freud tarafından gösterilmiştir: "büyük niceliklerin akını", "engelsiz yayılım", "süreçlerin en amiranesi"...bu nitelikler onun indirgenemezliğini betimler. Daha sonra, "fiziksel acı" ve "ruhsal acı" sözcüklerinin özdeşliğinin sürdürüldüğünü ve nicelikselin, koruma düzeneğindeki kaçınılmaz gediğin ve bu taşkınlığın ihlal edici karakteri üzerine ısrarın aynı derecede vurgulandığını görürüz.

Hatırlayacak olursak, Freud 1926'da acı ve nesne kaybı arasındaki bağları çözümlerken, kaygının açığa çıkışını belirleyenin, *gerçek bir kayıpmışçasına* yaşanan nesnenin algısının kaybı olduğunun altını çizer. Sevgi henüz söz konusu değildir.

Fiziksel (ya da ahlaki) acıya *etkin* başvuru -semptomatolojisi ister açıkça algılanabilir ister saklı olsun, çoğunlukla tükenme ve özyıkım davranışlarıyla gizlice ya da sinsice sürdürülsün- *bana kalırsa, tedavide* olumsuz terapötik tepkinin kapılarını aralayan melankolinin, melankolik devinimin ya-salarına tabidir: [bu tepki] ihmalkârlık ve medetsizliğe sürüklenen depresif durumların en keskin görüngülerinde cisim bulan, *görünür* bir acı biçimini alır. Yine de (daha iyi olmaya dair resmi beklentiyi ikame eden) kötülük halinin göze batan işaretlerinde; bu [işaretlere] yataklık eden,

mazoşist adak ve bu “acı veren her yerde ben varım” teşhirinde, analiste seslenişin analiste yönelen saldırılar vasıtasıyla sürdürüldüğünü tespit edebiliriz. Öyleyse ötekinin bakışı, şiddetle edilgen boyutu içerisinde aranmaktadır: Bu yalnızca analisti bitmek bilmez bir tacizkâr şikayetler akınına maruz bırakmak değil, üstüne üstlük bu duyulanları [şikayetleri], giderilemez bir acı halinin trajik gösterisiyle çağrışıma sokmaktır.

Bu durumda, belki de burada bir meydan okuma, aynı anda hem katil *hem de* zorba olan (bir kez daha yalnızca kendisine kötülük eden melankolik örneğindeki gibi) analizana kendisini dayatan (muzaffer?) bir ıstırap ortaya çıkıp “bana kötülük ediyorlar” (yani, bana kötülük ediyor-sunuz) izlenimin yerini aldığı anda en habsizlik verici, en üzücü, en ıstıraplı etkileriyle birlikte edilgenliğe önemli bir karşıyatırım yapılması söz konusu olabilir.

Bu bağlamda, narsisizmin ve ölümün şekil bulduğu ölü çocuk temsili, bu karşı yatırımın bir ürünüymüşçesine kendisini dayatır: yabancılaştırıcı bir acıya, yarattığı deliliğe ve gizleyemediği çocuk katli baskısına boyun eğerek [çocuk-tan] uzaklaşan annenin teşhir edilmesinde yatan risklerin cisimleşmesidir. Ölü çocuk, melankolik kaybın sınır temsili olacaktır. Dürtülerin ve arzulamanın kaynaklarının olumsuzlanması vasıtasıyla, edilgenliğin hayal edilemez aşırılığını temsil edecektir. Anne karnına dönüş düşleminin negatifi olarak, devralabileceği tek duygulanım acı olacaktır.

İster gerçek bir olayla desteklensin ister düşlerde ya da şans eseri bir hikâyede belirsin, ölü çocuk temsili, taşıdığı ensest ve ödipal imaların ötesinde, aktarıma içkin düş kı-

rıklığının bir etkisi olarak analiz süreci içerisinde vücut bulur. Annenin umudunu ve her haliyle sevilen çocuğu yoğunlaştıran bir ideal temsilden zorunlu vazgeçiş ve başlangıçtaki yanılsamanın yitimini açığa vurur. Kastrasyon kaygısına ya da narsisistik çöküş tutunur. Fakat bana ilgi çekici gelen tarafı, analizin bir ürünü olmasıdır. Düşlemede bastırmanın nesnesi olan ensest aşama gibi analizin ürünü olan dövülen çocuk, cinsel çekiciliğini ve bir ilkel sahnenin (baştan çıkarmanın) dramatikleştirilmiş sahnelenmesini muhafaza ederken ölü çocuksa erotik devinimi dondurur, dürtünün katılımını o ya da bu şekilde gözden kaybettirmek amacıyla dışarıda bırakır (ya da aktarımın olası en olumsuz biçimlerinde dahi [aktarımın] çekimi bir o denli güçlü olacağı için başarıya ulaşmaksızın bu çabasını sürdürür).

Infans'ın zaman dışı tümgüçlülüğünün olumsuzluğu olarak, onun idealleştirici değerini talep eder; trajik ağırlığıyla düşüncenin katlanabilme yetlerini aşsa da cansızlaşmış bir figür olarak... Ölü çocuk, tedavide kendisini bir çıkamaz, dönüşü olmayan bir nokta, bir kördüğüm gibi sunar ve analist karşısında dile geldiğinde, eğer dil algılanmasını mümkün kılabilirse bir yeniden canlanma, yeniden dirilme - ikinci bir doğuş- beklentisini gün yüzüne çıkarır. Öyleyse canlı olanın anlam kazanabilmesi için ölü olana ödenmesi gereken bedel kabul edilirse sözcüğün soluğu otoerotizmi yeniden harekete geçirebilir, sönük yanını yeniden alevlendirebilir ve cinsel olanı tekrar dahil edebilir.

Ölü anne, ölü çocuk... *Üç Tanrıça* düşünden itibaren anne ve ölüm arasındaki bağlar Freud'un düşüncesinde mevcuttur. Freud bu düşünceyi annesel işlevlerle ilişkilendirir. Bu işlevler her şeyden önce çift sicillidir: "*Üç Tanrıça* düşüm, oldukça net biçimde bir açlık düşüdür, fakat çocuğun

anne memesi için duyduğu nostaljiyi beslenme ihtiyacı olarak sunar ve kendisini dürüstçe dışsallaştıramayan daha büyük bir [eğilimi] kapatmak için masum bir eğilimi kullanır.”²⁹ D. Anzieu’ye³⁰ göre, düşün ilk kısmı açlığı ifade edip, yaşam veren kadının memesini çağırırken daha sonrasında aşk dolu bir arzuyu uyandırır; fakat bu, kaçınılmaz biçimde yasağa, cezalandırılmaya ve üçüncü Tanrıça ile simgelenen ölüme çağrı yapar. Üçü arasında düş içerisinde ifade edilen tek [tanrıça], yaşama arzusunu açlık vasıtasıyla taşıyanı değil midir? Ve eğer konuşan bu imgeyse bunun sebebi, daha tehlikeli olan diğerini, adı ölüm olanı, *Düşlerin Yorumu*’nun en sonunda anlatılan “Biricik anne” isimli başka bir düşte görünen bu öteki tanrıçayı uzakta tutmak için değil midir? Bu düş, 7 ya da 8 yaşlarındayken belirivermiş bir “görü” gibidir: “Çok şiddetliydi ve biricik annemi, yüzünde alışılmışın dışında huzurlu ve uyku bir ifadeyle, yatakta kuş gagaları olan iki (ya da üç) kişinin uzandığı bir odaya taşınırken gördüm.” Freud bu kaygıyı, annenin ölümüne inançla değil, “doğru ifadesini rüyanın görünür içeriğinde bulan belirsiz bir arzu, bir cinsel dışavurum” ile ilişkilendirir. Benim düşünceme göre aslında bu düşte ölü bir anneden ziyade, edilgenliği kadınsı baştan çıkarma olarak kendisini sunan *edilgen bir anne* vardır. Bu yoğunlaşma üç sandığın amacında, “yaşam boyunca anne imgesinin kendisini gösterdiği üç biçim” boyunca bulunabilir: “annenin bizzat kendisi bu annenin suretinde seçtiği sevgili ve son olarak da bir kez daha onu bağrında ağırlayacak olan toprak anne. Fakat

²⁹ S. Freud [1900] *L’Interpretation des Rêves*, PUF, Paris, 1967, s.238-239.

³⁰ D. Anzieu [1975] *L’Auto-Analyse de Freud*, PUF, Paris, s.473-484.

yaşlı adamın ilk olarak annesinden aldığı sevgiye benzer bir kadın sevgisini tekrar yakalamaya çalışması boşunadır; *yazgının kadınlarından yalnızca üçüncüsü, ölümün sessiz tanrıçası onu kollarına alacaktır.*³¹

Bu muhteşem alıntıda açıkça görünen, anne karnına dönüşle (anne-) toprağın kollarına dönüş arasındaki özdeşliktir: bu özdeşlik, ölü çocuğu, cinsel olanın ve ölümün kesişimine, “dilsiz”, yani uyarımda bulunmayan bir annenin oyununa yerleştirmeme izin veriyor çünkü en az [annenin] dilsizliği kadar annenin barındırdığı esrarın baştan çıkarması da herhangi bir mesajı dile getirmenin önünde engeldir.

Kuşkusuz, ölü çocuk, yani sözden mahrum bırakılmış çocuk imgesi, bu anlamda da kökensel medetsizliği içindeki *infans* imgesiyle birleşir. Belki de olumsuz terapötik tepkide içerilen bu “sefalet”, sözcüklerin sefaleti deneyiminin yeniden etkinleşmesidir: Nitekim konuşma tedavisinin işe yaramaz ve ve imsiz olduğunu bildirir; dili, uyarım taşıyan ve cinsel içeriminden mahrum bırakır. Böylece, dilin yalnızca küçük düşürülmüş yanını muhafaza ederek dili zayıflığında ve radikal güçsüzlüğünde sengiler. Tüm analizlerin şu ya da bu uğrağında ölü çocuk ve ihtiva ettiği çok anlamlılıkla karşı karşıya kaldığına ve yalnızca analizan için değil analist için de edilgenliği deneme tahtasına yerleştiren bu uğrağın kesinlikle derinlemesine işleme sürecine içkin olduğuna inanıyorum.

³¹ S. Freud [1913] “Le motif du choix des coffrets”, *L’Inquiétante Étrangeté* içinde, Gallimard, Paris, 1985, s.81.

İkinci Kısım
Kaybetmek, Yeniden Bulmak

Kayıp Yer

Tek bir değişiklik oldu: Artık ağlamıyordu. İlk karşılaşmamızı, ilk seanslarımızı hatırlıyorum; ilgisini azıcık çekmeksizin, akmasına müsaade ettiği gözyaşları selini... Bir gün, “Sizi bu kadar ağlatan nedir?” diye sormuştum. Divanda ürküp yerinden sıçramış, bana dönmüş ve bu sorunun ona daha önce hiç sorulmadığını, ayrıca üstüne düşünse dahi gözyaşlarının sebebini bulamadığını söylemişti. Sonraları ağlamayı bıraktı fakat bunun onun için daha iyi olup olmadığından emin değildim: şimdi gözyaşları sağanağını sözcüklerin sağanağıyla değiş tokuş etmişti; bu selin altında boğuluyordum, belki o da... Her halükârda, orada kendisini bulamıyordu ve ben de farklı durumda değildim.

Yabancı fikri analistler için kıymetlidir. Ötekini ve esrarlarını, erişilemez bilinçdışını temsil eder; belirsizce elimizden kaçanı ve bunun da ötesinde, ulaşamaz olana dokunmak ya da en azından yaklaşabilmek için beklentiyi, gerilimi ve çabayı anımsatır. Ve dil... bu yabancı, bu müttefik, tedavide tahakkümü böylesine güçlü olan hükümran, baştan çıkarıcı ve suç ortağı, düşman ve tahripkâr dil bize başka şeylerden söz edecektir: başka temsillere, analizanın asla düşünmediği temsillere davetiye çıkararak yeni imgeler, yeni versiyonlar sunar. Yorumun dili de bir ulak gibi, öteki tarafından iletilir; bizim içimizdeki yabancıyı, evdeki yabancıları konuşturur.

Mélie ile olduğumda yabancı fikri bana anlam israfı gibi şaşalı ve lütufkâr görünüyordu. Bunun sebebi belki de yabancının var olabilmek için karşıtına, mahrem olana ihtiyacının olmasıydı ve mahrem kendini tanımadığı zaman yabancı da çözölüyordu.

Mélie konuştuğunda (ki durmaksızın konuşuyordu) onun kiminle konuştuğunu asla bilemiyordum. Ne önemi vardı ki? O konuşuyor, konuşuluyordu ve önemli olan da buydu! Ama hayır, hem kendisine yabancı hem ötekilere bir o kadar yakındı. Nasıl ifade edebilirim? Ötekiler hakkında konuşurken kendisinden konuşuyor, kendisinden konuşurken ötekiler hakkında konuşuyordu; orada, kendi söylediklerinin içinde yer almaksızın. Örneğın, olguları ve yakınındaki insanların tutumlarını afallatan bir incelikle çözömlüyor, sanki kendisine sakladığı hiç sırrı yokmuş gibi benim için düşöncelerine ulaşan kapıları sonuna kadar açıyor; bu düşöncelerin kendinden emin ve iddialı çevirmeni gibi, hiçbir yanıtlayıcı beklemeyen bir vericiymişçesine davranıyor. Şüphesiz tam da bu sebeple hiçbir yorumda bulunmuyordu ve ben de onun için, onun bitmek bilmeksizin konuşabilmesi ve her zaman başkalarından bahsedebilmesi amacıyla oraya basitçe yerleştirilmiş cansız bir nesne gibi hissediyordum kendimi. Fakat erken işaretlelerini -bilmem hangi ayrımları, hangi uyumsuzluklar taşıyan düzensiz bir debi gibi yükselen ve alçalan ses tonunda- sezmeyi öğrendiğim oldukça belirli bazı anlarda bu kişileri canlandırıyor, kelimenin gerçek anlamıyla derilerinin altına giriyordu. Önce görünüşleri sonra da görünüşlerinden çıkardıkları ya da tahmin ettiklerine olmak üzere, onlarda algıladıklarına tuhafça el koyuyordu: Ansızın, “o”ndan yola

ıkarak “ben”e geçtiği keskin bir değişimle hayranlar kalabalığını ve kıskanç rakiplerini peşinden sürükleyen, pohpohlanan ve kur yapılan bir kadın, sevilen bir Mlie haline geliyordu. Bana bunu söylediği ya da daha doğrusu bu kayan yıldızın parıltılarını bana gösterdiği zamanlarda muazzam şekilde mevcudiyet kazanıyordu; hemen ardından, ötekilerin ona yönelen arzusu hızla zulmedici bir hal alıyor ve böylece şikyeti ağığa çıkıyordu: Artık “eskilerini” düşünebilmesi için onu rahat bırakmalıydılar; kendisine ve sadece kendisine ait olacak kapalı bir yer ve zaman vermeliydiler.

Ya çok uzak ya da çok yakın, panikleme ve medetsizlik arasındaki Mlie asla yerini bulamıyor, asla bir kişi bir özne gibi var olabileceği bir yer bulamıyordu kendine: olsa olsa bazen bir sahtekr ya da bir taklit olduğu yanılığını... Bunun kanıtı olarak Mlie asla düşlerinden söz etmiyordu; bu da Masud Khan’ı haklı ıkartıyordu¹: Bir kendilik deneyimi olarak dş deneyimi, onu ilgilendirmiyordu; o, hayalperest değildi; kendisinden gelebilecek, yaratıcısı olabileceği hiçbir şey üzerine konuşmuyordu. Ne düşlerini ne düşündüklerini ne de yaşamında olup biteni bana anlatıyordu; anlatmıyor ve yorumlamıyordu. Ben de aynı şekilde. Bu tedavide, yorum yapmam yasaktı; mutlaka sistematik olarak bu göreve bağlı kalmaya abaladığımdan değil ama kimilerinin anadilinden mahrum kaldığı gibi ben de analistin doğal dilinden mahrum kalmıştım. İnşa taslak-

¹ M. Khan, “De la bonne et de la mauvaise utilisation du rve dans l’exprience analytique” (Analitik deneyimde düşün iyi ve kötü kullanımı zerine), *Le Soi Cach*, Gallimard, Paris, 1976.

larını, sözcükleri ve cümlelerini (sözcüklere anlam güçlerini verebilmek için öylesine iyi, öylesine muhteşem konuşuyordu) tekrarlamayı denedim. Hiçbir yankı bulamadım; ne isyan ne rahatlama, ne evet ne de hayır... anında ve dile gelmesiyle birlikte ölen harfler... Sanki sözcüklerinin ona ait olmasını istemiyor, sanki onlarla çağırdığı güçlü imgerlerin asla evine girmeyip dışanda, patikanın diğer ucunda beklemesi gerekiyordu.

Devinimsiz geçti zaman. Tek bir değişiklik oldu: Artık ağlamıyordu. Şimdi Mélie her seansta, uzanmadan önce “Ben iyiyim” ya da “Ben iyi değilim” diye bildiriyordu. Ve ben, bu ifadenin seans içinde anlattıklarına denk düşmesi gerekmediğini çoktan biliyordum.

İtalyanca bir sözcük buldum²: benim için “ahenksizlik” sözcüğünün anlamını müziğe tercüme eden *scordatura*. “*Scordatura*, asıl anlamıyla ‘uyumsuzluk’ demektir. İtalyanlar bir sözcüğün başına *s* koyduklarında, elbette o sözcük hapı yutmuş demektir canım. Barok döneminde pek çok müzisyen, viyola ve kemanlarının akordunu kurcalayarak eğleniyor, alışılmamış aralıklarla oynayabilmek amacıyla oradan bir ton düşüp, öbüründen bir ton yükseltiyorlardı. Fakat bazen bu aralıklar yalnızca alışlagelmedik değil, aynı zamanda abes de oluyordu.” Sözlüğe göre, *scordare* “unutmak” anlamına geliyordu: ne de değerli bir nüans... Mélie’de tam da ahenksizlik ile unutmayı yoğun-

² Şans eseri -tabii böyle bir şeyin olduğu söylenebilirse- Nancy Huston’un *Instruments des Ténèbres* kitabında (Léméac, Actes Sud, 1996, s.33).

laştıran ve (analistten ziyade) analize, yöntemine, kuramlarına başkaldıran bir şey vardı; bu şey yaşama da başkaldırıyordu çünkü uyumsuzluk anlama da etki ediyordu.

Anlam, tercümanın* konuşana (Mélie, anonim genellemeler beyan etmemi tercih ederdi), “ben” diyen kişiye seslendiğinde önerdiği şeydir çünkü [konuşan] fiilin öznesidir ve her şeyden önce onu gerçek anlamda yaşayandır: öteki-likte cisim bulan ve kendisini inşa eden kişidir (yabancı her zaman geri döner).

Ya anlam duygulanımların değerinden, doğru ya da yanlış bağlantılarından ve sözcükleri haz ile hazzsızlık durumlarına atayan zorunlu bağlama ya da sicilden yola çıkarak ele alınamazsa? “Sizi bu kadar ağlatan nedir?” Bu neden arayışı olmaksızın, yani sözcükler ve duygulanımların figürler ve imgelerle ittifakını mümkün kılan bağlantılar araştırılmaksızın nasıl var olan bir benliği temsil edebiliriz? Onu etkileyen ve niteleyenler, hammaddeleri olan “hissedilen”e** sıkışıp kalıyorsa nasıl olur da [benliğe] bir beden verebiliriz?

Devamlı Freud’un 1937’de, “Analizdeki inşalar” metnindeki aynı cümlesine, hastanın getirdiği ve analistin “kayıp hatıralara uzanan yol”u açmak için kullandığı malzemelerden bahsettiği o cümlesine dönüyorum. Düşlerin parçaları, elbette çağrışımlar ve tesadüfi fikirler vardır. Ayrıca, duygulanımların yinelemesinin işaretleri vardır:

* *Interprète* (fr.): Bion’a atıfla, annenin ham duyumları, yani beta unsurları söz yoluyla alfa unsurlara dönüştürme işlevini hatırlattığı için tercüman sözcüğüyle Türkçeleştirdik, ancak yorumcu anlamı da vardır. (ç.n.)

** *L’éprouvé* (fr.) (ç.n.)

Bunlar, analitik durumun içindeki ve dışındaki edimlerde açığa çıkabilirler; kuşkusuz, ilkin hatırlama, daha sonra ise derinlemesine işleme için o ya da bu şekilde bir sabitleme noktası teşkil eden bu duygulanım yinelemesinin motoru aktarımdır: “Tabiri caizse, bu ilk malzemeden yola çıkarak, elde etmek istediğimiz şeyi yerine yerleştirmek bize düşer.”³ Bu durumda, hasta tarafından yitilmiş, unutulmuş yıllara sadık olan bir imgeyi... Öyleyse, analist, tedavide mevcut olan, aktarım aracılığıyla ve aktarım içerisinde yeniden edimselleşen duygulanımlardan yola çıkarak tahmin yürütecek ve inşa edecektir. Yanılma riski yok mudur? Bu görevi gerçekleştirirken yanlış patikadan ilerleyebiliriz; inşalarımızın yerinde olmasını sağlayacak apaçık güvenceler yoktur. Yine de rahatlayalım: hatalı bir inşa (çoğaltılmaması koşuluyla) zararlı değildir ve ayrıca hastayı etkilemez; hasta ne evet ne de hayır diyerek tepki gösterecektir.

Mélie’yleyken sürekli yanıliyordum. Hiç çocukluğu olmamış ya da onu çocukluk gibi yaşamamış mıydı? Ne nostalji ne pişmanlık ne kahramanı olduğu çocukluk sahneleri vardı; yalnızca sadık ressamı, akli başında izleyicisi ve mükemmel gözlemcisi olduğu bir tablolar kalabalığı. Çerçevenin içinde değildi; asla temsil edilen sahnelerin içinde yer almıyordu. Bende ise, bir işkence gibi şiddetli o soru dönüp duruyordu: O nerede?

³ S. Freud [1937] “Constructions dans l’analyse”, *Résultats, Idées, Problèmes* içinde, t. II, PUF, Paris, 1985, s.270.

“Olumsuzlama”ya⁴, bugün Freud’la paylaştığım o endişeye geri dönüyorum: “Öyleyse kökenine bakılacak olursa temsil edilenin gerçekliğinin kefil, bizzat o temsilin varlığıdır. [...] Daha önceki bir zamanda gerçek bir doyum sağlamış nesnelerin yitirilmiş olmasını, gerçeklik sınamasının uygulama koşulu olarak kabul ederiz.”⁵ “Temsil”, “gerçek doyum” ve “kayıp nesneler”i kenara ayırıyorum. Mélie için çocukluk temsili veya çocukluk yok muydu? Ya da yalnızca çocukluk duygulanımlarının izleri ve bu döneme bağlanmış hisler mi yoktu?

Daha da geriye, 1895’e, “Bilimsel Psikoloji Taslağı”na dönüyorum: Duygulanımlar ve arzu halleri, sanki anlık olarak onları tasarlayabilirmişiz gibi algının şimdi-buradalığında hissedilmezler; deneyimin bıraktığı izlerle kurulurlar. Aslında ilki doyum sağlayan, ikincisi hazzsızlık yaratan olmak üzere iki tür yaşanmış deneyimden bahsederiz. Nicelikselden niteliksele geçiş, zorunlu olarak bir zamansal ilerleme içerir; döneme bağlıdır. Eğer bu önermede daha ileri gidersek bu dönüşümün sonradan etkinin kurucusu olduğunu dahi düşünebiliriz. Öyleyse duygulanımların nitelendirilmesinin kaynağında hem algı hem de bellek vardır: bunların ilki mevcudiyetle (algılanan, temsil edilen-dir*) ikincisi de yoklukla (temsil haline gelen iz) ilişkilidir.

⁴ S. Freud [1925] “La négation”, *Œuvres Complètes* t. XVII, PUF, Paris, 1992, s.165-173.

⁵ *A.g.e.*, s.170.

* *Re-présenté*: temsil edilenin yeniden mevcudiyet bulan, yeniden sunulan anlamı vurgulanmıştır (ç.n.)

Duygulanımın temsile bağlanması ve katılması, kaçınılmaz olarak mevcudiyetten yokluğa ve [yokluğun] tanınmasına geçiş vasıtasıyla gerçekleşir. Bununla birlikte yitirilmiş nesne önceki bir zamanda “gerçek” bir doyum sağlamış olmalıdır. Bir arzunun doyumuyla ilişkilendirdiğimiz anda “gerçek”in tanımlanması güç bir hal alır. Elbette gerçek, gerilim, uyarım ve bunların yatışmasının diyalektiğini tescil eder, fakat ötekine yapılan çağrı azımsanamaz: [Burada öteki] en somut temellerinde, temsilden uzak, duyuma oldukça yakındır ve hatta tümgüçlülük yanılması çevrelediğinde varsanıyla yaklaşır. Algılanabilir, duyulabilir gerçeklik ve aldatıcı yanılma arasında kendisini bulan “gerçek” doyum, paradoksal olmaktan öteye geçemez.

Olumsuzlamaya müracaat burada temel işlevini keşfeder, çünkü haz ilkesinin ve hilelerinin hükmünden kurtulmaya ve düşünce yoluyla bağımsızlığın ilk kademesine erişmeye izin verir. “İşte bunu düşünmemiştim”: Bu ifade, yorumun (insanın) hakikate “dokurduğunu” ifade etmektedir; bu ifade, gerçek anlamıyla hissedilen bir benliğe döndüğü sürece anlam kazanır. “İşte bunu hiç düşünmemiştim” diyebilir; bu da “bana ait değil” (yani bana ait) demektir.

Mélie, “seni sevmiyorum, seni düşünmüyorum, bunu ya da öbürünü istemiyorum” demiyordu. Hayır demiyor, öznel konumlar almıyor, olumsuzlama olmaksızın dile getiriyor, asla “ben” demiyordu.

Yorumda olumsuzlamanın soyutlanması, tesadüfi fikrin saf içeriğini yakalamaya izin verir fakat bu, analizanın olumsuzlamayla oynayabileceği, [olumsuzlamanın] analizanın tasarrufunda olduğu, onu kullanabileceği (Winnicott’un nesnenin kullanımına verdiği anlamda) anlamına

gelmez mi? Belki de... Çünkü zihinsel işlev ile duygulanım süreci arasında ayırım yapmak artık mümkün hale gelmiştir; çünkü bu ikisi birbirlerine düğümlenmemiştir. Oluumsuzlama, temsile özgü içeriğin bilince erişimini açar: “bastırmanın özü sürüp giderken”⁶ hasta, bastırılanı entelektüel anlamda kabul edebilir.

“Bastırmanın özü” derken Freud neye atıf yapmaktadır? İlk malzemeye, yani analistin kendilerinden yola çıkarak inşa edebileceği ve tahmin yürütebileceği duygulanımlara mı? Benliği canlandırana, devinime, dürtüsel olana, yaşama mı? Kuşkusuz ki daha sonra Winnicott’un “kendilik” olarak inşa ettiği ve J.-B. Pontalis’in “en başta, var olan* gibi kendisini ortaya koyan ve tanınan”⁷ olarak betimlediği şeye mi? Var olan, sınayan?*

Kendisini temsil eden bir “Ben”in, varoluşun gerçekliğinin kefil bir kendilik figürünün var olması, hissedilenle kusursuzca ilişkilidir; elbette, bu hissedilenlerin niteliklerinin ve aidiyetlerinin tanınması koşuluyla. Bu tanınma, ötekinden, ötekinin bakışından, ilgisinden ve de sözlerinden geçer: Böylece, mahrem ve yabancı, özne ve öteki arasındaki bağlantı yeniden bulunur. Bu bağlantı eksik olduğunda kendiliğin yokluğu benliği tehdit eder.

⁶ A.g.e., s.168.

* *Étant* (fr.) (ç.n.)

⁷ J.-B. Pontalis, “Naissance et reconnaissance de soi”, *Entre le Rêve et la Douleur* içinde, Gallimard, Paris, 1977, s.159-191.

** *Éprouvant* (fr.). Hissedilen olarak karşıladığımız éprouvé ile aynı kökten gelen bu sözcük talepkâr, yorucu, dayanılması güç gibi anlamlar taşır (ç.n.)

Winnicott'un kendilik ve Freud'un olumsuzlama üzerine yazdıklarında ortak noktalar bulunur. Olumsuzlama ifadesi, bir düşüncenin (ya da duygulanımın), kendisini tanıyan bir özneye aidiyetinin kurucusudur: "Bu bana, benim düşüncelerimin dünyasına ait; bu benim dışımda, yabancı, dışsal..." Geçiş nesnesi olguları; benliğin içinde ikamet ettiği ve ev sahibi olduğu bir içsel alanın varlığının ve güvencesinin işaretçisi olan birçok öznel konumu dile getiren olumsuzlamada açığa çıkan bu ilk "not me possession***"; Masud Khan'ın⁸ "the privacy of the self" adını verdiği ve paradoksal biçimde (Winnicott'a atıfla) kendilik ve geleceği için vazgeçilmez iki kişilik mahremiyet olarak adlandırdığı şey...

Eğer olumsuzlama başarılıysa ve eğer "tutuyorum" ya da "atıyorum", yani başka bir deyişle "seviyorum ya da sevmiyorum" demeye izin veriyorsa bu aynı zamanda haz ve hazzsızlığın, istediğim iyi ve istemediğim kötünün bir benlik tarafından deneyimlendiği ve bu benliğin mahremiyetinin öznenin kendine ya da tercih ettiği bir tanığa anlattığı hikâyelerin sahneye konulması için içsel bir alan, bir kişisel sahne gibi korunduğu söylenebilir. Analistin yerleştiği yer işte burasıdır; tüm aktarım zamanı boyunca hastanın beraberinde taşıyacağı içerideki tanığın yeri.

Bir kendilik bilinci ve deneyiminin mümkün olması için J.-B. Pontalis'in belirttiği gibi benliğin var olması ge-

*** Ben olmayan aidiyet (ç.n.)

⁸ M. Khan [1976] "De la bonne et de la mauvaise utilisation du rêve dans l'expérience analytique", *Le Soi Caché*, Gallimard, Paris.

* Kendiliğin mahremiyeti (ç.n.)

reklidir. Fakat benlik, yalnızca özdeşleşmelerden ve işlevlerden oluşan heteroklit bir toplamdan ibarettir. “Onu canlandıran, onun içinde değildir. Benlik [...] bir form olarak organizmanın temsilcisidir; [bu form] incinebilirliği nedeniyle kırılıgandır ama sabit oluşuyla güven verir [...] kendilik, yaşamsal atılım değil, canlı olanın ruhsal alanındaki temsilcisidir.”⁹ Nesne ilişkisi benlik ile bağlantılı ise “nesneyi kullanma yetisi de kendilikle bağlantılıdır”. Analitik aktarım yalnızca nesne ilişkilerinin ve bunlara içkin düşlemsel yapıların yinelemesi değildir; “her şeyden önce geçiş nesnesinin kullanılması gibi kahramanların her birinin öteki tarafından hem yaratılıp hem de bulunacağı bir potansiyel alandır”.¹⁰

Nesneyi kullanma yetisinin karşılığı olarak yorum da aynı şekilde potansiyel alanın iki-aradalığında, analizan ve analistin mahremiyetinin iki-aradalığında can bulur. Yorum ne birine ne ötekine ait olmayacak ama her ikisine de ait olacak bir “*not-me possession*”, bir “bulunan-yaratılan” gibi açığa çıkar. Aynı şekilde bu aracının kabul edilebilir olması için ben ve öteki arasında en azami düzeyde bir ayrışmanın olgunlaşmamış bir benlik tarafından güvence altına alınması gerekir. Yoksa yorum mümkün olma statüsünü, ötekiler arasında bir versiyon olma statüsünü hiç kuşkusuz kaybedecek ve doğru-yanlış meselesine saplanıp kalacaktır.

Mélie çoğunlukla kendini masallarının dokusuna yerleştiren, hikâye anlatıcısı bir mitomana benziyordu ve

⁹ J.-B. Pontalis, “Naissance et reconnaissance de soi”, 1977, s.187.

¹⁰ A.g.e, s.184.

ben de kendime, çetrefilli olduğu kadar analizde oldukça rahatsız edici de olabilecek doğru-yanlış sorusunu sormak zorunda hissediyordum. Didier Anzieu bunu, paradoksal aktarım konusunda çelişkiler mantığını paradokslar mantığıyla karşılaştırarak geliştirir: İlki, iyi ve kötüyü birbiriyle çatıştırır (bu, üstbenliğin oldukça iyi bilinen mantığıdır); ikincisi ise antagonist ifadeleri doğru ya da yanlış cinsinden birbiri ardına yerleştirir (bu, sınırların mantığıdır). Birincisi arzulara uygulanır; ikincisi duyum, algı, bellek, yargı ve genel olarak düşünce üzerine taşar. Paradoksal ilişki, Winnicott tarafından betimlenmiş olan geçiş görüngülerinin tersine çevrilmiş bir simetriğinden ibarettir: Bir tarafta yanılğı sayesinde anne, yeni doğan ve dünya arasında güven bağları ve dış dünya ile iç dünya arasında karşılıklar kurmak mümkündür; diğer taraftaysa, bozguna uğramış ve parçalanmış bir paradoks... hakikatin ve öznenin varlığının anlamını altüst eder. Didier Anzieu¹¹ buna paradoksal ilişki adını verir: Olumsuz yanılısama.

Bir gün Mélie bana şunları söyledi: “Annemin ilk çocuğuydum ve çirkin doğdum. Annem bundan dolayı düş kırıklığına uğramış olmalı; gençliği ve güzelliği dışında babama verebileceği tek şey buydu! Ve tabii ki onu düş kırıklığına uğrattım... O zamandan beri bana ölümüne kin duyuyor, beni asla affetmedi.” İşte Mélie’nin “eskilerim” diye söz ettikleri... Bunların kendi üzerine etkilerinden söz etmiyordu; ne üzüntüden ne de öfkeden... Daha sonra

¹¹ D. Anzieu [1975] “Le transfert paradoxal” (Paradoksal aktarım), *Nouvelle Revue de Psychanalyse* içinde, n° 12, automne 1975, s.49-73.

küçük kardeşine sunulacak olan biricik çocuğun yeri, annesinin beklentisinde işgal ettiğini düşündüğü o yer, yitirdiği o yer... O yeri işgal etmediği için aynı zamanda kendini sevilen, yaratılan-bulunan ve canlı bir varlık olarak temsil edebilmesi için gerekli olan “gerçek bir doyum” yaşama ihtimalini de yitirmişti. Kendine atfettiği olumsuz anlamı, yani düş kırıklığı ve narsisistik yarayı analize taşıyordu. Mélie için bütünüyle mevcut olmam, konuşmasına sabitlenmem, “Ben iyiyim”-“Ben iyi değilim” arasındaki değişimleriyle boğuşmam gerekliliğini hissediyor olmam bir yana onu düş kırıklığına uğrattığımı ve işe yaramaz olduğumu hissediyordum.

Onun beni kullanamadığı gibi ben de onun söylemini ve kendi hissettiklerini “kullanmayı” beceremediğime inanıyordum. Kime hitap ettiklerini gerçek anlamda bilemediğimden sözcüklerimin kabul edilemez bir şiddet, bir tür sahtekârlık olduklarına inanıyordum. Mélie’nin beni ikna etmesine gittikçe daha çok izin verdim: “Neden, kim için?” sorusunu kalp kırıklığıyla, üzüntüyle, ayrıca sessizlikle ya da dahası kargaşa ve uyarımla ilişkilendirmekten ibaret olan o basit işlemde, annesi nadiren ona tercümanlık etmişti; duygulanım durumları söz konusu olduğunda ise daha da nadir... Zorunlu olarak bir yanıt beklemeyen ama kişinin böylelikle ötekine seslendiği, bakışı destekleyen ve nihayetinde farkın işaretçisi olan bir soru: eğer sana bunu soruyorsam bunun sebebi seni üzgün ya da huzursuz gördüğüm için, seni sessizce ya da gevezelik ederek dinlediğim içindir; fakat içinden geçtiğin hallerin sebebini bilen ben değilim, ben bunu sadece hayal edebilir ve yorumlayabilirim.

Nüans ve fark yaratan tüm bu küçük şeylerin tamamı, hissedilenlerin tonlamasının artan çeşitliliği -kısacası, nicelikselden niteliksele geçiş- Mélie'de çok büyük ölçüde acıyla örtülmüştü: acının, anonim ve gayrişahsi olanda sergiledikleriyle, kökensele nesnelere olan sonsuz bağda çağır-dıklarıyla, yineleme için sunduğu kompülsiyonla örtül-müştü. Aktarımla içine işlenmesi mümkün olmayan, yek-pare ve yoğun acı, yer değiştirmeler ve bilhassa duygula-nımların yer değiştirmesi... Bunların tümü ayrılık tehditle-ridir, birincil aşk nesnelerinden koparılmadır. Öyleyse ter-cüman gerçekten de analisttir: İmgeler ve figürlerde temsil ettiği şeyler nedeniyle canlı olanın temsilcisi olma anla-mıyla kendiliğe benzeyen, aktarımın sağladığı, aktarımı canlandıran güç nedeniyle...Bu, Mélie'nin kıskançça muha-faza ettiği, tamamıyla annesinin imgesine bağlı olduğun-dan hareket ettirmek istemediği, her şeyden öte başka bir kadına doğru yer değiştirmesini istemediği, yabancılaştırmış kendiliktir: bu bağlanmanın özü tam da hiçbir yer değiştir-meye katlanamamasındadır. Yine de hareket eden, bir ak-tarım içinde kımıldayan ilk olarak duygulanımlardır; kendi izleriyle temsiller meydana getirirler ve temsillere dave-tiye çıkarırlar. İhanet riski Mélie için fazla güçlü ve fazla tehlikeliydi: orada annesine duyduğu sevgiyi yitirebilirdi ve bu sevgi oldukça kırılıyordu. Öylesine kırılıyordu ki ondan yalnızca şüphe edebilmesi için bile seneler geçmesi gerek-miştir... ve çökmesi.

Yorumun kullanılabilmesi için gerekli koşul, aynı nesne gibi onun da düşlemsel saldırılardan hayatta kalabilmesi, ta-mamıyla tatmin edici olduğu için reddedilebilmesi, yani has-

tanın şunu söyleyebilmesidir: “Hayır, bunu ben düşünmedim” ya da “Hayır, ben bunu istemedim.” Ve bunun için de hiç şüphesiz, yok etme riski olmaksızın ötekine saldırabileceğini hissetmesi gerekir. Öyleyse kendi içindeki nefreti, öteki için duyduğu nefreti kabul etmesi gereklidir; dahası, ötekinin arzu nesnesine bir göndermenin mümkün olması gerekir: İki kişi olduğumuz sürece birimizin yok olması zorunlu olarak ötekine de intikal edecektir; biz, birimiz ya da diğerimiz, baştan çıkarmanın olduğu kadar yıkımın da faileriyiz. Fakat, ötekinin ötekisi ortaya çıktığında her şey değişir ve hepsinden önce yokluğun anlamı da... Eğer burada değilse, onunla birliktedir: [yokluğu] artık onun yok olduğu anlamına gelmez çünkü arzusu ona can vermiştir. Artık o, yaşayan bir mantıktır; arzu ve bekleyişin uyarımı vasıtasıyla iyiden iyiye beslediği yokluğun anlamını cinayete kazımaya ve cinayete bağlanmasına rağmen... Çünkü benlik, duygulanımlar ve temsiller arasında bağlar kurabilecek ve kendi ıstırabının sebebi olarak ötekinin yokluğunu tanıyabileceklerdir: Bu ilk nedensel bağlama, ilk inşadır. Temsil etkinliğinin somut koşullarından birini yokluk ve kayıp bir arada oluşturduğuna göre bunlar aynı zamanda temsillerle çağrışımlı duygulanımların nitelik kazanması için temel bileşenler olarak kendilerini sunarlar. Duygulanımların izleri muhafaza edildiği müddetçe bellek izlerini, yani kendilikteki ötekiyi canlı tutarlar. Eğer duygulanım imha edilmiş gibiyse iz ve anlam da yok olma tehdidi altındadır ve onlarla birlikte temsil etme, geçmiş gibi inşa edilmiş bir geçmişi çağırma imkânı da tehdit altında olacaktır; yani tekil bir varoluş ve bir hikâye oluşturulmasının kefilisi olan öznelilik de...

Yokluğa verecek bir anlam olmadığına, yoruma da verilecek bir anlam yoktur: Yorum her zaman bu geçirmezliğe ve bunun da ötesinde, geçit vermeyen acıya toslayacaktır. Şüphesiz anlaşılması ve açıklanması gereken, küçük çocuğun güçsüzlüğüdür. Bu da demektir ki acıyla kökensele olarak ilişkilendirilebilecek olan nesnenin yokluğuna anlam verilmelidir. Anlam arayışı böylece yalnızca nesnenin algısının yitirilmesinden değil, aynı zamanda bu kaybın etkilerinin içsel algısından yola çıkarak yokluğa, yokluk deneyimine ve yokluğun kayıp bir yerde yaşattıklarına odaklanacaktır.

Kayıp yer, analistin tercümana dönüştüğü anda kaybettiği yerdir aynı zamanda: belki de bunun sebebi, o anlarda bulunduğu şeyi, yani iki-aradalığı, mahrem ve yabancıyı yitirmesidir. Mélie kuşkusuz beni bu kayıptan kurtarmak istiyordu ki yeni bir araştırma nesnesi bulduktan sonra seanslara gelmeyi bıraktı: Yazamayan ya da artık yazamayan, edebiyatın zencileri diyebileceğimiz ve kimliklerinin saklı kalması koşuluyla -Mélie'nin bana açıkladığı gibi- ötekinin kaybettiği yeri işgal etmeye elverişli yazarlar.

Aşkın Hayaletleri

Bir gün oraya varacağını uzun süredir biliyordu. Hikâyesinin kaçınılmaz biçimde onu oraya sürüklediğini düşünüyordu. Maruz kaldıklarıyla yüzleşebilmek için engellerle dolu, upuzun bir yolculuğa başlaması gerektiğine inanıyordu. Varacağı yerle ilgiliyse hiçbir fikri yoktu ve orada ne arayacağını ya da ne bulacağını da bilmiyordu. Bu girişime dair sahip olduğu temsil ve kendisi arasında bir uyuşma, temel bir uyum, hatta apaçık bir çekim olduğunu derinden seziyordu. Fakat hiç tahmin etmediği, şiddetle maruz kaldığını hissettiği şey -analize gelişinin koşulları-, işte bunu asla düşünmemişti: Sevdiği, onu seven kadın için duyduğu şiddetli tutku, anlaşmazlıkları, bitmek bilmez işkencelerle birbirlerine çektirdikleri ıstıraplar... Artık nefes alamıyordu: onun yanındayken arzu ve şüphe akınına uğruyor, uzaktayken yokluğu ve bir daha onu bulamayacağı kaygısı üzerine hücum ediyordu. Ne biri ne de öteki en ufak gecikmeye, en kısa ayrılığa katlanamadığı için buluşmaları aralıksız şekilde birbirini kovalıyordu; öncesindeki ölçüsüz bekleyiş sanki kaçınılmaz olarak doyumsuzluk, pişmanlık ve vicdan azabına karışmak zorundaymışçasına buluşmaları hep düş kırıklığı yaratıyordu.

Onu ele geçiren ve yaşamını sömürgeleştiren, kaybetmekten korktuğu iç dünyasını harabeden yeni obsesyonunun işkenceleriyle acı çekiyordu. Artık kendisine ait

değildi ve bu mülksüzleşme onu korkutuyordu. Genç, yakışıklı, duyarlı ve akıllıydı; söylediğine göre vasıflarının farkındaydı ve bunlar kusurlarını dengeliyordu: kıskançlığı, hipokondrisi, mantık dışı ve çok sayıda korkusu, ben-cilliği, bağımlılığı, durmaksızın hissettiği baştan çıkarma ihtiyacı. Ergenliğinden bu yana esas olarak onun iyiliği ve hazlarıyla meşgul olan, silik varoluşlu ve yumuşak kadınları sevmeye bırakmıştı kendini. Sonunda onlardan sıkılıyor, başkaları için onları terk ediyor ve daha sonra geri dönüyordu, çünkü ilgili ve merhamet dolu arkadaşlıklarından vazgeçemiyordu.

Bu adam bana daha ilk görüşmemizde çok küçük yaştayken babasının öldüğünü ama tam ne zaman öldüğünü bilmediğini, bunun yanı sıra babasıyla ilgili çok net hatıraları olduğunu söylemişti: üstü açılabilir, kırmızı bir araba ve bir caz havası. Bir süre annesiyle yaşamıştı, mutluluk dolu ve büyülü birkaç sene sonra annesi de ölmüştü; onun da tam ne zaman öldüğünü bilmiyordu; hâlâ küçük olmalıydı fakat bu dönemden bir sürü imge, sözcük, koku ve sesin yanı sıra kolay hatırlanan ve hâlâ erişebildiği net ve canlı sahneler saklamıştı.

Bu, çifte ölümün dramatik olması gerektiğini söylüyordu çoğunlukla kendisine: yetişkinlerin ona yaklaşımı bunun bir trajedi olabileceğini düşündürüyordu. O ise utanç duymaksızın bunu bir baştan çıkarma aracı olarak kullandığını kabul ediyordu: bu durum onu en sevdiği romanlardaki yetim kahramanlar gibi özgün ve tekil bir karaktere benzetmişti. Diğer taraftan neredeyse paradoksal olarak tüm bu olayları saklamayı başarmıştı; her ne paha-

sına olursa olsun sıradan, önemsiz olması gereken bir varoluşta hak iddia ediyordu ve sanki hâlâ hayattalarmış gibi ebeveynlerinin umursamazlığından dem vuruyordu.

Çağrısının şeffaflığı henüz ilk andan itibaren bana dokunmuş ve beni rahatsız etmeye devam etmişti. Doğrusunu söylemek gerekirse bu sözcükler bana tamamıyla uygun gelmiyor ve daha uygun sözcükler bulamamaktan çekiniyorum: Aktarımın aşırı yoğunluğunu ve onu nitelendiren şekillenme -neredeyse- yoksunluğunu nasıl anlatabilirim? Aktarımın niteleyicilerine (babasal, annesel, tutkulu, narsisistik...) düşkün değilimdir fakat bu sefer, sanki analizin sunduğu cisimleştirme kullanılamıyormuş gibi çok yoğun bir yatırım devinimiyle, imgelerden tamamen kopuk olağanüstü kuvvetli duygulanımlarla ele geçirilmişim gibi tuhaf ve yinelenen bir duyguya kapılıyordum. Orada olma ve sarsılmaz bir mevcudiyeti güvence altına alma zorunluluğuna hızla ve mutlak olarak ikna olmuştum fakat bana atfedilebilecek figürlerde fark edilebilecek bir özdeşleşme bulamıyordum: Analizin ilk yılları boyunca nesnesi olduğumu hissettiğim yatırımın niteliğini tanımlayabilecek en uygun yer, “tanık” yeriydi belki de. İkiz eş* değil, tanık çünkü ben ve o arasındaki fark hemen şaşırtıcı bir özenle yerleştirilmişti: ben analisttim, o da analizandı. Sanki doğal bir şeymiş gibi çerçeveye zorlanmaksızın saygı duyuyordu. Fakat benimle ilgili tek kelime etmiyor, asla hiçbir düşünce dile getirmiyordu: bana dokunan hiçbir düşlemi yoktu; sanki şahsımın hiçbir

* *Double* (fr.) (ç.n.)

önemi yoktu; sanki ona göre ben cansız ve belki de ruhsuzdum. Yine de paradoksal biçimde varoluşumun yadsındığına dair hiçbir izlenim edinmedim. Bunun sebebi kuşkusuz, ondan bağımsız yaşama hakkını bana mutlak surette tanıyor olmasıydı.

Çok sonraları, annesinin ölümüne dair imgelerin onda sadık bir şekilde mevcut olduğunu keşfederek bu imgelerin üzerine ince bir toz tabakası, bir örtü serildiğine ve bunun da olayı taze tuttuğuna dair hissiyatını dile getirdi. Ben de o zaman kendime şunu sordum: Aktarıma dair hiçbir işaretin olmamasının sebebi, dokunulmamış imgesi geçen yıllara rağmen solmayan, genç ve güzel anneden feragatin mutlak yokluğu değil miydi? Zaman hiç akmamıştı ya da o J.-B. Pontalis'in¹ zamanın "çekirdeği: kayıp ve yokluk deneyimi" ile karşılaşmamak için kaçmaya çalışmıştı kuşkusuz. Öyleyse yer değiştirme mümkün değildi; temsili ve ilerlemeyi başlatmak için zorunlu olan kökensel aşk nesnelerinden kopuşa dair hiçbir işaret yoktu.... Ve yine de bu adamın dokunaklı dakikliğinde inanılmaz bir güç vardı! Tutkulu bir ilgiyle derlediği hem gizli hem de ilgisiz bir adanmışlıkla anlattığı düşlere, sözcüklere ve seanslarına nasıl bağlıydı!

Benim tarafımdaysa -ki öncekinden daha şaşkın ve neredeyse rahatsız hissediyordum- varsanısal boyutuyla afallatan bayağı bir inşa kendini dayatıyordu; içsel bir konuşma -bu terimi, J.-C. Rolland'dan² ödünç alıyorum-

¹ J.-B. Pontalis, "La Jeune fille", Önsöz, S. Freud [1907] *Le Délire et Les Rêves Dans la Gradiva de W. Jensen*, Gallimard, Paris, 1986.

² J.-C. Rolland, "La loi de lavoisier s'applique à la matière psychique", *Libres Cahiers pour la Psychanalyse*, 2000, n° 2, s.19-36.

bana şu senaryoyu dikte ediyordu: Annesi babasıyla buluşmuş, kadın erkeği, erkeğini bulmuş ve çocuk yalnız kalmıştı. J.-C. Lavie³, buna “ilkel sahnenin paradigmatic mükemmelliği” derdi fakat yalnızca düşüncenin, düşün ve düşlemin onlara bahsedebileceği bir tersine çevrilemezlikte ölüm ve yaşamın bağlantılarını serimleme zorundalığından ve aciliyetinden değilse bu türden ve böylesine güçlü bir inanç nereden beslenebilirdi? Bilinçdışı suçluluk ve mazoşizmin eziyetlerine rağmen cinsellik ve ölüm arasındaki skandal yaratan özdeşlikler ve bağlar, en onarılamaz kayba katlanmaya, tahammül etmeye ve hatta onu kabullenmeye izin vermezler mi?

Simon’da annenin ölümünün reddini belirleyen, anne ve babası arasındaki aşk ilişkisinin herhangi bir temsiline karşı duyduğu tahammülsüzlüktü. Analizin başından beri benimsediğim bu versiyonda engel teşkil eden cinsel olandı, yaşamdı. Ve bu, her zamanki gibi mekanizmaların en canlısı sayesinde, yani bastırma sayesinde mümkündü. Fakat en alelade ve bir o denli bilinmez kalan Freudyen kavramsallaştırmalara bu müracaatın bir anda benim için böylesine vazgeçilmez hale gelmesinin temelini sorguluyordum: Oedipus karmaşası, cinsellik ve kökensel düşlemler kimi zaman psikanalizin en çok kullanılan fikirleriymiş gibi görünürler; kuşkusuz bunun sebebi, genelleştirilmeleriyle özlerinin yavanlaşmasıdır. Diğer yandan Freud’un çok uzun süredir sezdiği bu düşüncenin derin bir formüleştirmesini sunması zaman almıştı: “Gerçek

³ J.-C. Lavie, “Excellence paradigmatic de la scène primitive”, *L’Amour Est Un Crime Parfait*, Gallimard, Paris, 1997.

yaşamın katkıları ne ölçüde değişken olursa olsun kendi çocukluğumuza ilişkin genel olarak aynı düşlemleri inşa ettiğimiz gerçeği, bu içeriğin tek biçimliliği ve sonraki dönüştürücü etkilerinin değişmezliğiyle açıklanır. Mutlak olarak bu, içinde babanın erotik cinsel etkinliği rahatsız eden cinsel düşman rolü edindiği çocukluğun çekirdek karmaşasına aittir ve gerçeklik çoğunlukla bu karmaşaya büyük katkıda bulunur.”⁴ Neredeyse ölümün damgasını vurduğu bir tedavide sanki cinsellik mutlaka kendisini dayatmalıymışçasına bu temel önermeye yaslanma ihtiyacı duyuyor olmam hiç şüphesiz ki canlı olanın aciliyetinin etkin olarak gözetilmesiyle ilişkiliydi: Bir yanda annesiyle arasında mükemmel ve münhasır bir bağ olduğuna dair Simon’un vazgeçilemez inancı; diğer yanda benim, babaya olan su götürmez gönderme konusunda Freud’un inşalarından destek alarak tam tersini düşünmek gerektiğine dair zoraki inancım.

“İlkel sahneye geri dönüş, bu düşlemin ebeveynlere dair tüm ifadeler üzerinde sahip olduğu tahakkümü sınırlandırır ve en uç noktada, dillendirilen her sözcük üzerindeki tahakkümünü de... çünkü sözcük kendi cisimleşmesinin kurucusu olan o kendine özgü cisimleşmeden kaçamaz”, yazar J.-C. Lavie⁵. İlkel sahne, gerçeklikle ilişkimizi başlatan şeye erişmemizi sağlayan bir araç sunar, çünkü

⁴ S. Freud [1909] “L’Homme aux rats. Remarques sur un cas de névrose de contrainte”, *Œuvres Complètes*, t. IX, PUF, Paris, 1998, s.131-214.

⁵ J.-C. Lavie, “Excellence paradigmatique de la scène primitive”, *L’Amour Est Un Crime Parfait*, Gallimard, Paris, 1997.

[gerçekliğin] hem rastlantısal hem de değiştirilemez niteliğini açığa vurur. Gerçeklikte en indirgenemez olarak görünebilecek şey, hepsinden önce [gerçekliğin] temeli olan ilkel sahnedir. Fakat çocuk onu “ancak bastırma ve düşünme yoluyla” bütünleştirebilir. Simon için ilkel sahneye ilişkin tüm temsillerin radikal olarak dışlanması, en ufak etkisini dahi kabul etmeyi reddetmesi ve böylece uzakta tutulmasını sağlayan bastırmanın gücü, ilkel sahnenin olabilecek en tuhaf tezahürleriyle orantılıydı. Simon’da altüst edici bir şiddetle açığa çıkan şeyler, bu düşünmeyle bağlantılı duygulanımları ayakta tutuyor olabilirlerdi: Ona işkence eden kıskançlık, vazgeçilemez münhasırlık ve onu ilk olarak kendisine fayda sağlamaya iten -hissettiği utanca rağmen yabancılaştırıcı ve iğrenç olarak yargıladığı bu davranıştan vazgeçemiyordu- yokluk korkusu. Temsiller sanki saklanmışlarcasına eksik olduğunda, dürtüsel kuvvetin harekete geçirdiği bezdirici ve tahammül edilemez duygulanımlar kendilerini dayatır. Elbette, bastırmanın demir attığı yer burasıdır fakat tedavideki serimlenmesi aktarımın kendine özgü dağılımını düzenler: Simon, durmaksızın şikâyet ettiği dürtüsel devinimlerce işgal edilmişti; ben de seanslarına biçim veren sahneleri tasarlıyor ve içsel olarak onları imgelerde şekillendiriyordum.

Bir gün, ergenliğinin başında ebeveynlerinin ölümünün oldukça gizli bir versiyonunu inşa ettiğini söyledi sıkıntıyla: Ayrı ayrı olmak üzere her ikisi de *Shoah*’nın kurbanlarıydı; o ise *Shoah*’dan hayatta kalmıştı. Böylelikle müşterek ve *aynı zamanda* da kendine özgü bir tarihle bütünleşmiş hissedebileceğini düşünüyordu, diğer yandansa en zor

olanı tam da başkaları için var olma ve onlar tarafından tanınma olgusunun -ona göre- kurucusu olan şeyin dışında bırakılmış hissetmesiydi.

Elbette, asla bu aile öyküsünü* (bana kalırsa bu bir aile öyküsüydü) ciddiyetle değerlendirmemişti çünkü bunun kronolojik olarak akıl dışı olduğunu biliyordu. Bu versiyonun akla yatkın olmadığını kendine söylese de ona bağlılığını tamamiyle sürdürüyordu: Hayatta kalan statüsü ona uygun geliyor, cesaretini ve utancını gerekçelendiriyordu. *Bu aynı zamanda'nın* uzun ömürlülüğünü hep önemsedim; benim için nesiller farkının feshini, annesiyle yalnız geçirdiği yılların -inandığı- mutlak mutluluğuna dair sarsılmaz inancı ifade ediyordu. İki kişilik yaşantıları ve işgal ettiği ayrıcalıklı partner yeri -"erkeğin gerçek yeri"- üzerine hatıralarının yoğun canlılığına kanıt olmasını istiyordu bunun.

Gizemli olan, bütün bunların aniden yitilmesi ve bu ani değişiklikten geriye hiçbir iz kalmamasıydı. 8 yaşında onu ağırlayan koruyucu ailede birden bir çocuk yeri, gerçek bir küçük oğlan yeri bulmuştu. Yalnızca geçiş anını hatırlıyordu: önce büyükannesinin elbisesinin yumuşak dokunuşu ve sonra şu unutulmaz sözler: "Anne öldü... Şimdi ağlayabilirsin." Özellikle gözlerinden yaş gelmediği için şaşırdığını ve yüzünün yandığını, elbisenin siyah kumaşından rahatsız olduğunu hissettiğini hatırlıyordu. Bu onu hâlâ yaralıyordu. Fevkalade bir deneyim olabilirdi, olmalıydı da: ağlamak, gözyaşlarının dolmasına, akmasına izin vermek, acı-

* *Roman familial* (fr.) (ç.n.)

sının görülmesine izin vermek... Ama hayır! Keder ve üzgünlük onda her zaman ve yalnızca eziyet, takıntı yaratan düşünceler ve içsel işkence biçimi alırdı.

Sebebini bilemediği bu acı, güçsüzlük ve edilgenlik olarak çıkıyordu Simon'un karşısına. Annesinin kaybı kabul edilemezdi: onun mevcudiyetini kendi içinde algılamayı sürdürüyor ve burada kesintisiz bir uyarım, kendi yaşayan varoluşunun kefilini buluyordu. Annenin beklediği çocuğunu içinde taşıması gibi annesini kendinde taşıyor ve çocuk annesini nasıl kendi kimliğinde destekliyorsa annesi de Simon'u destekliyordu. Zaman-dışılığını, ebedi varlıklarını hissettiği imgeleri ve duyumları muhafaza ediyor; bunlar onda iskân ediyor ve onu canlandırıyorlardı çünkü halen oldukça hareketli durumdalar. Ona kalırsa hiçbir şey devinimden muaf değildi; yine de aşıkârlığıyla ona dehşet veren, ölünün galip gelecek olmasıydı.

Analizi süresince kabuslarında varsanı ve düş arasındaki o ara yolda "ölümün sessiz tanrıçası" görüldü: Bir hayaletler kalabalığı ve sonra bu kalabalıktan ayrılan örtülü bir kadın; Simon'u aramaya geliyor ve yeraltındaki koridorların uzun labirentleri boyunca onu götürüyordu. Onu takip etmek istemiyordu, çok korkuyordu çünkü onun yüzünü görmeyi bir türlü başaramıyordu. Yeraltı, çocukluğundaki kır evinin bodrumuydu; annesi bu evin hemen yanındaki mezarlığa gömülüydü. Simon, rüyanın neredeyse şeffaf olduğunu düşünür... fakat hemen rüyadaki kadının neden örtülü olduğunu sorar kendisine. Annesi olduğu su götürmezdi ama buna rağmen paradoksal biçimde gizlenmiş yüzü ve şekilsel belirsizliğiyle çocuk-

luk korkularını gömülü oldukları yerden çıkarıyordu: Yalnızca ölümlerin dünyasına götürülmüş olma korkusu değil, ensest ve baba katlinin kötücül gölgeleri arasına dalma korkusu da bir o kadar boğucuydu.

Yine de şimdi çok daha belirgin hale gelen aktarımın tezahürleri sayesinde, dışlanma hatıraları Simon'a geri dönüyordu: Annesi ve başka bir adamdan (Simon tarafından unutulmuş ama yine de hayatının geri kalanında önemli bir yer edinecek olan bu adamdan) oluşan çiftten ayrılmıştı. Geçmişin geri dönüşünden kaynaklanan bu yeni ıstıraba rağmen gerçekleşen şey onun için (ve benim için de) şaşırtıcıydı: Annenin cinselliğinin tanınmasıyla birlikte, ölümünün gerçekliği en sonunda kabul edilebilmişti.

Tarihi olgunun (aşk bağının) kendi içinde büyük bir öneminin olduğunu düşünmüyorum; yalnızca bu zamana dek geçiş yolu bulamamış bir düşlemi şekillendirmeye ya da cisimleştirmeye yardımcı olduğuna inanıyorum. Bana belirleyici gelen düşlem ile karşılaşmadır (ya da buluşmalardır) çünkü yalnızca bu, iç dünyayı aşmak için, ona erişimi engellemek ve bütünleşmesini önlemek amacıyla durmaksızın gerçekliklerinin ağırlığı kullanılan olaylara sığınak sağlamaya izin verebilir. Kuşkusuz aynı şekilde, başlangıçtaki inancım-inşam, yerleşmiş bir kuramla kurulan bağdan ziyade ilkel sahnenin düşlemsel dokusunda kaynağını buluyordu. Ama burada hakiki bir karşıtlık olduğunu söyleyebilir miyiz? Ve kuramsal ilerlemeler, bizim düşlemlerimizden dokunmazlar mı?

Yakın zamanda yine Simon’u düşünürken, yeni bir tercüme vesilesiyle “Çöküş Korkusu”na denk geldim ve Winnicott’un⁶ eski okumalarımın bu yana unuttuğum güçlü bir fikrini yeniden buldum. Bu eserde, çöküş korkusunun daha önceden yaşanmış bir çöküşü ilgilendirdiğini ve bu anlarda “hastanın yaşamını yok etmesinden korku duyduğu bu çöküşün halihazırda yaşanmış olduğunu kendisine söylemeye ihtiyacı duyduğunu” açıklar. Yine de bu parçalayıcı ilkel kaygı (*agony*), benlik tarafından şimdinin deneyiminde ağırlanamadığı sürece geçmişe yerleştirilemez.

Çöküş korkusunu Winnicott, nevrotik ve hatta Freudyen bilinçdışından ilginç bir şekilde ayırdığı bir “bilinçdışı”na atfeder. Psikotik savunma yöntemlerini, kastrasyon kaygısına karşı değil, kendiliğin* birliğini yitirme kaygısına karşı mücadele etmeleri ile ayırt eder. Bana kalırsa bu ayırım ve bilhassa başka psikanalistler tarafından sonraki kullanımı, İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan bu yana psikanalizi etkisi altına alan yaygın bir cinsellikten arındırma** hareketine katılmaktadır. Bence annenin içindeki kadını saf dışı bırakmayı ve annenin cinselliğini bastırmayı zorunlu kılan “annel”e aşırı odaklamayla bu olguyu açıklayabiliriz çünkü cinsellik katlanılamayacak temsillere davetiye çıkarır: Bunlar, özellikle varoluşu önceleyen bir zamana, ölümle iç içe geçmiş yaşam öncesi bir geçmişe gönderme yaparlar.

⁶ D. W. Winnicott [1974] “La crainte de l’effondrement” (Çöküş korkusu), *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, “Figures du vide”, n° 11, 1975, s.35-44. Nouvelle traduction, *La Crainte de l’Effondrement et Autres Situations Cliniques* içinde, Gallimard, Paris, 2000.

* *Self* (ing.) (ç.n.)

** *Désexualisation* (fr) (ç.n.)

Çöküş korkusunun yalnızca Oedipus öncesi, var olmama, boşluk ya da kendiliğin birliğindeki eksiklik deneyimlerini ilgilendirmedığını düşünüyorum. Bu korku aynı zamanda ve ayrıca başlangıçların inşasındaki kökensel düşlemlerin ve bilhassa ilkel sahne düşleminin canlı ham-maddesini ilgilendirir. Bu [korkunun varlığı], hiçbir şekilde Oedipus karmaşasının yapılandırıcı ya da yapılandırıcı olmayan niteliği hakkında önceden hüküm vermez. Fakat medetsizliğin keskin yarası ve hengamesini tekrar uyandırdığı için cinsel olan tarafından ele geçirilmenin, karşılaması özellikle zor ve halihazırda meydana gelmiş bir olaya benzediğini gösterir.

Cinselliğin doğuşuyla, yani ilkel sahne düşlemleriyle gerçekleşen ve belirlenen çevrenin başarısızlığı, yankısını çocuğun annenin arzusunu doldurmaktaki başarısızlığının kaynağındaki güçsüzlüğünde bulur. Fakat aynı devinim içerisinde düşlemin şimdi ve burada kendi tercümeleri ve sapmalarından geçerek yeniden doğması ve kendisine karşılık gelen duygulanımlarla bağlanması, analizanın sahneyi benimsediğini gösterir: Düşlemin yazarı haline gelerek olaydan vazgeçmeyi, olayda yer almamayı kabullenir. Simon annesinin eşsiz partneri olarak işgal ettiği yerden feragat eder çünkü [annesinin] kaybını fesheden cinsel ve uyarıcı kısım bir anda ona bir kurgu, bir aşk kurgusu gibi görünür ve bu yanılgının tanınması ölüm kaygısını yerinden ederek kaybın melankolik yazgısını uzaklaştırır. Böylece rakiplerine karşı öfkesinde, kıskançlığın gizemlerini keşfeder.

Tam da burada, Freud ve Winnicott'un kavramsallaştırmaları birbirine katılır: İlkine göre, ilkel sahne düşlemi Oedipus öncesidir; ikincisine göreyse çöküş korkusu Oedipus

öncesidir. Fakat bu aynı zamanda iki bakış açısının birbirinden ayrıldığı noktadır: Freudyen öğretinin tamamı, çocuğun cinsellikle karşılaşmasının etkileri üzerine inşa edilmişken Winnicott cinsel olanın bir berisi ya da bir altı olduğunu ve bunun, çocuk ile çevresi arasındaki mübadelelerin doğasını nitelendirdiğini; çevrenin başarısızlıkları ruhsal deneyimler olarak bütünleştirilemediğinde çocuğun gelişimini etkilediğini savunur.

Bu iki konumun önemi, analizin deviniminde, yani esas olarak analizanın ve özellikle de analistin dirençlerindeki aktarım oyununda açıkça görülür. Freudyen bir perspektiften bakılırsa aktarımda yaman bir cinsellikle uğraşırız, çünkü sözün altında yatan ve aktarım oyununun karmaşık ağına yayılan odur. Winnicottçu bir perspektiften bakıldığında, parçalayıcı kaygı, aktarımda “analistin başarısızlıklarına ve hatalarına tepki olarak [...]”⁷ deneyimlenir. “Bu görüngü sayesinde, çevrenin kökensel başarısızlığını kademeli olarak bir araya getirebilecektir.”⁸

Simon’layken bana tamamıyla kendisini dayatan, çoğul versiyonlarında ilkel sahneyi ve ölümü içeren bir ödipal senaryo fikri, hangi (karşı-) aktarımsal zorunluluklara boyun eğdiğini sıklıkla sorguladığım bir başvuruydu benim için. Hatta bugün bu satırları yazarken bile Freud’a yaptığım bu yineleyici göndermeyi neyin desteklediğini kendime soruyorum. Yaşamın aciliyeti, cinselliğin, cinsiyetler ve nesiller arası farkın dinamizminde, çocuğun dışlanmasında, bun-

⁷ *A.g.e.*, s.210.

⁸ *A.g.e.*, s.210.

lardan veya bunların yinelenmesinden kaynaklanan uyarım ve acı hislerinde izleğini buluyordu. Bu başvuru yetersiz kalırsa (ama belki de bu *a posteriori* bir gerekçelendirme) bir yetimin içler acısı kaderinde sıkışıp kalacak kusurlu bir çevrenin ve adaletsizlikle dolu bir hikâyenin dokusuna kapılacaktım. Ve bunun kaçınılmaz sonucu, analizi onarıcı bir deneyime dönüştürmekti. İşte bunu, bu tuzaktan imtina edebilmeyi muhtemelen Simon'a borçluydum çünkü onun için beni annesinin yerine koymak söz konusu dahi olamazdı. Ve elbet, benim için de öyle... Farkında olmaksızın kendiliğinden yaptığım "cinsel" inşa, başlangıçtaki aktarımın aşıkârlığının bir etkisiydi. Simon'un keşfetmemi ve kavramamı sağladığı aslında alelade bir durumdu; dirençleri besleyen bir aleladelikti: Çöküşün ya da çöküş korkusunun kaynağındaki çoktan gerçekleşmiş olay deneyimlenemediği sürece ve sözün yaşamsal tehlike ve tehdit olarak adlandırdığı o deneyim içsel gerçeklikte ağırlanamadığı müddetçe, her zaman kökenlere, yani annenin ve babanın cinselliğine gönderme yapmaya devam eder. İlkel sahne düşleminin inşası-bulunması, analizde bu düşlemin geçişini ve kaydedilmesini güvence altına alır. Böylece cinsellik ve ölüm arasındaki bağlar sabitlenir.

Hilflosigkeit'a beklenti ve umut boyutunu kazandıran budur: Medetsizlik, paradigmasını *infans* temsiliinde bulan yoksun bırakılmayı ve uyarım kalkanının yetilerinin aşılmasını tanımlamakla beraber düşlemlerle çağrışımlı dürtüsel devinimlere katılır. Bu devinimler, yeni temsiller içerisinde düşlemlere biçim ve hareket verirler; gerilim, uyarım ve umutsuzluğa dil aracılığıyla anlam ve neden atfederler.

İnsanlar İyileşmek İstemez

Dirençler

“– Doğru yorumları bulduğunuzda yeni bir görevle karşı karşıya kalırsınız. Yorumunuzu hastaya iletmek için uygun anı beklemeniz gerekir...

– Uygun anı her seferinde nasıl tanırız?

– Bu bir incelik* meselesidir [...] kural, sizin tarafınızdan önerilen yorumun önderliğinde [hastanın] atacağı sadece birkaç adım kalabilmesi için hastanın ona yeterince yaklaşmasını beklemektir.

– Bunu asla öğrenemeyeceğime inanıyorum. Peki yorum konusunda bu önlemlere uyduktan sonra ne yapmak gerekir?

– Artık sadece hazır olmadığınız bir keşfi yapmak kalmıştır geriye.

– O nedir?

– Hastanız konusunda yanıldığınız, işbirliği ve uysallığı konusunda ona mutlak surette güvenemeyeceğiniz, mümkün olabilecek tüm zorlukları çıkararak ortak çalışmanızı engellemeye hazır olduğu -kısaca söyleyecek olursak, kesinlikle iyileşmek istemediği...”¹

* *Tact* (fr.) (ç.n.)

¹ S. Freud [1926] “La question de l’analyse profane” (Laikanaliz), in *Résultats, Idées, Problèmes*, PUF, Paris, 1985.

Erken müdahale veya ani keşif; direnç fikri, psikanalizin en sıkıntılı ve yıkıcı önermelerinin arasında derhal yerini bulur: Analitik sürecin bütünleşik bir parçası ve temel motorlarından biri olarak kabul edilmesi o kadar kolay olmamıştır. Fakat ruhsal aygıtın inşasında dahi kurucu bileşenlerden biri olacaktır: Yerleştirmelerin* her ikisi de bir çatışan kuvvetler karşıtlığı sistemi içerisinde tasarlanmamış mıdır? Tedavide direncin doğuşunu o ya da bu şekilde teşvik etse de direnci üreten yöntem değildir. Freud'un oldukça erken bir zamanda "geri itme kuvveti"*** olarak adlandırdığı direnç, derhal bilinçdışı ve bastırılanla ilişkilerinin incelikli bir çalışmasını zorunlu kılar. Direnç, patojen temsillerin bastırılmasını başlangıçta düzenlemiş olan ve tedavide bastırılmanın kaldırılmasını engellemek için etkin duruma geçen kuvvetin bizzat kendisidir.

Daha sonra yazgısı etkileyici bir biçimde Freud'un patikasını her aşamasına, her dönüm noktasına, eserinin her devinimine (sanki hiçbir uğrakta gözden kaçırılmamış ya da unutulmamışçasına) bağlanarak adım adım takip etmişçesine direnç, 1920'den sonra mazoşist zevk ve ölüm dürtülerinin bağısızlaştırıcı hâkimiyetinde desteğini bulur. Fakat ister bastırmaya ister acıya demir atsın, her zaman orada olacaktır çünkü ruhsal yaşamın mahremiyetinde kaynağını bulur ve beslenir.

Direnç onu feshetmek için ideal yöntem olarak görülen hipnozdan beri oradadır; daha sonra Freud hipnoz vası-

* *Topique* (fr.) (ç.n.)

** *Force de répulsion* (fr.) (ç.n.)

tasıyla iptal edilmesinin yalnızca yüzeysel olarak etkili olduğunu kabul etmiştir. Bunun yanı sıra hipnozdan vazgeçilmesi bazı açılardan analitik yöntemin doğumuna denk geliyorsa bunun sebebi tam da dirençlerin hipnozda hüküm sürmemesinden ve hipnotize edilenin yalnızca “küçük fedakârlıklara” hazır olmasından kaynaklanmaz mı?

Direnç olmaksızın analiz yoktur. Histerinin gözler önüne serdiği ve kanıtladığı budur: Freud’un “inkâr edilemez direnç olgusunda” kendisini gösterdiğini söylediği bastırmanın hizmetindeki kuvvetlerin baştan çıkarma olgusunda etkinleşmesi. Bu model, analist ve hasta arasındaki belirli bir şiddet içeren bir analitik eylem senaryosu sunar: 1897’de Freud Fliess’e “hastanın çocuksu karakterini yüzeye çıkarmak gerekir”, diye yazar. O zamana dek “sadık ve iyi” olarak görülen bu [karakter], bir anda “ba-yağı, yanlış, asi, taklitçi” haline gelmiştir: Öyleyse direncin nesnel ve somut bir şeye dönüşmesi için ona [çocuksu karaktere] “diz çöktürmek”, “yorumu yüzüne vurmak” gerekir. Başlangıçtaki bu şiddetli güç ilişkisi içerisinde yüzleşme fikri, daha sonra sonsuz bir sabır, ölçülü bir bekle-yiş ve her türden sınınmaya karşı dayanıklılık adına terk edilecektir fakat dirençle mücadele şimdilik bir fet-hetme çabası görünümündedir.

Histerinin analitik tedavisi ile doğrudan bağlantılı olan bu yöntem hem uyarım kaynağı hem de zorlayıcı baba/analist ile direnen ve boyun eğmeyi reddeden çocuk/hasta arasında geçen bir telkin, bir baştan çıkarma sahnesini ihtiva etmez mi? Çok sonraları tersine çevirme-

nin değerli çarkları sayesinde aşk arzusu ve doyumu esasen bir tokat sahnesinde konuşlandırılan “Bir çocuk dövülüyor” düşleminin ilk tohumlarını burada bulmaz mıyız?

Geri itme kuvveti, ilkin bir karşı basınç olarak kavranabilir, ham devinimin biçim araması gibi o da bir şekil arar, cisimleşmeyi arar. Nitekim dürtüden doğduğuna göre bir arzu nesnesi talep etmelidir.

Bir sonraki aşama, yani aktarımın keşfi ve tanınması bizi daha da ileri götürür: Aktarım başka durumlarda tedavi edici önemli bir etken olarak görülebilecekken neden analizde dirençlerin en güçlüsüyle karşı koyar, diye sorar Freud. Bunun sebebi, iyileşmeye meyleden güçlerle iyileşmeye karşı koyan güçler arasında bir uzlaşma önermeye müsait durumdaki hastanın tüm fikir ve tüm eylemlerine direncin kendi damgasını vurmasıdır. Burada, tam da bu karşılaşma noktasında, aktarım açığa çıkar: “Çocuksu karmaşanın unsurlarından birinin doktorun şahsıyla ilişkilendiği her durumda aktarım açığa çıkar, daha sonraki fikirleri besler ve kendini bir direnç biçiminde gösterir.” İmge ve duygulanımların yer değiştirmesiyle aktarıma içkin olan kişileşme, özdeşleşmelerin dalgalı oyunu boyunca bir şekilde direncin cisimleşmesini mümkün kılar.

Bu cisimleşmenin zorunluluğuna şaşırabilir, hatta isyan edebiliriz; Belki de bu, direncin bilinmezliğinde ve kimi zaman vahşi olabilen şiddetinde bizi korkutan şeyi ehlileştirmek için ona insan temsilleri ve hatta bunların arasında en yakınları olan anne, baba gibi temsilleri ödünç vermektir. Fakat direnç belki de tam da bu temsillerin gücünü ya da en azından onların çekim kuvvetlerini bildirmek için bu

imgeleri çağırılmaktadır: Babaya isyan etme, meydan okuma, gücüne ve dile getirdiği tehdide karşı “hayır” deme olguları aracılığıyla dirençlerin yerini ilk olarak bilhassa baba tarafında, babanın merkezini işgal ettiği karmaşanın göbeğinde bulur Freud. Anne de her zaman babanın gölgesinde mevcut bulunup yatırım hareketlerini engelleyebilir ve değişime yönelik tüm yolları kapatabilir.

Özdeşleşmelerindeki yön değişiklikleri ne olursa olsun dirençler, her zaman aynı anda benzer ve farklı sahnelerde rol oynarlar: Benzer çünkü açıktır ki iki ana oyuncusu hasta ve analistten oluşmaktadır; farklı çünkü onları yöneten düşlem ya da düşlemler kendilerini çoğul versiyonlarında, dürtüsel devinimlerin değişikliklerinde ve onları işleyen temsillerde gösterirler.

Çiftedeğerlilik, karşıt duygulanımlarında kaçınılmaz olarak olumlu, güven veren ve kendini koruma ile (ve -ya doğru) yönlenmiş bir analist temsili ile olumsuz, endişe verici, yabancı ve cinsellikle harekete geçen bir analist temsili arasında salınmayı kışkırtır: Nefretin aşkı ya da aşkın nefreti, duruma göre orada bulunmanın hazzını ya da hazzsızlığını dile getirmek, beklentiyi ve reddi tercüme etmek, uyarım ve yatışmaya yönelik çifte arayışa tanıklık etmek için sözcükler arar. Bu ikisi arasındaki kavga askıya alınmıştır çünkü ikisinden birinin zaferi, kayıp tehlikesi taşımaktadır: Kendini korumadaki enflasyon, erotik unsurlara karşı güçlenirse nesnenin aşkını kaybetme korkusu tehdidi ortaya çıkar; diğer yandan aşk, aktarımın tutkusunda alevlenirse benliğin kapsayıcılığını kaybetme korkusu istilacı hale gelir. Narsisistik kapanma bir taraf-

tan temel bir direnç olan analizin etkilerine karşı mücadelenin sertleşmiş çekirdeğine sığınak sağlarken diğer taraftan da bağımlılığın gölgesi, [bağımlılık] durumlarının yarattığı dehşete rağmen ötekiye doğru, ötekinin baştan çıkarma imkânlarıymışçasına önerdiği şeylere, çocukluğa, [çocukluğun] arzularına, hazlarına ve acısına dönüş vaadi olarak sunduklarına doğru baskılanamaz çekimin kıyısında gezinir.

André Beestchen'in yakın zamanlı bir metinde² bize hatırlattığı üzere, çocuksu boyun eğmez ve düşlem "sonsuza dek çağrılabilir bir sahnenin dolaysızlığı içerisinde ne hazlarından ne de nesnelerinden vazgeçmeyen bir çocuksu etkinliğin direnme yeri olarak" varlığını sürdürür. Gerçekliğe sırt çevirmiş olsa da düşlem, dünyaya açık olarak kalır. Bir yandan en gizli ve en mahrem olup bir yandan da hitap edilme ve tanınma beklentisi taşıyan kimi ruhsal ürünlerle aynı niteiktir. Gizli saklı bir sahnede oynanır; yaratımını ve nüfuzunu aldatmacaya borçludur ve direnci, esrarengiz doyumunda gizlidir. Bu [doyum], bilinçdışı temsilin varsanımsı gerçekleşmesine tabi hale gelir. Fakat düşlem aynı zamanda düşünceyi gerektirir ve düşünceyi aceleci bir sakinleşmenin kısa devresine maruz bırakarak onu ele geçirir: Böylelikle narsisizmi koruyan büyüklenmeci benliğin hizmetinde olan bir sahnelemeyi kışkırtır ve yinelenen ısrarıyla direnci besler.

² A. Beestchen, "Insoumission de l'infantile", *Inactuel*, "Résistances", n° 4, printemps 2000, s.101-114.

Dirençleri cisimleştirme mecburiyetine böylece bir adım daha yaklaşılabilir: dirençleri çeşitli sahnelerde cisimleştirmenin ötesinde, kökensel düşlemlerin tüm düşlemsel üretimlerin ortak temel dayanağı olduğunu kabul edersek dirençlerin bu düşlemlerin yanında ya da karşısında konuşlanabileceğini görürüz. Benlik dirençleri, aktarımla kurulan ittifakı ateşleyerek düşlemin tedavide doğmasını ve konuşlanmasını engellemek için çalışan bastırmayı canlandırırlar. Altbenliğin dirençleri ise tam tersine bastırmaya karşı çalışır ve izleğini ödünç aldıkları yineleme kompülsiyonunun eyleminin, hatırlamanın yerine geçmesine katkı sağlayarak arzunun eyleme dökme aracılığıyla gerçekleşmesine önayak olurlar. Bu çatışmalı biçimlenme, aktarım ve dirençlerin bir arada hareket ettiği dairesel bir sistem içerisinde dirençleri ağırlaştıran bir aktarım enflasyonu için fiilen elverişlidir.

Aniden endişe veren bir şüphe baş gösterir: analiz, düşlemlerden iyileştirecek midir? Semptomlar ya da tüm uzlaşma oluşumları gibi düşlemlerin de giderilmesini hedefleyecek midir? Diğer bir deyişle, hastanın kökensel aşk nesnelerinden kopması ve bilinmeyen başka bir yer edinmek için düşlemsel sahnede ve analitik sahnede birinci, merkezi yeri işgal etme arzusundan feragat etmesi -çünkü Michel de M'Uzan'ın altını çizdiği gibi analizle iyileşme, önceki bir sağlık haline dönmeye izin vermez- düşlemlerin terk edilmesini de ima etmez mi? Bastırmayı ve yineleme kompülsiyonunu besleyen dirençlerin ardında, düşlemleri kaybetme korkusu pusuda bekler. Bu korku, nesnelerin aşkını yitirme kaygısının bir tercümesi, bir tezahürü olabilir ve analiz bu tehlikeye dair önemli bir tehdidi temsil edebilir.

Düşlemin kaynağını ve tetiklenmesini bir benlik çekiminde buluyor olması, ötekiye daha az açık olduğu anlamına gelmez: onun bakışını, tepkisini, ilgisini ve uyarımını beklemektedir. Doğuşu ve sözcüklere dökülüp dille iletilebilmesi, kendisini yaratan varsanımsı kuvvet nedeniyle seansa kaçınılmaz olarak etkinleşmesini gerektirir. Analitik deneyim, düşlemleri gün yüzüne çıkartarak yok olmalarını sinsice tetiklemekle, insanların gizli hazinelerini gasp etmek ve onları güçsüzlüğe sürüklemekle suçlanabilir. Bu rahatsızlığı yaratan, kuşkusuz J.B. Pontalis'in deyişiyle "bilinçdışının budalalığı"dır; "dik kafalılıkla hakkını talep eden, ölçüsüz, doyumsuz bir gereksinimle" yüz yüze bırakır bizi: "yoksun bırakılmaktansa öfkeyle her şeyi yok etmeyi seçecek... sevilen nesneye tamamıyla sahip olmak isteyen zorba aşığın, avını bırakmayı reddeden yırtıcı hayvanın, majesteleri konumunun hayali tümgüçlülüğünü yitirmenin ıstırabı içindeki çocuğun acılı gereksinimi"³.

Öyleyse başvurabileceğimiz tek yol bu kaçamaklı düşüncelere ve onların incelikli ağlarına karşı isyan etmek olabilir: Şimdi bu amaca katkı sağlamaya çalışırken yalnızca Freud uzun uzadıya oluşumunu incelediği için değil, fakat birçok insan üretiminin kaynağında bulunduğundan çekimi ölçüsünde bir geri itme kuvveti yaratmazsa olağanlaşma tehdidi içerdiği için psikanalizin en bilinen düşlemlerinden biri haline gelen düşünme tekrar geri döneceğim.

³ J.-B. Pontalis, *Ce Temps Qui ne Passe Pas*, Gallimard, Paris, 1977, s.105.

“Bir çocuk dövülüyor: Cinsel sapkınlıkların kökeninin bilgisine katkı” 1919’da, Freud’un çalışmasının iki büyük hareketi arasındaki birleşim döneminde ortaya çıkar: metin, ilkin, oldukça örtülü bir şekilde, “Bir çocuk dövülüyor” düşleminin, baştan çıkarma düşlemlerinin en canlı tercümelerinden biri olarak düşünülmesi gerektiğini önerir ve ayrıca bir ruhsal ürün ve analizin bir ürünü olarak bu düşlemin imalatının paradigmatik gelişimlerini sergiler; aynı zamanda, *Haz İlkesinin Ötesinde*’nin yayınlanmasını önceleyen kargaşayı erkenden haber verip aşk ve cezanın, uyarım ve acının skandal bağlarını öngörerek, mazoşizmin “çocuksu” temsillerini sahneye koyar.

Bu düşleme bir kez daha geri dönüyorsam bunun sebebi, elbette ilk olarak düşlemin tedavi ve aktarıma içsel bir devinimde serimlenmesidir; fakat asıl olarak, farklı aşamaları, statüleri birbirinden farklılaşan ruhsal üretimleri göz önüne serdiği için düşlemlere ilişkin genel, büyük ölçekli ve fazlaca yekpare bir kavrayışı bozguna uğratmaya izin vermesidir. Analiz esnasında ve yalnızca analize özgü durumda farkına varılabilecek olan bu diyalektik, görünürde analisti dışında bırakan bir düşlemin inşası sayesinde hastanın uyarıcı bir ruhsal olayı analitik sahne içerisinde benimseme imkânını gözler önüne serer. Görünürde, çünkü arzu şimdi ve burada bastırılmış olsa da hasta [analiste] hitap eder ve baştan çıkarmaya çalıştığı aslında odur. Yalnızca anonim bir kayıtsızlıkla izlenen bayağı bir ilk sahnenin bulanık ve kayıtsız hatırasından (“Bir çocuk dövülüyor”) düşlemin yaratıcısının dövülen çocuk yerini aldığı ve böylelikle kahramana dönüştüğü

net ve uyarıcı ikinci sahnenin yaratımına (“Babam tarafından dövülüyorum”) geçiş, temel bir devinimden ileri gelir: Hasta, edilgen olarak deneyimlediğine inandığı şeyi etkin olarak inşa eder ve ona temsil biçimini verir. Burada söz konusu olan yeniden hatırlamak değildir; “değişebilir” anlamlandırma hiç değildir: Bu zamana dek kendini saklayan arzuyu teslim eden bir konum değiştirmedir. “Beni dövüyor, beni seviyor, beni dövüyor” ifadesinin düşlemin görünür içeriğinden gün yüzüne çıkardığı, şu temel inançtır: “Tek sevdiği benim!” Ancak bu değişimin başlaması için, zamanında çocuğun uyarılmasına sebep olan ve bugün analizde yinelenen baştan çıkarıcı etkinliğin ilk olarak ötekinden geldiğini, ötekiye bir tepki olduğunu tanımak gerekir: Edilgen konum hastanın analizinin etkilerini, analistin onun üstündeki etkisini tanımasına izin verir. Kadınsı “Babam tarafından dövülüyorum” versiyonunu dile getiren “Bir çocuk dövülüyor”un ikinci aşamasında edilgen rolün üstlenilmesiyle tanıklık edilen, temsil ve temsilin teselli edici işlevi vasıtasıyla [mümkün olan] bu benimsemedir: Babanın sevgisini ve yasağını yoğunlaştırır, baştan çıkarma arzusunu ve bu arzunun gerçekleşmesinin davetiye çıkardığı cezalandırmayı bir araya getirir; diğer bir deyişle, düşlemin inşası sayesinde benliğin her biri öteki kadar zorlayıcı olan altbenliğin ve üstbenliğin taleplerini doyurmasına izin veren uzlaşmayı bildirir. Buradan baktığımızda düşlemin doğuşunu, gelişimini ve çözülüşünü, analizdeki temel bir devinimin sözcüsü gibi, hareket halindeki özdeşleşimsel konumlara doğru bir açıklık olarak anlayabilir ve duyabiliriz: Düşlem sahnesindeki bir yer değişikliği, içsel sahnedeki bir yer

değişikliğini yansıtır. Uyarım tarafından dayatılan edilgenlik ve tedaviyi düzenleyen temsil etkinlik arasındaki yani analizde bir yandan arzuların dürtüsel kaynaklarıyla birlikte tanınması ile diğer yandan bunun talep ettiği her tür çalışmanın uygulanması arasındaki paradoksu ya da çelişkiyi kabul etmeye izin veren muhteşem bir umudu temsil eder.

Edilgenlik ve direnç arasındaki bağlar sorusu özdeşleşimsel devinimler bakımından kavranabilir: Her ikisi de cinsiyetler farkından destek alırlar ve direncin en güçlü kuvvetleri kimi zaman, esasen [bu farkın] edilgenlik ile karşıtı olan etkinlik için sunduğu figür ve imgelere büyük ölçüde yatırım yapabilirler. Edilgenlik, tedavinin ve iyileşmenin motoru olduğu gibi, içerdiği erotik unsurlar ve açığa çıkardığı ölümcül temsiller nedeniyle önemli bir direnci harekete geçirir. Her biri özneye edilgen bir konum veren kökensel düşlemlerin çoğul versiyonları da burada dokunur: ilkel sahne, baştan çıkarma, kastrasyon, anne karnına dönüş düşlemleri, baştan çıkarılan ve engellenen çocuğu, bu üretimler tarafından belirlenen ve aynı zamanda kapsanan sarsıcı coşkularla çalkalanan medetsizlik içindeki çocuğu sahneleyen inşalardır.

Dirençlerin zincirlerinden boşalması, bu değerli hazineleri muhafaza etmek, canlılıklarını korumak, arzuların gerçekleşeceğine dair vaadi, onları hem gizleyen hem de koruyan acılı perdenin ötesinde el değmemiş halde tutmak için midir? Aktarım izleklerini ödünç alırlar, baştan çıkarma ve analist korkusunda cisim bulurlar; bunu yaparken çekici gücü ve baskılanışında yarattığı uyarım ölçüsünde güç sahibi olan bir baba figürüne sadık kalırlar; yineleme

vasıtasıyla aşk talebinin sonuçlandırılmasını ve katlanılmaz gerçekleştirilmesini umutsuzca ararlar.

Yine de analizde direnç, yatışmak için bir ret talep eder. Ensest baştan çıkarmaya ve özel bir etkinlik talebine karşı söylenen “hayır”, analizanı kendi içsel kaynaklarına yeniden odaklayan analistin çifte “hayır”ı, düşlemin yabancılaştırıcı bağlarını çözmeye izin verir. Bu, sözcüğün eylemi adına analistin “doğrudan” eylemi reddetmesidir. Bu kuşkusuz ki analitik sürecin yerleşmesinin ya da Winnicott’un formülleştirmesi ile söyleyecek olursak kimseye ait olmayan bir başka sahnenin, bir iki-aradalığın, analizin iki partneri için bir aracı yerin, düş ve acı için bir serimlenme alanının, temsil ve duygulanımlar için bir sahnenin kurulmasının koşuludur.

Cinsel kışkırtmaya karşı “hayır” temsil etmeyi ve yer değiştirmeyi mümkün kılıyor ve medetsizliğe karşı “hayır” nesneye müracaatın içselleştirilmesine davetiye çıkarıyorsa bunlar, Pierre Fédida’nın söylediği gibi analistin, onun bizzat mevcudiyetinin tutarlılığı sayesinde. Bu mevcut bulunmanın bir paradoks yarattığı elbette düşünülebilir: uyarım kaynağıdır, yatışma kaynağıdır ve bu çifte devinim içerisinde Winnicott’un “*good, enough*” anesiyle, yani aşırı ve yetersiz arasında kalan annesiyle, uyarıcı olabildiği gibi “hayır” da diyebilen bir anneyle özdeşleştirilebilir. Nesnenin kullanımı (medetsizlik durumunda içsel nesneye müracaat ya da dönüş anlamıyla), bu nesnenin düşlemsel olarak yok edilmiş ve bu yıkımdan

sağ çıkmış olmasını gerektirir: Winnicott'un⁴ bu iddiası Freud'un, nesnenin bir zamanlar gerçek anlamda doyum sağlamış ve kaybedilmiş olmasını, nesnenin temsilinin koşulu olarak önerdiği ifadesine oldukça yakındır. Temsil esasen nesneyi kullanma becerisine tanıklık eder ve bu [becerinin] bir ürünüdür çünkü nesneyi yokluğunda ortaya çıkarabilir; çünkü algısal olarak kaybolmuş olsa dahi onu çağırabilir ve yaşatabilir.

Başlangıçtan beri Freud, tedavide söylenilenin aynı zamanda nasıl başka bir şey söylemek istediğini, dilin anlamı nasıl bozguna uğrattığını, arzunun nesnesini taşıyan içeriklerde dahi nasıl kılık değiştirdiğini gösterdiyse de dil üzerine analitik çalışmalarının en etkileyici biçimi, alt üst edici bir okumasını sunduğu olumsuzlamada kendisini gösterir: Olumsuzlama yalnızca arzuyu yadsıyarak olumlamaz, aynı zamanda içe yansıtma ve yansıtmadan yola çıkarak kökensel düşünce süreci olarak kendini dayatır; ruhsal alanın, yani içteki sahneyi ağırlayan bu öteki yerin iskelesini inşa eder.

Öyleyse “hayır, o annem değil”, “hayır, onu düşünmedim” ve kimi zaman da kısa yoldan içsel gerçekliğe, bilinç-dışına ... ve düşleme “hayır” olarak duyabileceğimiz analize “hayır” arasında nasıl denklikler vardır? Bu “hayır”ın yoğunlaşmasında temel bir düğüm, çoklu seslerin bir keşişimi olacaktır: sürecin yerleşmesini mümkün kılan dilin kuvveti aslında geri itmenin ve dolayısıyla çekimin kuvveti ve dahası analistin “hayır”ıdır. Olumsuzlama reddi,

⁴ D. W. Winnicott [1971] *Jeu et Réalité. L'Espace Potentiel* (Oyun ve Gerçeklik. Potansiyel Alan), Gallimard, Paris, 1975, s.131.

direnci ve analitik edimin koşulunu aynı anda bir araya getirebilir.

Analize karşı mücadele, “hayır”ı tanımak istemeyen ve her türlü feragati reddeden bir düşleme duyulan inanca karşı gelebilecek her şeyden kaçınma, koruyucu bir önlem anlamına gelmez mi?

*

Bu “hayır”ın ve analize direncin doruk noktası şüphesiz ki karmaşık olumsuz terapötik tepki görüngüsünde kendisini gösterir. Aslında Freud tarafından 1916’da önerilen “Başarı önünde başarısızlık” formülleştirmesi bana kalırsa, hızlıca seyrini hatırlatacağım şu yargılamayı açıklamak için daha elverişlidir. İlk olarak başarı: tedavinin olumlu etkileri ve onlardan kaynaklanan haz. Sonra ve çoğunlukla aniden sanki kötü bir düşte, iki kişilik bir kabustaymışçasına alaşağı olmak: analizan gittikçe daha kötü olur; analistse nadiren ondan daha iyi durumdadır. Ya analiz? Freud’un bu görüngü nezdinde açık bıraktığı yolda, analizin “başarısının” ötesinde, bir anda tehditkâr hale gelen ensest arzuların doyumunu keşfedebiliriz: Böylece, düşlem ve aktarımdaki gerçekleşmesi ile sertliği arzuların tutku yoğunluğu ölçüsünde artan bir üstbenliğin şiddetli tepkisi arasında epey sıkı bir ilişki örülür. Analiz artık katlanılmaz bir uyarımın -ya da bir hazzın- dehşet verici faili haline gelmiştir ve olumlu etkileriye cıneyet delili değerini alır: Analist ve hasta arasında bir şey geçmiştir; cinsel bir olayla ilişkisi kaçınılmaz olan bir şey... Bir kez daha erotik altyapılar vasıtasıyla mazoşizm

bilhassa amansız dirençlerin hizmetinde silahlandırmıştır: bu dirençler, hazzsızlığa ya da daha da kötüsü acıya el koyar ve onu değişime, iyileşmeye karşı kullanır. Uyarım aşırı yoğunluğu nedeniyle bariyerlerden taştığı, setleri altüst ettiği ve hiçbir etkinlikle yatıştırılamayacak biçimde ve devamlı olarak kendini muhafaza ettiğinde, ayrılıkla ve ayrılığın sebep olabileceği narsisistik kırılmayla bağlantılı ruhsal acı galip çıkar: Olumsuz terapötik tepkiyi niteleyen işte bu medetsizlik durumu ve onun geri çevrilemezliğine dair inançtır.

Yorum ve [yorumun] önerebileceği analogik arzu gerçekleşmesi dirençlerin ağırlaşmasına yol açtığı zaman, yineleme kompülsiyonundaki enflasyon yoğun bir kötülük halini, hazzsızlığı ve acıyı tetikler: Bu geçişi bir reddediş; beraberinde haz getirebilecek bir dönüşümün gerçekleşebileceğini kabul etmeye dair imkânsızlık olarak düşünebiliriz. Bu durumda direnç, hastanın tüm değişim işaretlerinin belirmesine karşı verdiği mücadeleden ibarettir ve umutsuzluğun amansızlığıyla yükselen bir ruhsal acıda kendisini gösterir.

Aktarım tutkuya dönüştüğünde, kökensel aşk nesnelerinden zorunlu kopuşu ihtiva etmez mi? Aktarımın ima ettiği yer değiştirmenin, en az birincil nesnelere tahsis edilen aşk ve nefretin sabitlenmiş kalması kadar zor ve acılı olduğu açığa çıkar: Bu durumda aktarım, bu nesneleri terk etmek ve onlara ihanet etmek gibi yaşanabilir; bu da nesneler tarafından ihanete uğrama ve terk edilme korkusunu beraberinde getirebilir. Bu aşırı anlarda olumsuz terapötik tepki, oldukça kesin ifadelerle söyleyecek olursak ahlaki

mazoşizmin tüm ıstırap verici konumlarını her şeye rağmen sürdürmek amacıyla iyileşmeyi reddetme ve tedavinin zehirli, şeytani boyutlarını suçlayarak yararlarına ayak diremek anlamına gelir: Aslına bakılırsa yazgının kuvvetleri tarafından buyrulan ve ardında ebeveyn figürlerinin zorbaca emirlerinin saklandığı hedeflerle çelişmek söz konusu olamaz. Bu kez dirençler, yalnızca baştan çıkarıcı ve zorlayıcı bir babaya gönderme içerisinde değil; el koyan, güçlü ve kıskançça kendine sakladığı üçü paylaşmaya tahammül edemeyen ve çocuğu yalnızca kendi taleplerine boyun eğdiren bir anneyle göndermeyle cisimleşirler: anne ve analist için duyulan bu istismarcı çekimin ya da belki güvencesiz de olsa yine de azimle savunulan vazgeçilmezliğe dair inancın nasıl bir haz getirisi vardır? Çünkü gayet iyi bildiğimiz gibi, olumsuz terapötik tepki analizanı kaçırmaz; tam tersine, onu ölçüsüzce analize bağlar. Eğer Freud'un edilgen konumun en açık haliyle "sevilme" sınıdına ilişkin önermesini kabul edersek bu "olumsuz" düşkünlükte, sevilmenin reddedilişini; skandal yaratsa da edilgenliğin reddini göz alıcı bir şekilde gözler önüne seren bu reddediş duymamız gerekir. "Sevilme"nin Freud'a göre kadınlığın özünü ve erkekteki kastrasyon kaygısıyla eşdeğer olan aşkı yitirme korkusunu meydana getirdiği düşüncesi, bizi bir kez daha çalkantıya sürüklemekten geri durmayacaktır: Evet, sevilme tahammül edilemez olabilir; evet, bu keşif ya da bu kabulle bağlantılı olan haz, aşırı bir hazzı yaratabilir; evet, acıdan feragat kabul edilebilir olmayabilir; ve evet, iyileşme fikri, iyileşmemek için verilen durmak bilmez bir mücadeleyi harekete geçirebilir.

Freud, 1925'te psikanalize karşı düşmanlığın sebeplerini hatırlattığında ilk olarak "yeniliklerin" her zaman ruhsal savunmaları kışkırttığını ve belirsizlik ile kaygı verici bir beklentinin onlara eşlik ettiğini belirtmiştir. Psikanalizin bu rahatsızlık verici yeniliklerinin arasında iki tanesini anımsatmıştır; bunlar esasında en temel olanlarıdır çünkü Freud bunlara devamlı olarak geri döner (ve biz de bugün bile "yeni" sanki belirsiz bir şekilde kendisini yeniliyor ya da yineliyormuşçasına bunlara geri döneriz): Bir yanda zihinsel yaşamın bilinçdışı kısmı, diğer yandaysa cinsel olanın önemi ve bilhassa Oedipus kompleksinin ağırlığı. Direncin mantıksızlığı ve adaletsizliği kaynağını insan kültürünün iki temel ilkesinde bulur: Doğal kuvvetlerin denetimi ve içgüdülerin baskılanması. "Egemenliğin tahtı, zincirlenmiş kölelerin üstünde yükselir: ehlileştirilmiş içgüdüsel unsurların arasında, dar anlamıyla cinsel itkiler güç ve şiddetle hükmederler. Eğer zincirlerinden kurtulacak olurlarsa taht alaşağı olacak, egemen ayaklar altında çiğnenecektir. Toplum bunu bilir ve bundan bahsetmemize izin vermez."⁵

Cinselliği ve cinsiyetler farkını kabul etmek, ilkel sahne paradigmasını -J.-C. Lavie'nin yazdığı gibi, onun "mükemmelliğini"⁶- kabul etmeye geri döner. İster anne ister baba tarafında olsun, dirençlerin vücut bulmasında alınan taraf ne olursa olsun bu ikisini bir arada düşünmemek için

⁵ S. Freud [1925] (1925 b), "Résistances à la psychanalyse", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, "Regards sur la psychanalyse en France", 1979, n 20, s.173-181.

⁶ J.-C. Lavie [1997] "Excellence paradigmatic de la scène primitive", *L'amour Est Un Crime Parfait*, Gallimard, Paris.

ayırmaktan ibaret olan bir çabaya kılavuzluk eder: Bu anlamda, direncin en güçlü kalesi tam da çocuğu sahneden dışlayan cinselliğe karşı ilkel sahnenin reddedilişi üstünde yükselir. Çocuksunun narsisistik gücüyle buyrulan düşlemin düzenlemeleri ve tertiplenmeleri, analiz tarafından yerinden edilme riski taşır. Bunların arayışında oldukları ve mümkün kıldıkları gerçekleşme biçimleri kimi zaman kapı dışarı edilebilir; daha da kötüsü, bunların barındırdığı enstest inançlar ifşa edilebilir ve geri püskürtülebilir. Gerçekte, zincirlerin çözülmesine ve yer değiştirmeye izin verdiği için feragatin bazen bir yatışma sağlayabileceğine inanmıyoruz; ötekiyle kurulabilecek kabul edilebilir tek bağ olan aktarım acısına ve kökensel düşlemlerin tekil, bireysel oluşumlarına bağlı kalıyoruz: Çocukluğun ıstırabını yineleyen, tüm alanı işgal eden ve yeni nesneler için yer bırakmayan, yabancı bir cinselliğin kurulmasına izin vermeyen bir ıstırap bağıdır bu. Başarının önünde başarısızlığı tetikleyen ödipal senaryo ve enstest gerçekleşme modelinde nasıl ebeveyn cinselliği reddediliyorsa analizde de cinsel olan reddedilir: Analiz verimli olmamalıdır, kısır kalmalıdır; farkına varılabilecek yeni etkilerin yokluğu ve acının sürdürülmesi, analist ve hasta arasında mutlu bir bağ olmadığını gayet iyi gösterir. Ve aynı zamanda eğer cinsellik yoksa, eğer cinselliğin var olabileceği bir yer yoksa kökensel cinsellik de yoktur. Bu inanç, ilkel sahnenin devamlı olarak püskürtülmesini; analizin iki partneri arasında ortak ve kendine has mahrem bir dilin yaratımı esnasında ilkel sahnenin sözcükler aracılığıyla canlanan temsillerde açığa çıkmaması için durmaksızın verilen kavgayı tetikler. İlginç bir şekilde

duygulanım varlığını sürdürür, çünkü düşlemleri yitirme korkusuyla harekete geçen direnç, hazzsızlık ve acıya sabitlenir; [hazzsızlık ve acıyı] sürdürmek için çabalamasının nedeni, birincil aşk nesnelere olan kusursuz bağlanmanın neredeyse somut ve görünür kanıtlarını teşkil etmeleridir. Çocuğunun tuzağına düşmüş bu benlik bağımlılığı durumunda ciddi bir tehdit, çocuğunun boyun eğmezliğinin feshi gizlidir.

Freud'un 1923'te olumsuz terapötik tepkinin en kuvvetli etkenlerini -hekime meydan okumaktan ve hatta narsisistik erişilmezlikten bile çok daha güçlü olan etkenler- sayarken teşhir ettiği tam da bu durumdur: Hasta oluştta doyumunu bulan ve ıstırabın temsil ettiği cezalandırmadan vazgeçmek istemeyen ahlaki zorlama ve bilinçdışı suçluluk duygusu. "Suçluluk duygusu kendini olduğu gibi açığa vurmaz", yazar Freud: "kişi kendini suçlu değil hasta hisseder" ve bu görüngüyle yalnızca uç vakalarda değil, neredeyse tüm nevroz tedavilerinde karşılaşıldığını ekler.

Derinlemesine İşlemeler

Bir geçiş, bir geçit: derinlemesine işlemeyi bana kalırsa en iyi anlatan sözcükler. Sanki bir yerden diğerine gitmek için, bir andan diğerine geçmek için bir ülkeyi ya da denizi geçermişiz gibi bir geçiş. Engellerle, anaforlarla, dalgalarla, fırtınalarla dolu ama yine de kendi gidişatının direngenliğinde, sesleniş güzergâhında açılmış bir patika gibi...

Önemli olan devinimin talebi, *durch* ve *per'*dir*: yinelemenin yorulmak bilmez hareketsizliği için mümkün bir açıklık gibi, bir yer değiştirme gibi... İmgelerin hareketliliğinde, ruh halinin dalgalanmalarında, sözcüklerin değişimlerinde muhafaza edilmesi, korunması gereken devinim... Temsillerin ikamelerinde, dürtüsel alaşağı oluşlarda, duygulanımların tersine dönüşlerinde desteklenmesi gereken devinim... Yani, uzam ve zamanı başlatan devinim: Yerleştirme** boyutuyla -Freud'a göre dirençlere batma- ve ayrıca zamansal boyutuyla derinlemesine işleme. Beklemek, yorumlarımızın etkilerini beklerken kendi sabırsızlığımıza sabretmek gerekir, der Freud. Aktarımda zaman ve uzam, burada ve şimdi, analiz esnasındaki aktarım hareketleriyle ilişkili olarak zaman ve uzam.

İlk olarak, Fransızca tercümesinde *durcharbeiten*'ı yakın bir versiyonuyla karıştırma riskini ortadan kaldırmak için hareketliliğe vurgu yapmak gerekir: *per-elaboration* (derinlemesine işleme), *élaboration* (işleme). Yalnızca ön ek değişse de temel ayrımların taşıyıcısı da odur. Israrlı olmamın sebebi, bu semantik yakınlığın beni yanıltmış olması ve çalışmamın tam da bu karışıklık ve karışıklığın kabulünden yola çıkarak -bir direnci fark ettiğimiz gibi- başlamış olmasıdır. Laplanche ve Pontalis'in henüz 1967'de belirttiği üzere "*élaboration*" taşıdığı biçim

* Türkçe'de derinlemesine işleme olarak karşıladığımız Almanca *Durcharbeitung* ve Fransızca *Perlaboration* sözcüklerinin ön ekleri olan *durch-* ve *per-*. (İngilizce *Working-through*). Türkçe'de karşılamak için *Derinlemesine İşleme* gibi halihazırda yorum içeren (derinlemesine) bir karşılık seçilmiştir. (ç.n.)

** *Topique* (fr.) (ç.n.)

verme nüansı nedeniyle uygun değildir: İşleme, birikmeleriyle ruhsal aygıtı tehdit eden uyarımları *denetim altına almak* için şey temsillerinin sözcük temsillerine dönüşmesini düzenleyerek çağrışımsal bağlantılar kurmaktan ve bu bağlantılardan anlam çıkartmaktan ibaret olan işlemdir. Kimilerinin önerdiği gibi “işleme” ve “derinlemesine işleme” arasındaki eşdeğerliği sürdürmek, kuşkusuz Freud’un değerlendirmelerindeki elipsimsi biçimle tetiklenen amirane ihtiyaca boyun eğmek olacaktır: Ondan daha ileri gitmek; kesin teknik anlamlar, bir araya getiren ve tam tamına kapsayan anlamlarla bağlayarak kavramın sınırlarını çizmek gerekir.

Kısacası, derinlemesine işlemeyi işlemek gerekecektir; analistin zorlu (*dur*) emeğine (*labeur*) son bir hedef ekleyerek süreç üzerindeki hâkimiyeti güvence altına almaktır hedef: Çalışmanın sonlanmasını *sonuçlar* tesis edecektir. Fakat sözcüğe içkin belirsizlikten vazgeçmek aynı zamanda onun özünü terk etmek değil midir? Freud’un derinlemesine işleme üzerine yazılarının azlığından mı şikâyet etmeliyiz? Ya da daha ziyade, esrarengiz biçimleri, askıya alınmış bağlılıkları, bilinmeyen tarafları ve tamamlanmamışlıklarından keyif mi almalıyız?

Öyleyse, “esas olanların tümünü” anladığını iyice bilmek kaydıyla herkese analizin bu anına dair kendi temsillerini inşa etme -göreceli- özgürlüğü düşer: derinlemesine işleme, başta tedavinin işleyişine, dahası hatırlanan geçmişin niteliğine, aktarıma, dürtünün “ne amaçla” olduğuna ve de dilin, düşüncenin ve duygulanımların işlevlerine dair tüm kişisel konumlanışları sınımadan geçirir.

İlk olarak özellikle analist ve analizanın bu prosedürdeki yerlerini ve rollerini tanımlamak için Freud'un iki metni arasındaki (1914 tarihli "Hatırlama, Yineleme, Derinlemesine İşleme" ve 1926 tarihli "Önceden İfade Edilen Görüşlerde Değişiklikler") salınımlarından kaynaklanan ayartılar hangileridir? Derinlemesine işleme yalnızca analizanı, onun dirençlere batmasını, yineleme kompülsiyonuyla yüz yüze kalmasını mı ilgilendirir? Yoksa yalnızca analizi, analizin tahmin etmek, inşa etmek ve yorumlamak için gösterdiği çabayı mı ilgilendirir? Öyleyse derinlemesine işleme geçişinin aralarında gerçekleşeceği iki çekim kutbu, kuvvet ve anlamdan ibarettir: Analizanda dirençlerin kuvveti ve analistte anlamın inşası. Tahmin edileceği üzere derinlemesine işlemenin motoru, aktarım ve aktarımın ele alınışıdır.

1914'te Freud'un öne çıkan düşüncesi, kovalamak ve azmetmektir. Her ne kadar (analist için?) tatmin edici görünse de dirençlerin işaret edilmesi ve yorumlanması ile yetinmemek... "Yorumunuzdan beklediğiniz etkileri anında göremiyor musunuz?" diye sorar Freud, yeni başlayan meslektaşlarını rahatlatmak için (ötekileri hoş tutmak mı istiyordu?); "çalışmanızın, çabalarınızın bir başarısızlıkla tamamlandığına inanmayın". Dirençlerin tanımlanmasını takip edecek olan derinlemesine işleme aşaması, analizin en iyi anlarında çağrışımsal olarak gerçekleşmelidir ki verilen anlam yankısını bulabilsin. Bir gizil dönem* zorunludur çünkü analizan engel ve karşıtlık yaratan şeylere toslamıştır: Dirençlerin yükselişi, daha

* Latence (fr.) aynı zamanda gecikme. (ç.n.)

sonra “Analizde İnşalar”da⁷ tekrar ele alınacak olan “Hayır, bunu ben düşünmedim” olarak duyulabilir ve analistin “tam da yerine” dokunduğunun emaresi olabilir. Tamamıyla hastaya ait olan içsel bir zaman vardır çünkü kendi engellenmelerinden geçerek bunların sebeplerini, benzer olanın onu avcunun içine almasını, aynıyı yinelemeye ilişkin kapıldığı çekimi, şimdi ve burada keşfetme görevi ona düşmektedir.

Payına düşen yalnızca ve yalnızca beklemekse analistin sürecin dışında bırakıldığını söyleyebilir miyiz? Tahmin etme, inşa etme ve anlam önerme çabasından sonra, edilgenlik içerisinde geçen bir tür ev hapsi... Yorumun bir güç, anlam kuşanan bir saldırı, analistin bir edimi olduğunu düşünecek olursak roller tersine dönmüştür. İki taraf arasında nasıl güç ilişkileri, nasıl anlam ilişkileri vardır? Bu ilişkiler aynı zamanda, aktarımın izlediği yolu (*trame*) ya da dramasını (*drame*) oluşturur; her tür yer değiştirmeye direnç gösteren bir yerleştirmeye mihlanmış, yavaşlığın ve sürenin damgasını taşıyan bu emek boyunca dakiklikle huzura çağırılırlar.

Freud’un avutucu notunda vermek istediği ders burada açığa çıkar: düş kırıklığına uğramayın, daha sonra göreceksiniz. Bir babanın çocuğuna söylediği gibi: “Büyüyünce göreceksin...” Güçsüzlük tespitiyle durdurulma değil; bir vaat, geleceğe bir yatırım, tastamam bir dürtüsel devinim gibi duymalı... Analizde büyü yoktur: Bilinçdışını bir sözle yola sokmak; dirençleriyle felce uğramış bir ruh

⁷ S. Freud [1937] “Constructions dans l’analyse”, *Résultats, Idées, Problèmes* içinde, t. II., PUF, Paris, 1985.

üzerinde sözün gücünü sağlamlaştırmak, ona “ayağa kalk ve ürü!” demek mümkün değildir. Freud’un tavsiyelerinde duyulabilecek mesajlardan biri de budur: Analiz bir hâkimiyet altına alma çabası değildir; analizi canlandıran düşünce ve hatta anlamın, asılsız bir tümgüçlülüğün dolaysızlığıyla bilinçdışını tam anlamıyla alt etmesi mümkün değildir.

*

Bir gün, düşlerinde birbirini kovalayan tren ağlarında ve hayatından geçen kadınların en ilginçinde tamamıyla kaybolmuş haldeyken şöyle dedim ona: “Bir kadın, başka bir kadını gizleyebilir.”

O anda beni bu cümleyi dile getirmeye itenin ne olduğunu hatırlamıyorum; belki de basitçe, kadınlar kadar trenler yüzünden de seanslarına sistemli olarak geç kalıyor olmasıydı. Fakat bu sözcüklerle çağrışımlı olan imgeyi kusursuzca hatırlıyorum. Tren yolu kavşağında yaslanmış duran bir kadın ve şu uyan: “Bir tren diğerini gizleyebilir, karşıya geçmek yasaktır.” Cümlemin ve vadettiği ikamenin hiçbir etkisi olmayacaktı. Étienne bunu tuhaf buldu ve şunları diyerek konuyu kapattı: “Sonuçta, siz öyle diyorsanız...” Bu beni düş kırıklığına uğratmıştı. Fakat hakikaten de bayağı olan bu fikir benim için yitip gitmedi, zincir atmışçasına kaldı. Seanslardaki malzemede bu izleği devamlı olarak seçiyordum.

Étienne, solgun ve donuk bir anne figürünü, ihtiyatlı ve özenli bir ev hanımını, görevlerinin gündeliğinde silikleşmiş, devamlı aynı mavi-beyaz ekoseli gömleği giyen, biçimsiz, bedensiz ve hareketsiz bir kadını somut biçimde

aramıza yerleştirmişti. Diğer yandan Étienne'in kusursuz koku alma duyusundan kaçamayan ev kokularına karşı duyusal bir çekimi vardı: Annesinin pazartesi günlerini hatırlatan pasta kokuları, cila ya da temizlik kokuları... Ancak hiçbir şey onda en ufak arzu ve özellikle de en ufak pişmanlık yaratamazdı. Ona kalırsa her şey açıktı ve tamamen kapanmıştı: annesi, bu zavallı kadın her tür çekicilikten yoksun, çirkin, pek akıllı olmayan, Marsilya sabunundan kızarmış elleri gibi sert ve pürüzlü olmuştu her zaman. Étienne, onu bana yönlendiren meslektaşım tarafından aldatılmış gibi hissediyordu; tercihen bir erkekle analize başlama arzusunu gayet katı bir şekilde bildirmişti...belki de bir kadın olabilirdi ama kendisinden yaşlı, anaç ve rahat hissettiren biri olması koşuluyla... Fakat tüm beklentilerinin boşa çıkmasına rağmen gelmeye devam etmişti: "Hayallerimdeki İtalyan *mamma*'yla hiçbir ilginiz olmadığı gibi üstüne üstlük benim tipim de değilsiniz" diyordu.

Bir hikâyeye -sıklıkla anlattığı bir peri masalına- özel bir düşkünlüğü vardı ama onu hep aynı hatayla anlatıyor ve bu da onu esrarengiz kılıyordu. Üvey annesinden kötü muamele gören ve su çekmek için gittiği uzak kuyunun yakınında yaşlı bir kadınla karşılaşan güzel ve yumuşak bir genç kızın hikâyesiydi bu. Elbette kız, uzun yollarda yorgun düşmüş ve ağır acılarla bitap düşmüş olan zavallıya içmesi için su verecek kadar iyi kalplidir. Eve döndüğünde geç kaldığı için üvey annesi tarafından azarlanan genç kız, kendisini ifade edebilmek için ağzını açmaya fırsat bulduğunda ağzından değerli taşlar, inciler ve elmaslar taşırır. El-

bette üvey annenin bir kızı vardır ve tahmin edebileceğimiz gibi kötü ve tembel bir kızdır bu. Anne, aynı kız kardeşi gibi davranmasını tembihleyerek onu da kaynağa göndermeye karar verir. Kötü kalpli kız da isteksizce oraya gider. Étienne'nin versiyonu, kuyunun yanındaki kadınla karşılaşma noktasında benimkinden farklılaşıyor. Ona göre, her iki durumda da kuyunun başında aynı şeyler oluyordu. Yalnızca kötü kalpli kız yaşlı kadına içmesi için su vermeyi reddedecek kadar salaktı. Bana göreyse, bu sefer peri -o bir periydi- zengin mücevherlerle bezenmiş, güzel ve genç bir kadın olarak görünüyordu ve kötü kalpli kız bu yeni durumu nasıl idare edeceğini bilemediğinden onun altın tasını doldurmak istemiyordu. Devamını biliyoruz... Zavallı annesine macerasını anlattığında engerekler ve yılanlar dökülecektir ağzından.

Étienne kendi versiyonuna tutunmuştu: Sahnenin önünde yer alan figürlerin ardında kalmasına rağmen tüm sahne ışıklarını üstüne çeken, baştan çıkarıcı ve arzulanabilir bir kadın yoktu.

*

Freud, 1926'da "Önceden İfade Edilen Görüşlerde Değişiklikler" başlıklı, *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'ya yazdığı ekte, derinlemesine işlemeyi tartışmadan hemen önceki paragrafı karşıyatırımlara adanmıştır. Zorlantı nevrozu* ya da histeride sırasıyla içsel veya dışsal olan karşıyatırım konusunda vurgulanan husus esasında, tedaviyle canla-

* *Névrose de contrainte* (fr) Obsesif nevrozun diğer adı. (ç.n.)

nan dirençlerin hizmetinde bastırma sürecinin etkin olarak sürdürülmesi için [karşıyatırımın] koruyucu gerekliliğidir. Çünkü dirençlerin varlığı, benliğin “kaçınmaya çalıştığı algı ve temsillere ilgisini yöneltmeyi ya da tanıdık olan dürtüsel hareketlerle karşıtlık içinde bulunan [dürtüsel hareketleri] kendine ait olarak tanımayı” reddedecek denli bağlanıp kaldığı karşıyatırımlar olduğunu varsayar. Bu çifte yönelim, yani algılar ve temsiller ya da dürtüsel hareketlere gösterilen dikkat, terapötik çabanın analistin yorumlayıcı önermeleri vasıtasıyla deneyimle bütünleştirmesi gereken bakış açısı değişikliklerini -bunlara kısaca değişiklikler diyelim- net bir şekilde saptar.

Direnci kaldırmayı mümkün kılan ona verilen anlamdır. Hatırlamaya ve yinelemeye üçüncü terimin de katılabilmesi için; [derinlemesine işleme] ile ulaşılan düşleme ve anıya sabitlenme durumunun derinlemesine işleme ile bağlanabilmesi için bazı koşulların karşılanması gerekir: Aktarım, taşıyıcı ve kaldıraçtır; bunun da ötesinde, anlamın gücü ile ifadeleri birleştirip dilsel işaretleri haz ve hazzsızlık durumlarına indirgeyerek ruhsal dile erişim sağlayan temsil süreci, kral yolunu gösterecektir. Zorlu görev, her şeyden önce bir temsilin diğerinin yerini alması işleminden ibarettir: Bunlar, benliğin dirençleri bilinçli hale geldiğinde onlara karşı çıkacak mantıklı savlardan ibarettir ve “kayıplar ile kazançlar” yalnızca benliğe vaat edilmiştir.

Fakat dikkatli bakılırsa ekonomik bakış açısının değişim olgusuna müdahalesi olmaz. Bu bağlamda, D. Widlöcher *yatırım ve karşıyatırım* hareketlerine odaklanmanın gereğini sorgulayarak bunların yerine düşünce hareketlerini ve derinlemesine işlemede çok daha netlikle

belirtilen ortak-düşünce* fikrini tercih eder. 1980'de detaylandırdığı gibi, değişime direnmenin kaynağında düşünce etkinliğinin temel bir eğilimini gördüğümüzde dürtüye müracaat etmemize gerek kalmayacaktır: "Derinlemesine işleme, bu yinelemenin karşısına yeni tutumu her seferinde eskisiyle karşılaştıracak rakip bir biçim çıkarır. Birincil zorlantının yerini alacak yeni bir yineleme biçimi yaratır."⁸ Bir edim ya da bir söze tercüme olan bu düşünce işlemi, başka kelimeler ve başka cümle düzenleri ortaya çıktığında hatırlama ve yineleme ile kolaylaştırılmış yolu takip edecek ve anlamın doğuşunda bilinçdışının ve etkinin yabancılığını dile getirecek yeni diziler ve yeni eklemlemeler düzenleyecektir. Bu bir yinelemenin kılık değiştirmesinden ibaret olsa da yeninin, analiz vasıtasıyla keşfedildiği andır; çünkü olayı, anıyı ya da temsili taşıyan ve kılığa sokan sözcükler bir anda değişivermiştir.

Ama yine de bu sözcükler yeni dirençlere teslim olacaktır: *benliğin direnci, bu olguyu tamamıyla kapsamaz*. Bunun da ötesinde benlik her ne kadar övülmeye değer azmiyle bastırmalarından kurtulmaya kararlı olsa da altbenliğin dirençleri, terapötik çabaya karşı durmaya devam eder. Derinlemesine işlemede analist ve analizanı meşgul eden altbenliğin dirençleridir; altbenlik ne istediğini asla dile getiremez çünkü Freud'un⁹ dediği gibi o bütünleşik bir istenç-

* *Co-pensée* (fr.) (ç.n.)

⁸ D. Widlöcher [1980] *Genèse et Changement, LXème Congrès des Psychanalystes de Langue Française*, PUF, Paris, s.60.

⁹ S. Freud [1923] "Le moi et le ça" (Benlik ve altbenlik), *Œuvres Complètes*, t. XVI, Paris, PUF, 1991, s.255-303.

ten meydana gelmez; çünkü o, “Eros’un bu rahatsızlığı-huzurunu dinginliğe çekmek isteyen ve dinginlik arayışında olan, dilsiz ama güçlü ölüm dürtülerinin egemenliği altındadır”. Karşıyatırımlarına sıkıca tutunmuş, kendi bilinçdışı şablonlarının yinelemesiyle büyülenmiş analizanda, altbenliğin dirençleri her zaman etkindir -bunu herkes kabul edecektir. Fakat ya analistte? O da en nihayetinde kendi sözcüklerinin üzücü dönüşümlerinin getirdiği düş kırıklığı içinde kendini uyuyakalmış halde bulmaz mı? Pekiştirilmiş bir yinelemeyle karşı karşıya kalmak onu güçsüzlük hissiyle, süresiz bir sabrın bitkinliği ve yıpratıcılığıyla ağırlaşmış bir uyuşukluğa sürüklemeyecek midir? Kimi karşıyatırımlar kurulabilir ve sürdürülebilir: Böylelikle altbenliğin dirençleri, analistin kendi mantıki rasyonelizasyonları ve değişime karşı dirençleriyle -analizin devinimlerinden yatırımlarını çekme tehlikesi taşıyarak- karşılaşacak ve bunları pekiştirecektir. Beklentilerimizin kaderini kim ön görebilir?

*

Cuma günü tren yüzünden geç geldiğini söyledi. Bulvarın köşesine geldiğinde her zamanki gibi benim pencereme baktığını söyledi. Kışın bu saatte, her zamanki gibi ışık yanıyordu. İki kez zili çaldığını ama benden yanıt almadığını söyledi. Onu unuttuğumu, asla ama asla benim böyle bir ihmalkârlık yapabileceğimi düşünmediğini; benim böyle unutkan, hafif bir kadın, orada hazır bulunmayan, başka bir şey düşünen, başka birini düşünen... bir kadının olabileceğimi asla hayal etmediğini söyledi. Sonra uzun bir süre sustu; onun gibi hiç durmaksızın konuşan,

asla konuşmayı bırakmayan biri için uzun bir sessizlik... Sonra, yalnızca yaşayanların unutabileceğini, canlı olduğum için onu unutabilmiş olduğumu söyledi... Böylece diğerlerinin ardında gizlenen, yaşayan kadın geri döndü.

*

Bir kez daha Freud'un "İnşalar"daki şu cümlesine dönmeliyiz: Analist, (hastanın) geçmişini hatırlamak zorunda değildir çünkü bu geçmişte onun bastırıldığı hiçbir şey yoktur. Yine de unutma, bir sakar eylem gibi, bir alaşağı oluş, rahatsızlığın doğuşu gibi, yineleme kompülsiyonundan sıyrılabilmiş temel "küçük kesitler", cinsel olanın izleri, kendi libidinal ayak izlerine gömülmüş anlam gedikleri gibi ortaya çıkar. Tam da ummadığımız -ya da artık ummadığımız zaman- seansların ritüelleşmiş ritmi aniden kesintiye uğrar: analizin hacmini yoğunlaştıran söz ve düşünce alışkanlıkları yığınından sökülmüşçesine, görünürde kendisinden önce gelenlerle hiçbir bağı olmayan bir şeyler olur. "Eros'un rolünü azımsamayın", diye hatırlatır Freud. Rahatsızlık-huzur tam da orada aktarıma demir atmıştır.

Bu aynı zamanda analistin analizanın klasik tepkisi "hayır"ı gerekçelendiren sözlerinde, mesajlarında, edimlerinde ve bunların baştan çıkarıcı etkiler ihtiva ettiği durumlarda da geçerlidir. Bilinmezin ortaya çıkışı karşısında açığa çıkan uyarım, kaygı veya dehşetle bağlantılı olan "hayır", dirençlerin yenilenmesine kaynaklık eder: yalnızca hayli iyi bilindiği için tanınması da bir o denli zor olan çoktan-bilinenin karşısında değil, kesinliklerimizin ötesinde kendini gösteren korkutucu kesinsizliğin içinde

sahici bir bilinmeyenin uyarımı, kaygısı veya dehşeti... Libidinal kaynakları düşlemlerle birleşen bir baştan çıkarma senaryosu içinde dirençlerin anlamı açığa çıkar ve seansın şimdi ile burası'nda aktarım aşkıyla örülen yeni bağlantılar önerir. Kim inşa eder? Kim direnir? Kim kimi kışkırtır? Kim kimi ikna eder?

Ebedi “Kim kimi baştan çıkarıyor?” sorusuyla bir kez daha karşılaşmaz mıyız burada? Derinlemesine işleme, iki partnerin ilişkisinde “Kim ne yapıyor?” sorusunu hükümsüz kılan bir çağrışımında gerçekleştiği zaman baştan çıkarma kurgusuyla karşı karşıya kalmaz mıyız? İnşa ve ona yatırımda bulunan dirençlerin ortak üretimi olarak anlamın doğuşu, bundan böyle kökensel manasıyla travmatik bir ihlalmiş gibi değil, libidinal bir güzergâh, “temsillerde” karşılaşma olarak duyulmalıdır. Fakat bu karşılaşma aynı zamanda ve özellikle deneyimde meydana gelir: Saf entelektüel reddetme ya da onaylamadan, temelini yaşanmış deneyimde bulan bir ikna oluşa geçişin koşulu budur. Freud’un “derinlemesine işleme” sözcüğünü kullanırken belirttiği bu ince ayrıntı, *Yaşayan Mektuplar*’da Winnicott tarafından başka bir bağlamda yeniden ele alınmıştır: Deneyim, temsilden en çok ayrışan şeydir. Taraflardan birine ya da ötekine aitlik sorusunun artık sorulmadığı ve bu sorunun analist ve analizanın bitişik çabalarının “yaratımları-yeniden buluşları” içerisinde “bir-biri” fikriyle ikame edildiği bir ara bölgede, bir iki-aradalıkta paylaşılan deneyim... Dirençleri besleyen kuvvetler bir kez keşfedildiğinde, analizi “en büyük değiştirici etkisini” uygulamaya bırakmaktan başka yapılacak bir şey yoktur, der Freud.

O zaman derinlemesine işlemenin ideal modeli şudur: Aynının başkayla yer değiştirmesine izin verir; aynının yineleme etkisini kaybetmesini ve başka boyutu kazanmasını mümkün kılar; karşısında hiçbir şey yapamayacağımız şeyi kabul etme hazzını, yani ötekinin kendilikteki izlerini keşfettirir... Geçmişin hatıraya ya da tarihe dönüşmesine, yinelemenin anlamda ya da arzuda deri değiştirmesine izin veren, derinlemesine işlemedir.

Burada duramayız: bu ideal ya da kusursuz derinlemesine işlemeyi, tedavinin başka anlarıyla (aynı görevde ilerlerken, yinelemenin, narsisistik kapanma ya da ötekinde yabancılaşmanın galip gelebileceği çıkmaz yollara benzeyen çetin patikalara saptığımız anlarla; altbenliğin dirençlerinin edimselleşerek en şiddetli, en ölümcül, en umutsuz durumlara yataklık ettikleri anlarla) kesinlikle zıtlıştırmamalı -kategorileştirme riski fazla tehlikelidir-fakat çağrışım içine sokmalıyız.

Derinlemesine işleme devriminin içinde dahi, beklenen bir edilgenlik; ötekinin kendilikte bıraktığı ize, onun sözlerinin ya da sessizliğinin etkilerine, baştan çıkarıcı tesirine teslimiyet söz konusudur: Bir kez daha, dirençlerin güçlenmesi pahasına da olsa karşılaşmanın ve karşılaşmayla canlanan etkinlik ve tutkunun kabul edilmesi gereklidir. Peki bu dirençler, nefes aldirtmayan ve analistin solugunu neredeyse tamamen kesilecek denli zayıflatan, oldukça büyük ve istilacı bir yineleme kompulsiyonunun akut biçimlerini aldığında ne olur?

Yorum ve yorumun izin verebileceği arzusunun analogik gerçekleşmesi, beklediğimizin tam tersi etkilere sebep olur:

Dirençlerin ağırlaşması, bir kötülük halini besleyen yineleme kompülsiyonunun enflasyonu, aşırı bir hazzsızlık ve yoğun bir acı.

Fakat Freud'u¹⁰ takip edecek olursak acının bir mıknatıs gibi kendine çekmesi, dışarıdan gelenlere kıyasla "daha kökensel, daha derin, daha sade" olan içsel algıları tanımaya girişildiğinin bir işareti değildir. Ruhsal süreçlerin akışındaki bu "öteki şey", yani haz ve hazzsızlık, niteliksel ve niceliksel anlamda "öteki", önbilinç ve bilinç ayırımına hiçbir zaman gerek duymaz: "[İçsel algılar] sözcük temsillerine bağlı olduklarında dahi bilinçli hale geçmelerine gerek yoktur, doğrudan [bilinçli] olurlar." Benlik boyunca eğdiği zorlantının farkına varmaksızın bu "öteki şeyin" bastırılmış bir devinim gibi davrandığını ve bazı güçlü kuvvetler geliştirdiğini gösteren klinik deneyimdir. Bu "öteki şey" nasıl bilinçli olur? *"Bu öteki şeyi hazzsızlık biçiminde hızla bilince çıkaran, yalnızca, zorlantıya karşı direnme ve boşalım tepkisinin askıya alınmasıdır."*¹¹ Hazzsızlık ve onun aşırı ifadesi -onun ötesi olan acı- yinelemeye karşı mücadele başladığında açığa çıkar; işte bu anlamda acı, altbenliğin dirençlerinin sarsıldığını işaret edebilir. Bu dirençler, hazzın mümkün kaynaklarındaki bir değişikliğe karşı değilse neye karşı harekete geçerler? Hedefleri, tam da analist ve analizanın -elbette, suç teşkil

¹⁰ S. Freud [1923] "Le moi et le ça", *Œuvres Complètes*, t. XVI, Paris, PUF, 1991, s.255-303.

¹¹ Vurgu bana ait (S. Freud [1915] "Deuil et mélancolie" (Yas ve melankoli), *Métapsychologie*, *Œuvres Complètes*, t. XIII, PUF, Paris, 1988, s.265.)

eden- bağlanmalarıyla yaratıldığı için yeninin kabul edilmesini engellemek, onun tüm tezahürlerini ortadan kaldırmak değilse nedir?

Acının sabitlenme noktası, yerinden edilmekle tehdit edilen karşıyatırımlarda bulunmaz mı? Acının bizatihi kendisi, tedavinin güncelliğinde aşk ve nefrete yapılan karşıyatırımlardan meydana gelmez mi? Öyleyse köken- sel zincirlemelerinden, -bilhassa ensest damgalarıyla birlikte- birincil nesnelerinden vazgeçmeye karşı bir isyan yükselir; acının işaretleri kabul edilebilecek tek izler olarak kalır. Bu tutkuyu terk etmemek ve böylesi bir feragatın ima ettiği üzüntüden uzaklaşabilmek için acıyı sürdürmek gerekir.

Aktarım acısı narsisistik yeniden merkezlendirmesi vasıtasıyla, nesnel hedefler taşıyan dürtüsel devinimlere bir karşıyatırımı tercüme eder. Bu anlamda, derinlemesine işlemenin diyalektiğine dahil olabilir ve böylece onun melankolik bir uğrağını teşkil edebilir. Melankolik dememin sebebi, yitirilecek nesnenin tanımlanmadığı ve bilinmez olduğu için bilinçten sıyrılmış olarak kalmasıdır. Derinlemesine işleme bu anlamda melankolik bir geçiştir. Yine de kaybın işlenişi, bilhassa libidonun nesneyle bağlantılarını gündeme getirme ısrarı noktasında yas çalışmasındakine benzeyebilir. Ayrıntıyla ve çok büyük bir enerji harcamasıyla gerçekleştirilen bu görev, libidonun bir uzlaşma etkinliği içerisinde “her bir anı ve beklentiden” ayrılmasından ibarettir; Freud [bu etkinliğin] neden böylesine “olağandışı bir acı verdiğini” kendine sorar... Çünkü “genel anlamda... insanlar, bir ikame kendisini göstermiş olsa bile, libidinal bir konumu kolaylıkla terk edemezler”.

Derinlemesine işleme, aynı acı gibi zamanla ilişkili olduğundan mevcudiyet ve yokluk arasındaki gitgellere gönderme yapar. Aktarımın çiftedeğerliliğine bir karşıyıtım olarak kavranan acı, kaçınılmaz olarak aşkın yitilmesi tehdidiyle çağrışımlıdır. Ruhsal acının tam bu uğrakta Freud'un kendisine atfettiği ilk manayı (yani acıyı, nesnenin algısının yitirilmesine karşı bir tepkime olarak duyabileceğimizi) bulduğunu düşünme eğilimindeyim: Namevcut-ötekinin kişideki damgalarını ve onun "hasret dolu"¹² yatırımını gün yüzüne çıkararak analistin mevcudiyet ve yokluk devinimlerinin farkına varıldığının uyarısını verir. Derinlemesine işlemenin bu zamanı, farklılaşma ve ayrılma etkileri taşıyan analistin yorumsal ifadeleriyle başlar. Dilin tekil işlevlerine bağlı kaldığımız müddetçe bunların sözün ta kendisi tarafından belirlendiğine şaşırمامamız gerekir: adlandırma, farklılaştırma ve dolayısıyla ayırma.

Derinlemesine işlemenin zamanları (mevcudiyet ve yokluk, haz ve hazzsızlık deneyimi) işte bu devinimin içinde kaynaklarını bulur. Aynı yas çalışması gibi, vazgeçmenin reddinden, arzunun boşalımının imkânsızlığından arzulanın hazzına, deneyimlemenin hazzına, teslim olmanın ve kabul etmenin anlamına doğru geçişe bağlanırlar.

¹² S. Freud [1926] "Angoisse, douleur et deuil" (Kaygı, acı ve yas), *Inhibition, symptôme et angoisse*, "Suppléments", *Œuvres Complètes*, t. XVII, PUF, Paris, 1992, s.271- 287.

Bu [zamanlara] biçim ve figür veren temsil süreçlerinin ötesinde bizi etkisi altına alan, duygulanımlar, hissedilenler, “sınanmalar” (Piera Aulagnier’in önerdiği gibi¹³), bunların yerleri ve işlenişleridir. Bunların dürtülerden aldıkları destekler elbette dirençleri besleyecektir fakat bunun da ötesinde yaşayan belleğin yolunu açan dönüşümlere sevk edeceklerdir kuvvetlerini. Yaşayan bellek; yeni kayıtları, eskinin değiştirilmesini, bozulmayı, belki de geçmişin versiyonlarında kendi yaptığı hatayı ya da yanlışlamayı kabul eden bellek; yeniden başlamanın mümkün olduğunu gösteren yaşayan bir bellek.

Öyleyse özdeş olana, sonsuz tıpatıp bir aynılığın tekdüzeliğine, sözcüklerin ve şeylerin yinelemesine meyleden hareketsiz bir bellek ve derinlemesine işlemenin zamanında açılan, hatırlanan geçmişe çoğul ve rasgele anlamlar verecek, yenilenen tarih kurgusu içerisinde yaşayan bir bellek vardır. İkâmeler ve yer değiştirmelerin kurucusu, barındırdığı dürtü devinimleri ve duygulanımlarla devamlı beslenen, yaşayan bir bellek...

Derinlemesine işlemenin kararlaştırılmış kuramsal modeller tarafından desteklenen bir “işleme”ye (élaboration) indirgenemeyeceğini gerekçelendiren analizin bu “ilk malzemesi”, duygulanımların nitelikleridir. Kuşkusuz ki bu niteliklerde büyük ölçüde bilinemez bir tarafın kalması zorunlu olduğundan bunlara gösterilen dikkat neredeyse tamamıyla öznelliği, kişisel tınlamayı (résonance)

¹³ P. Aulagnier [1989] “Se construire un passé”, *Journal de la Psychanalyse de L’Enfant*, n° 7, “Le narcissisme à l’adolescence” (Colloque de Monaco), Le Centurion, “Païdos”, s.191-220.

ve bunların yansıtma ve tutkulu sapmalarını, yani analistin aktarımını içerecektir.

Duygulanımlar, şimdi ve burada hissedildiklerinde imgeleri, anıları ve bilhassa sözcükleri çağırırlar: Sözcükler onlara sığınma ve tanınma hakkı sunar. Anlam arayan, bu yitik, kayan yıldızlara var olma hakkını sunacak olan yine, tekil bir geçmiş inşası içerisinde birbiriyle çağrışan analistin ve analizin sözcükleridir.

Benzer şekilde derinlemesine işlemeyi ayırıştırılmaz olan zaman, dürtüsel enerjilerin niteliksel dönüşümlerinin zamanı, duygulanımlarla tarihi bir araya getirir: çocukluğun zamanı, konuştuğu söylem biçimi altında ve elbette ona eşlik eden duygulanımsal tınlamada ruhsal olarak var olmaya devam eder, der Piera Aulagnier ve ekler: Öyleyse, yaşanmış deneyimin prototipi ve analistle karşılaşmada yaşanan deneyim arasında duygulanımsal tınlamanın sürmesi için, [bu deneyimin] kendinde taşıdığı çocukluğun parçasının keşfedilebilmesi için duygulanıma uygun sözcükler bulmak gerekecektir. Anlamın rastgeleliği; şimdi, geçmiş ve gelecek arasındaki nedensel bağlamaların yanılmalı niteliği -temsiller, duygulanımlar ve sözcükler arasında (Winicott'un *yeterince iyi* anede ifade ettiği gibi) yeterli bir mütakabiliyete ve mümkün bir iç içe geçme durumuna itibar ederek ve [bunları] ifşa ederek- dayanağını ve gerekçesini, sözcüklerin ve şeylerin yerleştirilmesinde keşfeder.

İşte burada aktarımın cisimleşmesi olan, canlı anlam verme [işlemi] başlar. Hissedilenler her zaman ve sadece bir boşalımdan kaynaklanmazlar; harekete geçirdikleri

devinimlerle birlikte analizin yaşayan deneyimine tanıklık ederler: eğer bunlar oldukları gibi kavranmaz, imge ve sözcüklerle karşılanmazlarsa bir bütün ve kendinde bir değer olarak tanınmayı, kabul edilmeyi ve itibar görmeyi bekleyen bir öznelliğin temel saf dışı bırakılışını yineleyerek ölü harfler olarak kalır ve *dava isteminin reddiyle** analizana dönüş yaparlar.

Duygulanımların nitelikleri, bunların inşa ve derinlemesine işlemedeki kesişimleri üzerinde ısrar ediyorsam bunun sebebi, anlamın gücünü ve yaşayan niteliği savunmaktır. Duygulanıma uygun sözcükler, yoruma can verebilecek “adil” sözcükler olacaktır. Altbenliğin dirençlerinin kaosunda canlı yankılamaları duyulabilir sözcükler; François Gantheret’nin¹⁴ bellek izi konusunda dile getirdiği gibi fiile can katabilecek sözcükler olacaktır. Bu, zamanla, döneme yapılan zorunlu çağrıyla birlikte nicelikselden niteliksele geçişi şartlandırır. Bu geçiş aynı zamanda derinlemesine işlemeyi nitelendirir: “Adil” sözcükler, dürtüsel yığınları ve onların yineleyici ve kesintisiz akışlarını karşılamak için oradadırlar. Dile gelenin, adlandırmanın, söylemsel dokuda kesintinin ve yüklenmenin anındalığı... Sözcükler tam üstüne bastıklarında, dirençlerin uzun yolculuğuna eşlik edebileceklerdir.

Biz analistler, esasen sözcüklerimizin yazgısından endişe duymaz mıyız? En ihtiyatlı yorumlarımızın, inşalarımızın, müdahalelerimizin etkilerine nasıl da dikkat ederiz! Onların

* *Fin de non-recevoir* (fr) (ç.n.)

¹⁴ F. Gantheret [1994] “Traces et chair”, *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, n° 50, “L’Inachèvement”, Gallimard, Paris, s. 65-92.

iyi temellendirildiğine dair yinelenen bir endişe ve asla tahmin edilemez sonuçlarına ilişkin bir tasa... Analizin bu devinimleri için gösterilen ilginin ötesinde tereddütlerimiz ve şüphelerimiz, beklentilerimizin yoğunluğuna tanıklık etmek için oradadır.

Derinlemesine işleme görevi, melankoliden yasa geçişe izin verir. Narsisistik gerileme sayesinde, melankolikteki benlik-özneye karşı saldırı nesneye karşı saldırıyı maskeler. 1915 tarihli iki metin -“Yas ve Melankoli”, “Dürtüler ve Dürtülerin Yazgıları”- arasındaki çağrışım şu inşayı önermeye izin verir: Kökeninde narsisizmin damgasını taşıyan bir nesne seçimi, uyarıcı nesnenin karşısında nefreti üretir. Bu [nefret], edilgenlikle (uyarılan olmakla) ve bilhassa Freud’un dediği gibi edilgenliğin “en tam” biçimi olan “sevilmek” başta gelmek üzere, hissedilenlerdeki edilgenlik imasıyla mücadele eder. Eğer düş kırıklığı meydana gelir ve sevilmemenin açık yarasını da beraberrinde getirirse nesneye karşı nefret pekişecektir: narsisistik gerileme ve dürtüsel tersine çevirme vasıtasıyla kişinin kendisine yönelen nefret, melankolik devinimi destekler ve benliğe karşı sadist etkinliği besler.

Özetlemek gerekirse melankolik devinim, edilgenliğin sevilmeye, uyarılmaya, nesneye ve en nihayetinde öznenin kendisine karşı dönüşünün izleklerinden birini teşkil eder. Aynı zamanda, bu melankolik devinim tedavide görüldüğü zaman, “sevgi ilişkilerinin çiftedeğerliliğini vurgulamak ve gözler önüne sermek için ayrıcalıklı bir fırsat” sunar çünkü “melankoliyi tetikleyen etkenler genellikle oldukça net olan ölüm kaynaklı kayıp durumundan taşar

ve [...] ilişkiye sevmek ya da nefret etmek karşıtlığını yerleştirebilecek ya da var olan bir çiftedeğerliliği pekiştirebilecek tüm durumları kapsarlar”¹⁵.

Bir yandan melankolik devinimlerin (narsisistik gerileme, edilgenlikle mücadele, düş kırıklığı) doğum yeri olabilecek, diğer yandansa bunların bitimini ağırlayacak elverişli koşulları sunabilecek olan analitik durumu, bu “ayrıcılık” durumların arasına ekleyebiliriz.

Cinsel olanın temelindeki kökensel edilgenlik ve analitik sürece içsel edilgenlik burada, yinelemede kendilerini duyururlar çünkü bunlar, yetişkin ve çocuk arasındaki ayrımı, analist ile analizan arasındaki -analizanın (özellikle) inkâr etmesine rağmen en azından tedavinin ilk zamanlarında inandığı- ayrımı (yeniden) yaratır. Dillerin karışıklığında (Ferenczi), tutku dili ile şefkat dilinin karşıtlığında açığa çıkan o ayrım... Fakat bu karşıtlığın ötesinde yetişkini çocuğa dayatan tam da bu ayrım değil midir?

Karışıklık, duygulanımların tanın-ma-masından ve/veya sözcüklerle; uygun olmayan, kapsama ve bağlama güçlerinin yokluğu nedeniyle istilacı olan sözcüklerle tahrif edilmelerinden doğuyor olamaz mı? Kendine ait bir ruhsal alanın, içsel alanın kurulmasının koşulu olan tanınma ve nitelik alma, duygulanımların hissedilebilmeleri için de gerekli değil midir?

Analizde bulunan/yaratılan sözcükler, yetişkin ve çocuk arasındaki en nihayetinde tanınan ayrımı dile getirmek için vuku bulurlar. Dahası birincisi ile ilişkili başka

¹⁵ S. Freud [1915] “Deuil et mélancolie”, *Métopsychole, Œuvres Complètes*, t. XIII, PUF, Paris, 1988, s.272.

bir ayrımı; temsil etme potansiyellerini kendinde barındıran mevcudiyet ve yokluk ayrımını gözler önüne sererler. Bu, nesnenin kaybının kabul edilmiş olmasını varsayar; bu da elbette öznenin kendi içinde ötekinin mevcudiyetini canlı tutabilme yetisini gösterir ve *bu da aynı zamanda öznenin ötekinin düşüncesinde kendini canlı olarak temsil edebilme yetisine tanıklık eder.*

Melankolik uğrak belki de burada son bulur. Freud, melankoli çalışmasının nesnesinin yastakine benzer olduğunu hatırlatmamış mıdır? Onun da muhtemelen aynı ekonomik durum ve aynı eğilimler üzerine kurulu olduğunu?..

O halde farkın, özellikle melankolik süreçte sınırsızca baskın gelen narsisistik kuvvete ve kaybedilen nesneyle özdeşleşmelerin diyalektiğine getirdiği yön değişikliğine eşdeğer olacağını düşünebiliriz. Bu nesne, gizemli ve sınırlandırılması zor olarak kalır: eğer bu denli büyük bir kısmı bilinmezliğini sürdürüyorsa bu, kötü sınırlanmış bir alana karmaşık biçimde yerleştiği ve özneyi ezerek sınırları bulanıklaştırdığı ya da istila ettiği için değil midir? Bu bağlamda melankolik “karışıklık” nesne kaybı sorunsalını başka türlü konumlandırır: Zira, der Freud, yaşamın sağladığı narsisistik faydalar daha güçlü görünüyorsa bu, yok olan nesneyle aynı yazgıya sürüklenmek ama nenden kurtulmayı seçmektir. Melankolik çiftedeğerlilik yalnızca aşk ve nefret arasındaki çatışmayı ilgilendirmez; yaşam ve ölüm arasındaki aşırı güçleri de mücadeleye dahil eder. Melankolinin sonu görüldüğü zaman ardından gelecek olan yaşamdır. Yaşam, yani libido, yani etkinlik. Fakat Freud bu zaferin başka bir koşulunu daha dile geti-

rir: Tehdit altındaki libidinal yatırımın nesneyi terk etmesi ve ilk önce çıkış noktası olan benliğin konumuna geri çekilmesi gereklidir. Melankolik sürece içkin gerilemenin ardından, çatışma benliğin bir parçası ile eleştirel merci arasında devam edecektir: Melankolik yırtılmada edimselleşen bu iki düşman taraf arasındaki çatışmanın içselleştirilmesi vasıtasıyla sorun, ruhsal aygıt içerisinde açığa çıkar ve temsil edilir. Bu devinim, edilgenliğin kabullüyle mümkün olan narsisistik büyü çözülmesi sayesinde libidinal tarafın, yani canlının tarafının, ölünün tarafını ehlileştirmeyi başarmasını kapsar. Libidinal taraf galibiyetini, uyarımı ağırlayabilen ve ötekinin parmak izini ölümsüz türevlerinin ötesinde kabul edebilen benliğe borçludur. Bu da aktarımsal bağlılık içinde, düşünsel temsilcilerin ötesinde duygulanımların çağrılabilildiğini, hissedilebildiğini, tanımlanabildiğini ve tanımlanabildiğini varsayar: Böylece uyarılma, etkilenme, sevmeye hakkında konuşabilmesi için edilgenliğe yer açılır.

İlerleyen Kadın

Freud 1932’de kadınlığa ithaf ettiği konferansında çift-cinsellik kavramını geliştirmeye odaklanır. Bu metinde kadınlığı erkeklikle ilişkisi içerisinde değerlendirmeden çalışmanın imkânsız olduğu -ki bu erkeklik için de geçerlidir- derhal açığa çıkar: iki cinsiyet tabiatları gereği fark ile birbirine bağlanmıştır. Freud, her bireyde bulunan çift parça -erkeksi ve kadınsı- üzerinde ısrar etse de hemen oldukça önemli bir ince ayrıntı ileri sürer çünkü tam da bu ayrıntıda küçük ama nihai farklar işin içine karışır: “erkeksi ve kadınsının bireysel bir varlıkta birbirine karışmasını belirleyen ilişkinin oldukça kayda değer dalgalanmalara tabi olacağı düşüncesi” ile hemhal olmamız faydalı olacaktır” der. Dolayısıyla bu sadece, erkek ya da kadın her bireyin aynı zamanda ve her durumda hem erkek hem de kadın olduğunu kabul etmek değil, bunun yanı sıra herkesin hangi ölçüde “birinden çok diğerine”¹ sahip olduğunu da saptamaktır.

Elbette Freud’un kadınlık hakkındaki analitik bilginin bir tür durum çözümlemesine girişmek olarak konferansının hedefini belirleyip bir kez daha çetrefilli çiftcinsellik sorusuna odaklanması ilginç görünebilir. Bu ilk olarak kadınsının (ve yalnızca kadınlığın değil) her iki cinsiyeti de ilgilendirmesinden ve çalışmasını kadınsıya adarken

¹ S. Freud [1932] “La féminité” (Kadınlık), s.197.

Freud'un her birimizde gizlenen bu esrarengiz parça üstüne bizi düşündürme arzusundan kaynaklanır. Konfiansın devamı ise neredeyse kelimesi kelimesine erkeklik "modeli" ile yapılan bir karşılaştırma vasıtasıyla kadınlığın izlediği yola odaklanır.

Freud'un bir yanda etkinlik ve erkeklik, diğer yanda edilgenlik ve kadınlık arasında sistematik olarak kurulan teka-büliyetlere yönelik eleştirisine daha önce değinmiştim. 1932'de ise kadınlığın bilhassa göze çarpan bir niteliğini vurgulayarak sentetik bir tanımını önerir: Kadınlık *edilgen amaçlara* yönelik bir tercihle belirlenecektir; bu da edilgenlikle eşdeğer olmadığını açıkça gösterir, çünkü Freud'un açıkladığı üzere kimi zaman edilgen bir amacı gerçekleştirmek için büyük bir etkinlik gereklidir. Kadınlığın temel, başka bir çehresi de dürtüsel idarenin ve kesin olarak söylersek saldırganlığın idaresinin kendine has özelliklerini ilgilendirir. Kızlara iki misli -yapısal ve toplumsal olarak- dayatılan [salırganlığın] baskılanması elbette mazoşizmin gelişimini teşvik eder. Ancak erojen ve kadınsı biçimlerinde mazoşizmin, özyıkım devinimlerinin bağlanması için elzem bir işlevi güvence altına aldığını hatırlatmak gerekir. "Öyleyse mazoşizm otantik olarak kadınsıdır", der Freud fakat burada durmaz: "sıklıkla olduğu gibi mazoşizmle erkeklerde karşılaşılırsanız bu adamların oldukça net kadınsı özellikler gösterdiğini söylemekten başka ne yapabilirsiniz."²

Daha başından kadınların özelliklerini kadınsının özellikleriyle yer değıştiren bir kayma söz konusudur: Bu hareket belki de her cinsiyette altta yatan özdeşleşmelerin

² A.g.e., s.199.

incelenmesiyle saptanabilir. Freud yine de kadının muammasının asla tam anlamıyla çözülemeyeceğini belirtir. “Kadınlık nedir?” ya da “Bir kadın nedir?” sorularına cevap vermek karmaşık, zorlu ve belki de gerçekleştirilemez bir görevdir. Bunun yerine çözümlemeye elverişli bir süreci incelemeyi tercih eder: “Bir kadın nasıl olunur?” ve işte bu proje içerisinde onu takip etmeye çalışabiliriz.

*

“Bir kadın nasıl olunur?” sorusu kaçınılmaz olarak özdeşleşme kavramı ile buluşur. Özdeşleşme süreçleri şüphesiz ki bilinçdışıdır; bu çoğunlukla unutulur ve (bilinçdışı) özdeşleşme ile taklit ya da benzerleşme arasında bir karışıklığa sebep olur. Görsel olan her ne kadar kendisini bilhassa göze çarpan bir iletici gibi sunuyor olsa da özdeşleşmedeki bu bilinçdışı boyut nedeniyle dikkate alınması gereken, algısal modele ayrıcalık tanıyan imge değil, “özellik” olmalıdır.

Özdeşleşme her şeyden önce bir kendine mal etme işleminden kaynaklanır: Özne, farkında olmaksızın nesnenin bir özelliğine el koyar. Fakat bu mekanizma aynı zamanda simetrik ya da karşılıklı biçimde işleyebilir: Nesne farkında olmaksızın özneye dayattığı, edilgen olarak katılması ve kendisinin kılması gereken [özneye ait] bir özelliğe el koyar. Kendine mal etmedeki bu çifte eğilim en doğrudan anlamıyla cinsel özdeşleşme sürecinde açıkça seçilir: Erkeklerle ya da kadınlarla özdeşleşmek.

Freud, 1915’ten itibaren sırasıyla yas ve melankolide harekete geçen histerik özdeşleşme ve narsisistik özdeşleşmeyi büyük bir özenle çözümleyerek özdeşleşmenin

biçimlerini birbirinden ayırmaya odaklanır. Narsisistik özdeşleşmede terk edilen nesne yatırımı, histerik özdeşleşmede varlığını sürdürür ve etkinliğini korur. Ancak bu iki özdeşleşme türü birbirinden ayrılrsa da bunların hiç değilse bir ortak kökü vardır: Narsisistik özdeşleşme daha kökenseldir; histerik özdeşleşmeye doğru ilk adımdır ve onun ana kayası olacaktır. Eğer Freud'un (1914'te, *Narsisizme Giriş*'te) nesne seçimi konusunda kadınlara anaklitik eğilimden ziyade narsisistik eğilimi atfettiğini hatırlayacak olursak kökensel narsisistik özdeşleşmenin kadını olduğu hipotezini ortaya atabiliriz.

Fakat, özdeşleşmelerin incelenmesinde esas unsur, bu kavramın kayıp kavramıyla öz birliğinde kendisini gösterir. Özdeşleşmeler sorusunun, kaybın ruhsal işlenişinin birbirine zıt iki usulünün analizine adanmış bir metinde yalnızca fazlaca öne çıkmayıp aynı zamanda bu süreçlerin merkezi eksenini oluşturması bir kaza eseri midir? Yasın ve melankolinin farklı aşamalarını o çok sevdiği karşılaştırmalı bakış açısından özenle incelerken Freud'un -yasta, libido ile saldırganlığın mümkün bir bağlanması ortaya çıktığını, melankolideyse nesneye karşı nefretin öznenin kendine döndüğünü ve saldırdığını göstererek- bu iki devinimi birbirine bağlayan çiftedeğerlilik üzerinde ısrarcı olması şans eseri midir? Hemen Freud'un 1932'de, kadınlarda saldırganlığın ifadesinde karşılaşılan güçlükleri ve saldırganlığı şahsına geri döndürme eğilimi hakkında söylediklerini düşünürsek aşırı hızlı ya da aşırı uzağa mı gitmiş oluruz? Buradan da melankoliyi tabiatı itibariyle ka-

dınsıya bağlı bir nefret yazgısı gibi düşünmeye ve erkekliğin erotik bağlama kuvvetlerini yitirdiğini onaylamaya yalnızca bir adım kalır... şimdilik atmayacağımız bir adım...

Melankolinin kökenindeki sevilen kişinin yarattığı düş kırıklığı (ya da zarar), nevrozda olduğu gibi libidonun yeni bir nesneye doğru yer değiştirmesine yol açmaz; “kaybedilen nesneyle benliğin özdeşleşmesine” kaynaklık eder ve böylece nesne kaybı benlik kaybına dönüşür: “Nesne ile narsisistik özdeşleşme böylece nesne yatırımının ikamesi halini alır; bunun başarısı, sevilen kişiyle olan çatışmaya rağmen *sevgi ilişkisinin terk edilmemesidir*.”³

Aksine, histerik özdeşleşmede ağırlıklı olan ötekinin arzu nesnesiyle özdeşleşmedir: Başka bir deyişle, ödipal biçimlenmede erkek çocuk için babaya, kız çocuk içinse anneye olan özdeşleşmedir. “Tam” ödipal örgütlenmede çatışmanın çifte yönelimi, karmaşanın olumlu ve ters yüzlerine göre anne ve babaya yönelik ikili bir özdeşleşmeye doğru iter. Bir özdeşleşmenin ötekine baskın olması -anneden ziyade baba ya da tam tersi- şüphesiz, erkeksi ve kadınsı iki eğilim arasından “birinden çok öteki” olacak şekilde çiftcinselliğin hafif eşitsiz bir dağılımını üretir ve burada ağır basan tarafı belirleyecek olan ödipal aşk nesnesi seçimidir. Ancak bu, tanımı gereği birinden ya da ötekinden (kısmen de olsa) feragat etmeyi gerektirir. Bu da özdeşleşmelerde önemli bir değişime sebep olur: Tam Oedipus çerçevesinde her iki tarafın arzu nesnesiyle öz-

³ S. Freud [1915] “Deuil et mélancolie”, *Métopsychole, Œuvres Complètes*, t. XIII, PUF, Paris, 1988, s.270.

deşleşme, yani biriyle ve ötekiyle, babayla ve anneye özdeşleşme, çiftcinselliğin arka fonunu meydana getiriyorsa nesne seçimi (baba veya anne) de birini veya ötekini kısmi olarak tercihi yatırım alanından dışlayacak ve “ötekinden ziyade yalnızca biriyle” özdeşleşmeye doğru bir yönelimi belirleyecektir.

Dolayısıyla histerik özdeşleşme, ötekinin arzu nesnesinden feragat etmeyi içerir ve bu feragat onun oluşumunda kurucudur. Özdeşleşme devinimi, bir kayıp bağlamında tetiklenir: feragat edebilmenin mümkün olması nesneyle bağın sağlamlığını ve bu yatırımın direncini gösterir.

Aksine, narsisistik özdeşleşmeyi belirleyen, nesneye yapılan zayıf bir “kökensel” yatırımdır: Nesne tarafında bir kusur ya da bir düş kırıklığı durumunda yatırımın geri çekilmesi “karşı-nesne” bir patika takip eder. Öyleyse narsisistik aşırı yatırım, az çok önemli dürtüsel enerji miktarlarını içine çeken boşluğu -eksikliği ya da oyuğu- örtbas etmeyi hedefler. Melankolik özdeşleşmeyle bir adım daha ileri gider: Artık burada yalnızca kaybedilmiş bir nesneyle değil, tahrip edilmiş, ölü ve dahası kötü tanınan bir nesneyle özdeşleşme söz konusudur. Yası melankoliden ayırt etmeye izin veren temel özelliklerden biri budur. Bunu iki şekilde tanımlayabiliriz: “kötü tanınan” ya da “tanınmayan”, benlik ve nesne arasında net bir fark olmaması anlamına gelir. İşte bu anlamda, bu farkın göstergeleri ya silinmiş ya algılanmamış ya da inkâr edilmiştir. “Kötü tanınan”

* *Anti-objectale* (fr.) (ç.n.)

ayrıca erkeksi ve kadınsı arasında net bir fark olmadığı anlamına gelir ve bu anlamda cinsiyetler farkının gösterge-leri de ya silinmiş ya algılanmamış ya da inkâr edilmiştir.

Eğer cinsiyetler farkı, farkın nihai paradigması -ya da hiç değilse ayrıcalıklı tercümelerinden biri- olarak düşünülebilirse ve bu da ruhsal işleyişin esasen cinsel nitelikte oluşundan kaynaklanıyorsa melankolik özdeşleşme, etkin bir karışıklık arayışı; farka ve farkın dayattığı feragat ve kayba karşı bir mücadeleden ileri gelir.

Freud'un bakış açısından yola çıktığımızda melankolik muharebe kolayca anlaşılacaktır: Melankolide, nesne yatırımı zayıf ve az dayanıklıdır. Düş kırıklığıyla zarar gördüğünde, nesneye arkasını döner ve benliğe doğru çekilir; benliğe karşı saldırı nesneye karşı saldırıyla iç içe geçer. Melankolik öz suçlamalarda, benlik ve nesne arasındaki fark feshedilmiştir: nesne, bilinçdışı olarak en az öznenin benliği kadar eleştirilmekte ve küçümsenmektedir. Eğer Freud'u takip ederek narsisizmin dürtüsel bir yazgı, dolayısıyla da (sadece saldırgan değil) cinsel bir yazgı olduğunu kabul eder ve bu cinselin kökensel varlığını tanırsak narsisistik cinselliği nitelendiren cinsiyet farkı ve kastrasyonun reddinin, farkın tüm göstergelerine karşı melankolik mücadelenin bir parçası olduğunu ve en az kadınsı kadar erkeksiye de dokunan bir farksızlaşma biçimine sürüklediğini görürüz. Bu demek oluyor ki tüm melankolik devinimler -büyüklüğü ve süresi veya ruhsal işleyişte işgal ettiği yer ne olursa olsun- cinsellikten arındırmayı hedefler ve bu sözcüğü kelime anlamıyla anlamak gerekir: cinsiyet farkının arzu ve haz ile ilişkileriyle birlikte reddedilmesi, olumsuzlaması. Keza, melankolinin

mümkün kıldığı, özne ve nesne farkının ötesinde, erkeksi ve kadınsı arasındaki farkı inkâr etmektir.

Öyleyse şunu düşünebiliriz: Melankolik olanın annesel ve kadınsıyla⁴ olan bağı, asla yitirilmeyen ve narsisistik özdeşleşme yoluyla her zaman mevcut bulunan bir nesneyi kendisinde cisimleştiren bir anne figürünü, el koymanın, yaşam ve ölümün güçlü bir modeli olarak dayatır.

Gelecekteki özdeşleşmelerin temelini oluşturan ve gerektiğinde ilk nesneyle, annenin temsil ettiği bu ilk “ötekiyle” -melankolideki “kaybedilmiş” nesne örneğindeki gibi iyice farklılaşmadığı, kötü tanındığı için paradoksal anlamda “öteki” olanla- özdeşleşmenin asli yerini açığa vuran, ayrılık ve kaybın reddiyle mühürlenmiş bu kökensel narsisistik özdeşleşmenin izini, bazen “patolojik” olan kimi formülleştirmelerde bulmaz mıyız?

Benim önerim şöyle: Her özdeşleşme kökeninde (Girişte, anne ve çocuk ve anne-çocuk olarak ikili dizgesi içinde “anne/çocuk” biçimlenmesi adını verdiğim) bu “kötü farklılaşmayı” içerir. Bu durum, anneselin ve bu sebeple de kadınsının izinin oğlan ya da kız tüm bireylerde bulunduğu tanıklık eder. Melankolik kadınsıda iş başında olan işte bu kadınsıdır. Cinselliğin ve özellikle kökensel düşlemlerin, daha da kesin söyleyecek olursak baştan çıkarma düşlemlerinin ve dahası ilkel sahne ve kastrasyon düşlemlerinin kendine özgü bir işleniş usulüyle nitelendirilir. Bu kadınsı, aynı zamanda nesne kaybının kendine

⁴ Bu konu için bakınız: *Libres Cahiers Pour la Psychanalyse*, “Singulière mélancolie”, no 3, Bahar 2001.

özgü bir usulü ile belirlenir: düş kırıklığına uğratan ve yitirilmiş olmaktan ziyade terk edilmiş olan nesneyle özdeşleşme işlemine başvuru ile.

Benlik ve Altbenlik'te⁵ Freud, melankoliye geri döner ve özdeşleşmenin bir nesne seçimini ikame ettiğinin altını çiz-zer. Kayıptan kaynaklanan düş kırıklığı, benlikte bir değişikliğe sebep olur: kaybedilen nesne benliğe yerleşir. Bu içe yansıtmanın amacı nesnenin terk edilmesini kolaylaştırmaktır. Freud, bu özdeşleşmenin altbenliğin nesnelerini terk edebilmesinin "genel" koşullarından birini teşkil ettiğini düşünecek kadar ileri gider. Aslında melankolide gözlemlenen görüngü, gelişimde görece yaygındır; hatta o kadar ki, benlik nesne yatırımlarının "tortulaşması" ile inşa olur ve "terk edilen nesnelerin tarihini içerir [...] aynı zamanda *nesne yatırımı ile özdeşleşme arasında bir eşzamanlılık* olduğunu, dolayısıyla nesne terk edilmeden önce bir karakter değişikliği [gerçekleştiğini] hesaba katmak gerekir"⁶. Benlik, sevilen nesnenin özelliklerini benimsediği zaman altbenliğe kendince şunu ilan eder: "Onu sevdiğin gibi beni de sev çünkü ona benziyorum."

Öyleyse benlik inşasının iskelesi, sevilen nesnelerin terki üzerine kuruludur. Bu terki gerçekleştirmekte zorlukla karşılaşılırsa patolojik özdeşleşmelere giden yol açılacaktır. Freud, kadınlığın tarih öncesine takılı kalan kızların erkeksi özdeşleşmelerini örnek olarak gösterir. Erkeksinin pekişmesinin sebebini anneye bağlılığın aşırı yo-

⁵ S. Freud [1923] "Le moi et le ça", *Œuvres Complètes*, t. XVI, Paris, PUF, 1991, s.255-303.

⁶ Vurgu bana ait (*A.g.e.*, s.242).

ğunluğunda, bu yatırımın babaya doğru yer değiştirmesinin imkânsızlığında ve annenin arzusunu doyurmak için “küçük erkek” ile özdeşleşmeyi sürdürme zorunluluğunda bulur. Fakat belki de burada ayrıca sınırları algılamaktan -ki bu, kastrasyonun cinsiyetlerden sadece birini ilgilendirdiğini tanıyarak mümkündür- kaçınmak ve [annenin] gücünü olumlamak amacıyla, anneye atfedilmiş, fark içermeyen, kadını ve erkeksi çift parçayı sağlamlaştıran çiftcinselliğin ne pahasına olursa olsun sürdürülmesinden bahsedebiliriz. Çiftcinsellik ve ona eş zamanlı olarak hiçbir kayba maruz kalınmaksızın nesneyi benliğin içinde muhafaza etmeye izin veren çiftcinsel özdeşleşme, bu süregiden feragat reddini destekler.

Çiftcinselleşmiş* nesne seçimine (tabiri caizse, karşı-seçim**) çiftcinselleşmiş bir özdeşleşme denk düşer: Bu inşa, ayrılığın hiçbir işaretine katlanamayan, sürdürülen bir bağın idamesi içerisinde anne karnına dönüş düşlemine itaat eder. Öyleyse çiftcinselliğin sürdürülmesi, kaybın reddedilmesinin vazgeçilmez koşullarından biridir. Bu aldatıcı ve baştan çıkarıcı “çözümdeki” sorun şudur: Ayrılığın ve kaybın noksanlığı, kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği ensest ve canı yön ile katmerlenir. Bir ideal, bir cennet, bir Nirvana gibi görünebilecek şeylerin üstüne örtülen şairane perde bir kez kaldırıldığında dil öncesi bir dünyanın yabanıl şiddeti gözler önüne serilir.

*

* *Bisexué* (fr.) (ç.n.)

** *Anti-choix* (fr.) (ç.n.)

Melankolinin en çok göze çarpan klinik (ve patolojik) tezahürlerinden biri, en ileri durumlarda hezeyanımsı bir görüntü alabilen ve hatta hakiki bir hezeyana dönüşebilen, kendini suçlamalar biçiminde saldırganlığın yoğun bir şekilde kişiye dönmesinde görünür. Bu ağır rahatsızlıkların berisinde her zaman öznenin kendi hakkında ölçüsüz bir memnuniyetsizliğe ve bazen çok şiddetli olabilen eleştirilere yönelik yatkınlığı mevcuttur. Bu eğilim bazen yinelemeli ve kemikleşmiş, işkence dolu bir küçümsemeye kadar gidebilir: "Melankolinin klinik tablosunda diğer her şeyin önüne geçen özellik, hastanın kendi benliğinden duyduğu ahlaki tiksintidir"⁷. 1915'te Freud tarafından çözümlenen mekanizma iyi bilinir: Öznenin kendine yönelttiği sitemler, kökeninde, hüsrana uğratan sevilen nesneye yöneliktir; bu nesneyi hedef alır ve narsistik gerileme sayesinde ona saldırırlar.

Freud daha sonra 1923'te, nevroz ve melankolide suçluluğun yazgıları konusuna geri döner. Nevrotik, kendi içinde *yaşayan nesneyi* muhafaza ederken melankolik, onu ölü olarak muhafaza eder ve bu da ünlü Freudyen formülü gerekçelendirir: Melankoli "ölüm dürtülerinin saf kültürüdür".

Eğer melankolide ölüm kaygısı böylesi kuvvetliyse bunun sebebi, üstbenliğin koruyucu işlevini yerine getirmemesidir: *En asgari düzeyde de olsa üstbenlik tarafından sevmek hayatta kalabilmenin koşuludur* çünkü üstbenlik, özdeşleşme ve içselleştirme vasıtasıyla, aynı sevdiği ve koruduğu için yasak koyan baba gibi benliğe karşı müşfik bir

⁷ S. Freud [1915] "Deuil et mélancolie", *Métapsychologie, Œuvres Complètes*, t. XIII, PUF, Paris, 1988, s.268.

tutumu güvence altına alır: “Üstbenlik, vaktiyle benliğe ait olan güçsüzlük ve bağımlılığın anıtıdır ve olgunlaşmış benlik üzerinde dahi egemenliği devam eder”⁸.

Fakat üstbenlik aynı zamanda Oedipus’tan kaynaklanan ya da en azından Oedipus’un pekiştirdiği bir benlik oluşumudur: Her özdeşleşme gibi o da bir çifte devinime öncülük eden bir tortulaşmadan meydana gelir -tam Oedipus çerçevesinde babayla ve anneyle özdeşleşme; öyle ki “benliğin bu değişimi kendine özgü konumunu korur ve geri kalan benlik içeriğine benlik ideali ya da üstbenlik olarak karşı koyar”⁹.

Üstbenliğin inşasında çifte özdeşleşme: Korunma arayışı içindeki çocuğun benliğinin güçsüzlük ve zayıflık durumuna demir atmış olan ilki ve Oedipus’un gelişimine istiflenmiş, kendi içinde enstüel karışıklığı muhafaza eden yaşağı talep eden ikincisi. Bu [ikincisi] ötekiden alınan parçanın, özdeşleşmedeki “özelliğin” kişiye mal edilebilmesi ve “gibi olmak”taki yaşayan boyutun sürdürülmesi için gereken koşul; engellenme ve arzusunun doyumu arasındaki etkin uzlaşmadır -kuşkusuz “gibi olmak” ama başka yerde, düşlemin kökensel alanının dışında olmak...

O zaman yok olmaksızın feragat edebilme kapasitesi, belki de üstbenliğin koruyucu işlevinin ve yeterliğinin bir etkisi olarak düşünülebilir. Suçluluk duygusunun bu yazgısı, benliğin yaşayan parçasına, onun kusursuzca nesneye bağlı kalan libidinal damgasına ışık tutarken melankolik yönelimdeyse nesne terk edilir ve içe yansıtılmış

⁸ S. Freud [1923] “Le moi et le ça”, *Œuvres Complètes*, t. XVI, PUF, Paris, 1991, s.291.

⁹ *A.g.e.*, s.277.

ama kuşkusuz ölü/öldürülmüş bir nesnenin asalaklık yapmasıyla hızla tıkanan narsisistik bir yola sapılır.

Ama üstbenliğin kuvvetini belirleyenin, dürtüsel enerjinin ve [bu enerjiyle] beslenen arzuların ağırlığı olduğunu unutmayalım: Arzular ne kadar canlı olursa üstbenlik de bir o kadar katı olacaktır. Peki melankolik devinimdeki ölümcül şiddeti de arzuların şiddetiyle mi anlamalıyız? Kuşkusuz! Kimi zaman vahşi denebilecek yoğunluğuyla benliğin sınırlarından taşan, birbirine iyi bağlanamamış aşk ve nefret devinimlerinin kabarmasıyla açıklayabiliriz. Daha önceki önermelere gönderme yapacak olursak melankolik üstbenliğin zorbaca vahşiliğinin o ya da bu şekilde, -kaçınılmaz sonucu karışıklık olan- kaynaşma* düşleminin kalıcılığının ve ayrılmama gerekliliğinin sürdürülmesi ve Oedipus'un ensest içerimi ile özdeş olduğunu düşünebiliriz. İşte bu bakış açısından baştan çıkarma düşleminin melankolik versiyonu, etkilerini, benlik ve üstbenlik arasındaki ilişkiye kazır. Arzuların gücü ve engellenmelerine karşı tahammülsüzlüğe ve aynı zamanda onlara boyun eğmiş olmanın kaygısına tanıklık eder. Narsisistik gerileme vasıtasıyla roller -suçlu ve zorba- karmaşasında açığa çıkan despot ve gaddar bir üstbenliktir. Ve bu hiç kuşkusuz canlı kaldığı müddetçe üstbenliğin hiddetini beslemeye devam eden mazoşist senaryodan elde edilen haz kısmıdır. Bu kısım kaybolduğu zaman, hayatta kalmaya izin verecek tek koşul olan üstbenliğin asgari sevgisi de onunla birlikte kaybolur.

* *Fusion* (fr.) (ç.n.)

Freud'un kadınlık üzerine 1932 yılındaki konferansta da halen savunduğu kadını üstbenliğe ilişkin bakış açısına, yalnızca kadınlardan oluşmayan çok sayıda psikanalist baş kaldırmıştır: Freud, "kadınlarda üstbenliğin işleminde apaçık bir yetersizlik olduğunu gözlemledik", der. Üstbenliğin statüsündeki fark, oğlanların ve kızların psikoseksüel gelişimindeki ve özellikle de Oedipus karmaşasının gidişatındaki temel farklılıklardan ileri gelir.

Oğlan çocukta anne için duyulan aşk dolu arzu ve babayla rekabet, fallik cinsellikten başlayarak "doğal" seyrini izler. Ensest sınır aşımı ve baba katli nedeniyle cezalandırılma tehdidi, yani penisi yitirme tehlikesi, onu ödipal isteklerden feragat etmeye zorlar ve bu feragat hem narsisistik hem de nesnel bir koruma önleminin koşulu ve güvencesidir: Bedensel-cinsel birliğin korunması anlamında narsisistik, nesnenin ona dönük sevgisinin muhafaza edilmesinin garantisi olarak da nesnel... Üstbenlik bu zeminde aynı zamanda hem koruyucu hem de yasaklayıcı bir temel olarak kurulur.

Kız çocukta ise izlediği güzergâh neredeyse tam tersidir. Kastrasyon karmaşası, penis yokluğunun tanınmasından itibaren kız çocuğu babaya doğru iter ve Oedipus'u (oğlan çocukta olduğu gibi ortadan kaldırmak yerine) hazırlar: "Penis hasetinin etkisi altındaki kız çocuk, annesiyle olan bağından kopar ve bir sığınakmışçasına ödipal duruma girer. Kastrasyon kaygısının yokluğuyla birlikte, oğlan çocuğu Oedipus karmaşasını aşmaya iten başlıca güdü de ortadan kaybolur." Küçük kız, uzun ve "belirsiz" bir süre boyunca Oedipus'ta kalır ve daha da önemlisi onu ortadan kaldırması o kadar geç olacaktır ki üstbenliğinin

oluşumu bu şartlardan zarar görecektir: Üstbenliği, kendine kültürel ehemmiyetini bahşeden “*kuvvet ve bağımsızlığı*”¹⁰ edinemeyecektir.

Bana öyle geliyor ki, eğer üstbenlik kuvvetini yitiriyorsa bunun sebebi muhtemelen koruyucu kısmının yetersiz ya da doğrudan tesirsiz olduğunun açığa çıkmasından kaynaklanır: Çünkü kastrasyondan kaçınılamaz. Diğer yandansa eleştirel kısım tüm katılık ve uzlaşmasızlığıyla varlığını sürdürür; bu, özellikle şefkat ve müşfikliğin getirdiği yön değişikliği etkili olamadığında böyledir. Suçlayıcı bu kısım, kız çocuğunun saldırganlığını baskılamaya ve kendine karşı çevirmeye yönelik eğilimini zapt edemez, tersine bu eğilimi istisnasız bir şekilde besler. Bu kendine çevirmenin üretebileceği olası rahatlama da sırası geldiğinde işkenceci üstbenliğin etkinliğini devam ettirebilir. Keza erkekte de dürtüsel çiftedeğerlilik, benliğe karşı aşk ve nefret salınımına yakalandığı için (kendisi de) çiftedeğerli olan üstbenliğe etkide bulunur. Kadında ise üstbenlik tarafından sevilme sorusu, en az kendisi kadar güvenilemez olan korunma hissine benzer şekilde, doldurulmayı bekleyen şüpheli bir gedik gibi açık kalır. Oğlan çocukta kayıp tehdidi şiddetle hem narsisistik hem de nesnel olarak yatırım yapılmış belirli bir nesne üzerinde yoğunlaşırken kız çocukta belirsiz, bulanık kalır; nesnesi kötü tanımlanmış, yani doğası gereği yayılmıştır.

Freud’a geri dönelim: kız çocukların üstbenliklerinin yetersizliği ve ötekilere karşı saldırganlıklarını ifade etme güçlüklerine ilişkin çifte tespitinde bir tür çelişki vardır.

¹⁰ Vurgu bana ait (S. Freud [1932] “La féminité”, s.213).

Bu güçlüğün doğası kuşkusuz, nesnenin aşkını yitirme kaygısıyla ilişkilidir: Kökeninde, yani mirasçısı olduğu Oedipus kompleksini takiben üstbenliğin tesis edilmesinden önce çocuğu yasakları ihlal etmekten alıkoyan bu korkudur. Daha sonra içselleştirme sayesinde yerini üstbenliğin sevgisini yitirme korkusuna bırakır. Öyleyse kız çocukları, suçluluğun ifadesinin bu “ilkel” kipine; Freud tarafından vurgulandığı gibi üstbenliğin bağımsız olmayışına tanıklık eden bu kipe takılı kalacaklardır. Ve elbette bu bağımsızlık yoksunluğu, aşk nesnelerine, onların bakışı ve yargısına bağılılığı pekiştirir.

Diğer yandan, saldırganlığın kişiye dönüşü apaçık bir bilinçdışı suçluluk adına iş görmez mi? Dolayısıyla [suçluluğu] yatıştırabilecek tüm çabalara giden yollar açıktır: Elbette mazoşizm ama aynı zamanda mazoşizmin melankolik türevleri. Bu “öz” eleştirel devinimleri, benliğe düşmanca ve inatla saldıran kışkırtılmış bir üstbenliğin varlığı ve etkinliği dışında düşünebilir miyiz?

Suçluluk üstbenlikle ilişkiliyse, saldırganlığın kişiye dönmesiyle kendisini hissettiriyorsa ve “hasta olmaya” bağımlılıkta kendisini ifade ediyorsa nasıl olur da kadını üstbenliğin zayıf ve yetersiz olduğunu düşünebiliriz? Ya da daha ziyade ruhsal ıstırapın temel kaynağı bu eksiklik olduğunda nasıl olur da onun özneyi, ölçülü bir çiftedeğerliğin nesne ve -birbiriyle geçinemeyen efendiler arasında parçalanmış durumdaki- benlik arasında adil bir dağılımından uzaklaştırdığını dikkate almayız? Öyleyse kadınıdaki üstbenlik (yalnızca kadınların üstbenliği değil), ahlaki vicdanın zorba ve katı, en az sevgi dolu ve en güçlü biçimini temsil edebilir.

Bazen ayrıma karşı kör ve tahammülsüz, rahatsız edici biçimde aldırışsız olabilen ve belki de Freud'un önerdiği gibi bizi, kız çocuklarının gelişimine, "bir kadın nasıl olunur" sorusuna yönelten bu kuvveti anlamamız gerekmektedir. Ve ilk olarak, ne derece karmaşık ve zor olduğunu, özdeşleşmelerin ağlarını tıkadığını bildiğimiz nesne seçimi meselesine göz atalım. Oğlan ve kız çocukları arasındaki göze çarpan fark -tam Oedipus'u dikkate aldığımızda ortaya çıkabilecek örtüşmelere rağmen- tam da nesne seçiminde yatmaktadır. Oğlan çocukları için değişim söz konusu olmadığından mesele kolaymış gibi görünür: Anne ayrıcalıklı aşk nesnesi olarak kalır ve babanın gelişi -ya da daha doğrusu gelişinin ayırdına varılması- ayırarak ve koruyarak ensest yaşağını onaylar ve baba katline ilişkin suçluluğu yatıştırır. Kız çocuk içinse bu değişimi dikte eden, anneyle bağda yaşanan erken düş kırıklığıdır ve yalnızca bu bile bir ihanet teşkil edebilir; [bu ihanet] babanın yakınında yer alma arzusuyla güçlenir. Alınan risk büyüktür: [çocuğa] penis vermemiş olduğu için halihazırda yetersizlik zanlısı olan annenin sevgisini kaybetmek; var olma hissini ve libidinal-düşlemsel seyir boyunca [bu hissin] devamlılığını koruyan dürtüsel kuvvetleri kendine çekmek için vazgeçilemez olan bu narsisistik yatırımı, özdeşleşmelerin bu ilk tortusunu güvence altına alan o temel sevgiyi tahrip etmek...

Dolayısıyla kaygı ve kaygının zulmedici* türevleriyle tıkanmış bir devinim olarak kadınsıdaki üstbenliğin bazen neden böylesine az tahammüllü olduğunu ve neden sevgi

* *Persécutant* (fr.) (ç.n.)

yoksunluğuyla böylesine damgalandığını anlayabiliriz. Harap edici etkinliği, en değerli, en çok beklenen nesnelere dokunur ve bunların arasında doğurganlığın, yaratıcılığın ve dolayısıyla cinsellik ile yaşamın temsilcisi olan çocuk vardır. Ölü çocuk temsiline kadınların tedavilerinde böylesi yaygın olarak karşımıza çıkması (erkeklerde şüphesiz çok daha bastırılmış bulunur), kızının meşru biçimde *kendi* anne konumunu işgal etmesini -sanki bu konum paylaşıl-mazmış ve ezeli bir eşsizlik içerisinde sürüp gitmeliymiş gibi- yasaklayan annenin dayattığı amansız bir misilleme-nin etkisini hararetle ortaya koyar.

Yine de bu egemen anneye karşı nefret, tek dürtüsel eği-lim değildir: Onu düşman ve yalnızca düşman ilan etmek, ona karşı düşmanlığın belirtilerini söylemde yakalamaya çalışmak bu figürün etkinlik alanını ve yayıldığı düşlemsel ağları önemli ölçüde azımsamak anlamına gelecektir. Aceleyle varılmış sonuçların aksine anneyle olan bağ, tüm iha-netlere ilişkin ve karşı olarak sürdürülür ve eğer nefret varsa bu her zaman olduğu gibi nesneyle olan libidinal ba-ğın direncine işarettir. Kadınsıdaki üstbenlik tarafından buyrulan feda davranışları, ilk etapta öznenin kendi ben-liğini hedef alırlar -mazoşizm buna tanıklık etmek üzere her zaman oradadır- ancak mazoşizmde bile benliğe karşı tersine çevrilme sapması vasıtasıyla saldırılan yine nes-nedir. Yine de bu dürtüsel hedef yalnızca saldırganlığın ifadesiyle kısıtlı olmamalıymış gibi görünüyor: saldırgan-lığın yanı sıra libidinal ifadeyi de destekleyebilir, ki bu du-rumda fedanın nihai amacı annesel nesneyi muhafaza et-mek olacaktır. Kendini üstbenliğin cezai ayartılarına bir

kurban gibi sunan benlik, anneyi tahrip etme tehlikesi taşıyan saldırılara karşı onu korumak amacıyla bir cellat gibi dikilir. “Sen hayatta kalasın diye kendimi imha ediyorum”: işte görece kolay bir şekilde inşa edilebilecek bir senaryo... Formülleştirmesi biraz basitleştirilmiş gibi görünse de bu narsisistik altyapısı aşikâr olan çok daha karmaşık bir örgütlenmenin yalnızca tek bir çehresinden ibarettir. “Sana sunduğum bu koruma aslında senden, ihanet ettiğim için ya da sen buna inandığın için beni terk etmiş olan senden beklediğim korumaydı.” Ötekinden beklediğimiz ama asla elde edemediğimize ikna olduğumuz şeyi onun için yerine getirmek, sözcükler yetersiz kaldığı zaman en sık başvurduğumuz eylem biçimi değil midir? Özellikle J.-B. Pontalis’in metnini düşünüyorum: Ötekine hitabın bu usulünü olabildiğine açıklıkla gözler önüne seren, “Hayır, iki defa hayır”; “[Hastanın] bir başka en temel hakkı aramak ve aynı zamanda reddetmek için analize geldiğini anladım: kendisine iyilik etme hakkı, *bizzat kendisi için bakım veren bir anne olabilme ihtimali*”¹¹.

Böylece çiftedeğerlilik elzem ve şiddetli bir biçim; elbette Oedipus kompleksi tarafından örgütlenmeye elverişli olsa da umutsuzluk ve medetsizlik senaryolarına da bir o kadar bağlı olan, yaşam ve ölüm terimleriyle de konuşulabilecek bir biçim alır.

Burada önerdiğim düşünceler, Freudyen perspektifin yerleştirme, ekonomik ve dinamik olmak üzere üç bakış açısıyla uyumludur. Bunlardan sonuncusu, mazoşizmin ve

¹¹ Vurgu bana ait (J.-B. Pontalis, “Non, deux fois non. Tentative de définition et de démantèlement de la réaction thérapeutique négative” *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 24, 1981, s.66).

melankolinin tuzaklarıyla dolu, kadınsıdaki ödipal senaryonun akışı içerisinde zorlama gibi görünebilir. Bir kez daha “kadınsıdaki Oedipus” diyorum çünkü buna bazı erkeklerin baba vasıtasıyla anneden ayrılmakta ve babayı aynı anda hem sevilen hem de nefret edilen nesne konumuna yerleştirmekte yaşadıkları aşırı zorlukta da rastlanabilir -böylesi bir çekim, annesel bir figüre aşırı yetki bırakma tehdidini içerir. Bu klinik bir hakikattir. Burada kız çocuklarında olduğu gibi, uzaklaşma ve yer değiştirme imkânsızlığının etkileri zararlı ve kafa karıştırıcı olacaktır.

Son olarak, bu ödipal örgütlenme usullerinin kimi patolojileri tanımlamaya elbette elverişli olduklarını ama bunların aynı zamanda paradigmatik değerinin ötesinde her bireyde kendine has ve özgün şekillerde dağılım gösterdiğini asla unutmamamız gereken tek bir Oedipus kompleksinin çok sayıda biçimlenimlerinden bazıları olarak bir arada bulunabileceklerini unutmayalım.

*

Bitirirken bütünüyle farklı bir kadın temsiline (artık kadını değil) odaklanma arzusundaım: Narsisizm kuramından önce, “Yas ve Melankoli”den ve *Haz İlkesinin Ötesinde*’den çok daha erken bir tarihte, 1906’da Freud’un Jensen’in *Gradiva*’sından ödünç aldığı güzel Zoé figüründen bahsetmek istiyorum. Eserinde silinemez bir iz bıraktığını düşünebileceğimiz, kadınlığı bu ideal imgesinin tartışmasız uzun ömürlülüğünü kesinleştiren, Freud’un bir çifte kurguya adadığı çalışmadır. Çifte kurgu çünkü bir yandan *Gradiva* bir roman kahramanıdır ve diğer yandansa “hezeyanlı” bir imgelemin ürünüdür.

Bu yaratımın kanlı canlı gerçeklikle -Zoé ile- buluşması, Winnicott'un bulunan/yaratılan nesnesini -zamanından önce öngörerek- anımsatabilir: Fakat bu sefer sadece anne-çocuk bağının biricik çerçevesinde değil, daha geniş anlamda aşıkların buluşması açısından ele alınmalıdır. Bastırmadan kaçınabilmiş çocuksu izlerin sanatsal ürünle (kabartmayla) temsil edilen nesnenin algısında edimselleşmeleri, bu bastırmanın önemini gösterir: Norbert'in düşleri ve hezeyanı, bunların tanınmasıyla bağdaşabilir miydi? Arzunun gerçekleşmesine ulaşabilmek için Zoé'yle, gerçek kadınla karşılaşma, hezeyana sapmadan yaşam ve ölümü sahneye koyacak bir kurgu inşa edilmek-sizin mümkün olabilir miydi?

*Gratıva'nın tamamı arzurun varsanımsı doyumundan ileri gelir: geçmişin şimdinin anındalığında (kelime anlamıyla) yeniden canlanması, ölümden yaşama geçiş -elbet, kayıp ve yokluğun lağvedilmesi vasıtasıyla- onun en bütünlüklü illüstrasyonudur. J.-B. Pontalis'in¹² 1986 basımının önsözünde yazdığı gibi zamansallığın çekirdeği "kayıp ve yokluk deneyimidir. *Bilinçdışı, iç içe geçen zamanlardır, zaman dışı olan değildir*"¹³; Gratıva'ya karşı konulamaz çekiciliğini ve cazibesini bahşeden bu iç içe geçmiş zamanlardır. Şüphesiz ki bunun sebebi, bu zamanların yanılsamanın dünyasını, gerçekleşen arzuların mucizelerine inanan çocuğun yanılsama dünyasını dile getirme-*

¹² J.-B. Pontalis [1986] "La jeune fille", önsöz, S. Freud (1907), *Le Délire et Les Rêves Dans la Gratıva de W. Jensen* içinde, Gallimard, Paris, "Folio/Essais".

¹³ Vurgu bana ait (a.g.e., s.15).

leri; yine, şüphesiz ki, Zoé-Gradiva karakterinin, hızla kayıp ve yoklukla damgalanan anneselin uzağında genç kızı tüm ideallığı ve uzun ömürlülüğü içerisinde cisimlendirmesidir. Çocuk için annesinde asla erişilemez olan kadınlığın bu biçimi -çünkü kadının gelişileyle genç kız yok olur- hezeyanın coşkusu ve edebi yaratım vasıtasıyla ebediyen ulaşamaz ve el uzatılamaz şekilde el değmemişliğini ve sonsuz canlılığını korur.

Üstüne üstlük Zoé'nin iletişim biçiminin benzerliğiyle analist için bir "model" işlevi görmesi, Freud'un yorumuna ek bir meram katar. Norbert Hanold'un Zoé'nin bakımı sayesinde iyileşmesi, elbet genç kızın becerikliliği sayesinde ama aynı zamanda iki partner arasındaki ilişkilerin "eski" tabiatına da bağlıdır. Birbirleriyle çocuklukta tanışmışlardır: Tedavideki yinelemenin iç içe geçmiş zamanları burada somut bir tınlama bulur. Fakat bu "iyileşme" önemli ölçüde Zoé'nin "yaşama gözlerini açan hayalet rolünü" üstlenerek bunu başarabileceğine dair sarsılmaz bir inançla Norbert'in hezeyanını onaylama, kabul etme, ağırlama ve hatta ona boyun eğme -elbette baştan çıkarma niyetiyle- kapasitesinden kaynaklanır. Freud büyük bir titizlikle hezeyanın kararlılığı ve sevgi ihtiyacının doğuşu arasındaki yakınlığı çözümler, ki bence bu mümkün olduğunda, melankolinin sonunun habercisidir. Zira bu yakınlık, yaşamdan alınan faydanın çok daha güçlü olduğunu ve benliğin önceden peşi sıra sürüklendiği ölü nesne karşısındaki bağımlılığını terk ettiğini gösterir. Freud'un bu metni, 1915 metninden çok daha erken kaleme alınmış olmasına rağmen bazı hususlar ve bil-

hassa ruhsal bir üretimin -düşlem ya da hezeyan- analizinin, arzunun açığa çıkmasına izin vereceği düşüncesi halihazırda burada mevcuttur. “Cinsel dürtünün farklı bileşenlerinin tamamını ‘aşk’ terimi altında toplarsak diyebiliriz ki iyileşme süreci aşkın nüksetmesinde tamama erer. Tedaviye müracaat edilmesine sebep olan semptomların, bastırmaya ya da bastırılanın geri dönüşüne bağlı geçmiş mücadelelerin tortularından başka bir şey olmaması ve bunların ancak aynı tutkuların yeniden kabarmasıyla giderilip azledilebilecek olmaları nedeniyle bu nüksetme kaçınılmazdır.”¹⁴ Aktarımın henüz tam tanımlanmadığı bir anda -harikulade- metaforu halihazırda oradadır: “aynı tutkuların yeniden kabarması”.

Gelecekteki yaratımların zamanından önce *Gradiva*’da sezdirilmesi şaşırtıcıdır: Elbette aktarım ama ayrıca, daha sonra Oedipus kompleksinde kendine özgü bir unsurla çok daha kesin biçimde düzenlenecek olan şeyin bir önbiçimini burada buluruz -(baştan çıkarma kuramında olduğu gibi) modeli sağlayanın kadınsı olması çok da şaşırtıcı değildir. Öksüz Zoé yalnızca babasına bağlanmıştır; ancak babası bilimi tercih ederek bu aşkı yaralar. Norbert’e doğru yer değiştirme, hakiki bir “nevrotik” uzlaşdır: Aşkıyla bir dert doğurabilecek bir kadın haline geldiği zaman Norbert de ona karşı cinsel çekimini bastırarak aynı babası gibi bilim adına Zoé’ye sırtını döner. Freud, Hanold için simetrik bir erkeksi inşası önermez. Baştan çıkarmanın iki zamanı ve sonradan etki fikrinde hızla kendini gösterdiği gibi “küramsal olarak” kadın-oluşa yaslanan kadınlık, yinelemenin

¹⁴ S. Freud [1907] *Le Délire et les Rêves Dans la Gradiva de W. Jensen*, Gallimard, “Folio/Essais”, Paris, 1986, s.241.

ve özellikle de ödipal yinelemenin paradigmasını oluşturur. Kadınsı kısmın baştan çıkarmaya her zaman katıldığı... ve bu “baştan çıkarılan” kısmın Oedipus’a dek muhafaza edildiği anlamına mı gelir bu? Dahası, 1932’de geliştirileceği gibi kompleksin bastırılmasının kız çocuklarında daha az radikal olup, bastırılanın dönüşünün daha kolay olduğu ama erkek çocuklarında (ki Hanold bunların ilkidir) ödipal devinimlerin eş seçiminde güçlü bir şekilde bastırıldığını anlamına mı gelmektedir?

Fakat şu bir gerçektir ki aynı çocuksu “tutkuların yeniden kabarması”nı yalnızca kabul etmemiş üstüne üstlük arzulamış da olan Zoé, yinelemenin Norbert’te gerçekleşmesine (farkında olmaksızın!) izin vermiş ve böylece [yinelemenin] ruhsal muhafazasını güvence altına almıştır.

İyileştirenin baştan çıkarıcı işlevi daha iyi nasıl anlatılabilir? Gradiva, ebedi bir gençliğin ve dolayısıyla daimi ve değişmez bir mevcudiyetin de kefil olan zaman-dışı kadınlık imgesini yoğunlaştırır ve Zoé üstünden kanlı canlı bir baştan çıkarıcı cisim bulur. Bu iki kadın figürünün birliği, daha kaygı verici ve tehditkâr üçüncü bir figürü uzaklaştırır. Zoé yaşayan kadın konumunda hak iddia ediyor ve anesinin hayaletini uzaklaştırabiliyorsa bu belki de baba üzerine yer değiştirme sayesinde çünkü bu yer değiştirme bir anlamda onun ikinci şansının temsidir: J. André’nin¹⁵ haklı olarak “libicinal baba” olarak adlandırdığı figür, baştan çıkarmada anahtar konumu işgal eder ve dahası kızı üstündeki sevgi dolu bakışını sürdürmesi, arkaik bir anne figürünün zorlayıcı ve kimi zaman da yıkıcı

¹⁵ J. André [1995] *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, (Cinselliğin Kadınsı Kökenleri), PUF, Paris.

olabilecek etkilerini yumuşatmaya elverişlidir. Anne tarafından terk edilerek melankoliye sürüklenen Zoé bağlılığını, ikili bir işlevi olan -ensest tabusuna saygılı, baştan çıkarıcı bir mevcudiyet ve ret- bir babaya doğru kaydırabilir.

Bu anlamda, senaryosunun çok daha dramatize edilmiş niteliğine rağmen Zoé'nin hikâyesi anneden babaya geçişi, nesne değişikliğini ve bu seçimin teşkil edebileceği tehlikeyi gözler önüne serer. Anneden babaya "başarılı" yer değiştirme, gelecekteki yer değiştirmeleri, bilhassa babadan yeni bir aşığa doğru yer değiştirmeyi ve böylece Oedipus kompleksini sonlandıracak ya da en azından inişe geçmesine önayak olacak çabayı mümkün kılacaktır.

İşte Gradiva'nın, yürüyen kadının, yaşama hazzını serbest bırakmak için ölü annesine olan bağlılığının izlerini terk ederek ilerleyen kadının temsil ettikleri.

Freud'un eserinde geriye dönmek, Freud'un ileriki düşüncelerinin bütününde ama aynı zamanda okurlarında da Gradiva'nın -aynı onu temsil eden kabartma gibi- bıraktığı izi, parmak izini vurgulamama izin verdi. Ölüm dürtüleri ve mazoşizm üzerine çalışmaların böylesi bir kuvvet kazanmasının sebebi, değişmez bir temsilin öteki eğilimini, yani her şeye rağmen "yürüyen kadın" temsilini, "yürüyüşünün ışıltısıyla parıldayan" kadını temsil etmeleridir. Bu kadını, onu saran koyu renkli örtülerden bir kez kurtulduğunda yaşayanı, aşkın nüksetmesini ve onun dayattığı yinelemeden doğmuş gibi görünen yenilenmeyi dile getirecektir. Yeterince sevilmemiş öksüz çocuk Zoé-Gradiva gibi en sonunda bir gün, "Bak, bunların hepsi yalnızca senin beni sevdiğin anlamına geliyor" diyebilecektir.

Kaynakça

- André, J. (1995) *Aux origines féminines de la sexualité*, Paris, PUF.
- Anzieu, D. (1975a) *L'auto-analyse de Freud*, Paris, PUF.
- Anzieu, D. (1975b) "Le transfert paradoxal", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, n° 12, automne 1975, p. 49-73.
- Aulagnier, P. (1989) "Se construire un passé", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, n° 7, "Le narcissisme à l'adolescence" (Colloque de Monaco), Le Centurion, "Païdos", p. 191-220.
- Beestchen, A. (2000) "Insoumission de l'infantile", *Inactuel*, "Résistances", n° 4, printemps 2000, p. 101-114.
- Bégouin, J., Bégouin F. (1981) "La réaction thérapeutique négative, envie et angoisse catastrophique", *Psychanalyse en Europe*, n° 16, p. 4-17.
- Braunschweig, D., Fain M. (1975) *La nuit, le jour. Essai psychanalytique sur le fonctionnement mental*, Paris, PUF.
- Breuer, J., Freud S. (1895) *Études sur l'hystérie*, tr. fr., Paris, PUF, 1978.
- Deutsch, H. (1942) "Some forms of emotional disturbance and their relationship to schizophrenia", *Psychoanalytic Quarterly*, 11, p. 301-321.
- Federn, P. (1953) *La psychologie du Moi et les psychoses*, tr. fr., Paris, PUF, 1979.
- Ferenczi, S. (1933) "Confusion de langues entre les adultes et l'enfant",
- Œuvres complètes, *Psychanalyse IV (1927-1933)* Paris, Payot, 1982, p. 125-139.
- Freud S. (1895a) *Naissance de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1979.
- Freud, S. (1895b) "Esquisse d'une psychologie scientifique", *Naissance de la psychanalyse*, PUF, Paris, 1979, p. 309-371.
- Freud, S. (1896) "Lettre à Fliess, 1er janvier 1896, manuscrit?", *Naissance de la psychanalyse*, PUF, Paris, 1979, p. 125-137.
- Freud, S. (1897) "Lettre à Fliess, 25 mai 1897", *Naissance de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1979, p. 179-182.

- Freud, S. (1900) *L'interprétation des rêves*, Paris, PUF, 1967.
- Freud, S. (1905) *Trois essais sur la théorie sexuelle*, tr. fr., Paris, Gallimard, 1987.
- Freud, S. (1907) *Le délire et les rêves dans la Gradiva de W. Jensen*, Paris, Gallimard, "Folio/Essais", 1986.
- Freud, S. (1909) "L'Homme aux rats. Remarques sur un cas de névrose de contrainte", *Œuvres complètes*, t. IX, Paris, PUF, 1998, p. 131-214.
- Freud, S. (1913a) "Le début du traitement", *La technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1977, p. 80-107.
- Freud, S. (1913b) "Deux mensonges d'enfants", *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 183-187.
- Freud, S. (1913c) "Le motif du choix des coffrets", *L'inquiétante étrangeté*, Paris, Gallimard, 1985, p. 61-83.
- Freud, S. (1914a) Sur l'histoire du mouvement psychanalytique, Paris, Gallimard, 1991.
- Freud, S. (1914b) "Remémoration, répétition, perlaboration", in *La technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1977.
- Freud, S. (1914c) "Pour introduire le narcissisme", *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1985, p. 81-106.
- Freud, S. (1914d) "À partir de l'histoire d'une névrose infantile", *Œuvres complètes*, t. XIII, Paris, PUF, 1988, p. 1-118.
- Freud, S. (1915a) "Pulsions et destins des pulsions", *Métapsychologie, Œuvres complètes*, t. XIII, Paris, PUF, 1988, p. 161-185.
- Freud, S. (1915b) "Deuil et mélancolie", *Métapsychologie, Œuvres complètes*, t. XIII, Paris, PUF, 1988, p. 259-278.
- Freud, S. (1916) "Quelques types de caractère dégagés par le travail psychanalytique", *L'inquiétante étrangeté*, Paris, Gallimard, 1985, p. 139-170.
- Freud, S. (1919) "Un enfant est battu. Contribution à la connaissance de la genèse des perversions sexuelles", *Œuvres complètes*, t. XV, Paris, PUF, 1996, p. 115-149.
- Freud, S. [1920a] "Au-delà du principe de plaisir", *Œuvres complètes*, t. XV, Paris, PUF, 1996, p. 273-339.

- Freud, S. [1920b] "Sur la psychogenèse d'un cas d'homosexualité féminine", *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 245-271.
- Freud, S. [1923] "Le moi et le ça", *Œuvres complètes*, t. XVI, Paris, PUF, 1991, p. 255-303.
- Freud, S. [1924] "Le problème économique du masochisme", *Œuvres complètes*, t. XVII, Paris, PUF, 1992, p. 9-25.
- Freud, S. [1925a] "La Négation", *Œuvres complètes*, t. XVII, Paris, PUF, 1992, p. 165-173.
- Freud, S. [1925b] "Résistances à la psychanalyse", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, "Regards sur la psychanalyse en France", 1979, n 20, p. 173-181.
- Freud, S. [1926a] "Angoisse, douleur et deuil", *Inhibition, symptôme et angoisse*, "Suppléments", *Œuvres complètes*, t. XVII, Paris, PUF, 1992, p. 271- 287.
- Freud, S. [1926b] "Modifications de vues exprimées antérieurement", *Inhibition, symptôme et angoisse*, "Suppléments", *Œuvres complètes*, t. XVII, Paris, PUF, 1992, p. 203-287.
- Freud, S. [1926c] *La question de l'analyse profane*, Paris, Gallimard, 1985.
- Freud, S. [1927] *L'avenir d'une illusion*, Paris, PUF, "Quadrige", 1995.
- Freud, S. [1930] *Malaise dans la culture*, PUF, "Quadrige", 1995.
- Freud, S. [1931] "Sur la sexualité féminine", *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1985.
- Freud, S. [1932] "La féminité", *Nouvelle suite des leçons d'introduction à la psychanalyse*, Paris, PUF, 1995, XXXIIIe leçon, p. 195-220.
- Freud, S. [1937a] "L'analyse avec fin et l'analyse sans fin", *Résultats, idées, problèmes*, Paris, PUF, 1985, p. 231-268.
- Freud, S. [1937b] "Constructions dans l'analyse", *Résultats, idées, problèmes*, t. II, Paris, PUF, 1985, p. 269-283.
- Gantheret, F. (1994) "Traces et chair", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, n° 50, *L'inachèvement*, Paris, Gallimard, p. 65-92.
- Green, A. [1980] "La mère morte", *Narcissisme de vie, narcissisme de mort*, Ed. de Minuit, "Critique", Paris, 1983, p. 222-253.

- Green, A. (1984) *La pulsion de mort*, Paris, PUF.
- Gribinski, M. (2002) *Les séparations imparfaites*, Paris, Gallimard.
- Kahn, L. (1999) "L'excitation de l'analyse", *L'invention du fantasme*, publication interne à l'APF, p. 65-83.
- Kestemberg, É. (1978) "La relation fétichique à l'objet", *Revue française de psychanalyse*, "Le fétiche", XXII, 2, p. 195-214.
- Kestemberg, É. (1984) "Astrid" ou homosexualité, identité, adolescence. Quelques propositions hypothétiques", *Les Cahiers du Centre de psychanalyse et de psychothérapie*, n 8, p. 1-30.
- Khan, M. (1976) "De la bonne et de la mauvaise utilisation du rêve dans l'expérience analytique", *Le soi caché*, Gallimard, Paris.
- Laplanche, J., Pontalis J.-B. (1965-1985) *Fantasmes originaires, fantasmes des origines, origines des fantasmes*, Hachette, Paris, rééd., 1985.
- Lavie, J.-C. (1997) "Excellence paradigmatique de la scène primitive", *L'amour est un crime parfait*, Gallimard, Paris.
- M'Uzan de M. (1978) "La bouche de l'inconscient", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, n 17, "L'idée de guérison", Gallimard, Paris, p. 89-99.
- Pontalis, J.-B (1977a) "Naissance et reconnaissance de soi", *Entre le rêve et la douleur*, Gallimard, Paris, p.159-191.
- Pontalis, J.-B. (1977b) "Sur la douleur", *Entre le rêve et la douleur*, Gallimard, Paris, p. 241-255.
- Pontalis, J.-B. (1977 c) "Sur le travail de la mort", *Entre le rêve et la douleur*, Gallimard, Paris, p. 241-255.
- Pontalis, J.-B. (1981) "Non, deux fois non. Tentative de définition et de démantèlement de la réaction thérapeutique négative", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, 24, p. 53-75.
- Pontalis, J.-B. [1987] "Perdre de vue", *Perdre de vue*, Paris, Gallimard, 1988, p. 275-298.
- Pontalis, J.-B. (1986) "La jeune fille", préface, S. Freud (1907) *Le délire et les rêves dans la Gradiva de W. Jensen*, Gallimard, Paris, "Folio/Essais".
- Pontalis, J.-B. (1997) *Ce temps qui ne passe pas*, Gallimard, Paris.

- Rolland, J.-C. (1997) "Devenir signifiant de la représentation", *Le signifiant, pour quoi dire?*, APF, 29 novembre 1997.
- Rolland, J.-C. (1998) "L'invention du diable", *Guérir du mal d'aimer*, Gallimard, Paris, p. 11-25.
- Rolland, J.-C. (2000) "La loi de Lavoisier s'applique à la matière psychique", *Libres Cahiers pour la psychanalyse*, n° 2, p. 19-36.
- Rosenberg, J. [1982] "Masochisme mortifère et masochisme gardien de la vie", *Les Cahiers du Centre de psychanalyse et de thérapie*, n 5, p. 41-96.
- Rosolato, G. (1975) "L'axe narcissique des dépressions", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, n°11, p.5-35.
- Rosolato, G. (1987) *Le sacrifice, repères psychanalytiques*, Paris, PUF.
- Widlöcher, D. (1980) *Genèse et changement*, LXe Congrès des psychanalystes de langue française, Paris, PUF.
- Winnicott, D. W. [1971] *Jeu et réalité. L'espace potentiel*, tr. fr., Gallimard, Paris, 1975.
- Winnicott, D. W. [1974] "La crainte de l'effondrement", *Nouvelle Revue de psychanalyse*, 'Figures du vide', n° 11, 1975, p. 35-44. Nouvelle traduction, *La crainte de l'effondrement et autres situations cliniques*, Gallimard, Paris, 2000.
- Winnicott, D. W. [1919 à 1969] *Lettres vives* (1987) tr. fr., Paris, Gallimard, 1989.
- Zaltzman, N. (1988) "Une volonté de mort", *Topique*, Dunod, Paris, mars, n°41, p. 67-85.

MELANKOLİK KADINSI

CATHERINE CHABERT

Kadınsı ve melankolik... Kadınlığın kayıp ve mazoşizmle bağını dolaylımsızmışçasına sunan bu kışkırtıcı başlığın ardında Catherine Chabert aktarım kliniğinin sunduğu zengin malzemeden yola çıkarak kadınsının farklı figürlerini inceliyor. Freud'un eserine durmaksızın geri dönen bu çalışmada psikanalizin temel kavramlarını Oedipus karmaşası ile aşkı yitirme kaygısının kavşağında yeniden işliyor.

Freud'a göre sağlıklı bir ruhsal işleyişin belirtileri sevebilmek ve çalışabilmektir. Catherine Chabert bunlara ayrılabilmeyi ekliyor çünkü insan ruhsallığı doğumdan itibaren kayıplarla sınanıyor. Öyleyse belki de tüm analizlerde melankolik uğraklardan geçilecektir. Kaybın acısı aktarımda işlenirken canlı ve iyileştirici güçleriyle psikanalizi anımsatan kadınsının öteki yüzü, yinelemeden yeniye geçişte bize eşlik edecektir.

KIVILCIM İLBAŞI

BAĞLAM

